Seminare și Teste

Elena Paraschiv

Introducere în istoria dreptului
Caiet de seminar

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Ex 430.614

Editura C.H. Beck

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAŞI
II 430.614

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

172

SEMINARE ŞI TESTE

Introducere în istoria dreptului

Caiet de seminar

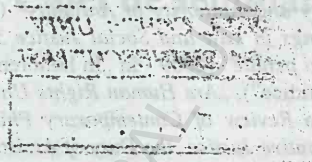

Editura C.H. Beck
Bucureşti 2012

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PARASCHIV, ELENA

Studii: Facultatea de Drept a Universității „Bucureşti"; Facultatea de Ştiinţe Juridice şi Administrative a Universității din Piteşti; Institutul de Cercetare Juridică al Academiei Române, Bucureşti (*Doctor în drept*, 2007)

Activitate: lector universitar doctor la Facultatea de Drept şi Administraţie Publică Râmnicu Vâlcea din cadrul Universității Spiru Haret; notar public în Camera Notarilor Piteşti

Publicaţii: Autoare a peste 40 de lucrări din care menţionăm: „*Izvoarele formale ale dreptului*" (2007), „*Formarea Uniunii Europene*" (2008), „*Introducere in istoria dreptului*" (2007 - în coautorat cu Avram Cezar, Gheorghe Bica, Ion Bitoleanu, Ioan Vlad, Roxana Radu), „*Introducere în istoria dreptului*" (2007 – în coautorat cu Ramona-Gabriela Paraschiv), „*Drept civil. Contracte speciale*" (2007 - în coautorat cu Ramona-Gabriela Paraschiv), „*Drept civil. Succesiuni*" (2007 – în coautorat cu Daniel-Ştefan Paraschiv), „*Drept privat roman. Note de curs*" (2003), „*Dreptul proprietăţii intelectuale. Note de curs*" (2002), „*Drept privat roman. Note de curs*" (2002), „*Law, Society and Authority in Antiquity*" (în Jurnalul academic *Contemporary Readings in Law and Social Justice 3 (1), 2011*), „*Despre legitimitatea unor legi penale*" (2009 - în „In honorem George ANTONIU. Culegere de studii juridice"), „*Are Human Rights Universal in The Law of Peoples?*" (2006 - în *Review of Contemporary Philosophy*, volumul 5), „*International Distributive Justice, the Duty of Assistance and the Internal Autonomy of Societes*" (2006 - în *Analysis and Metaphysics*, volumul 5), „*Despre izvoarele dreptului comunitar*" (în „Revista critică de drept şi de filosofia dreptului", vol. 2, nr. 1-2, 2005), „*Organizarea şi funcţionarea Parlamentului European*" (in Proceedings of the 2nd World Congres on Science, Economics and Culture, New York, 25-29 august 2008), „*Importanţa principiilor generale în cadrul izvoarelor dreptului internaţional*" (2007 - în Law, Culture and Society - international symposium, 25-29 May, 2006) ş.a.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Elena Paraschiv

680.037

Introducere în istoria dreptului

Caiet de seminar

BCU IASI 1017051

Editura C.H. Beck
Bucureşti 2012

ALE

28 FEB. 2014

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

AVERTISMENT!

Având în vedere amploarea luată de fenomenul fotocopierii lucrărilor de specialitate, mai ales în domeniul Dreptului, atragem atenția că, potrivit art. 14 și 140 din Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe, reproducerea operelor sau a produselor purtătoare de drepturi conexe, dacă respectiva reproducere a fost efectuată fără autorizarea sau consimțământul titularului drepturilor recunoscute de legea menționată, constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare sau cu amendă. Prin reproducere, conform legii, se înțelege realizarea, integrală sau parțială, a uneia ori a mai multor copii ale unei opere, direct sau indirect, temporar ori permanent, prin orice mijloace și sub orice formă.

Nu vă faceți părtași la distrugerea cărții!

Introducere în istoria dreptului. Caiet de seminar
Elena Paraschiv

Copyright © 2012 – Editura C.H. Beck

Toate drepturile rezervate Editurii C.H. Beck
Nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul scris al Editurii C.H. Beck.
Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PARASCHIV, ELENA
Introducere în istoria dreptului : caiet de seminar /
Elena Paraschiv. - București : Editura C.H. Beck, 2012
Bibliogr.
ISBN 978-606-18-0041-4

34(498)(075.8)

Editura C.H. Beck
Str. Serg. Nuțu Ion nr. 2, sector 5, București
Tel.: 021.410.08.47; 021.410.08.09;
021.410.08.73; 021.410.08.46
Fax: 021.410.08.48
E-mail: comenzi@beck.ro

Redactor: Luminița Chițoran
Tehnoredactor: Cătălin Mantu

BCU IASI CENTRUL UNIVERSITAR

28 FEB. 2014

Cuprins

Capitolul I. Noțiuni generale 1
Secțiunea 1. Obiectul disciplinei 1
Secțiunea a 2-a. Conceptul de „drept" 4
Capitolul II. Aspecte privind istoria antică a dreptului 12
Secțiunea 1. Apariția unor norme de conduită în evoluția de la animalitate spre umanitate 12
Secțiunea a 2-a. Dreptul în Mesopotamia. Codul lui Hammurabi 15
Secțiunea a 3-a. Aspecte privind dreptul în Egiptul Antic 18
Secțiunea a 4-a. Dreptul și justiția în India Antică 20
Secțiunea a 5-a. Unele aspecte privind dreptul în China Antică 23
Secțiunea a 6-a. Considerații privind dreptul în Grecia Antică 25
Secțiunea a 7-a. Referiri la dreptul roman în antichitate 29
Teste pentru autoevaluare studenți 35
Teme pentru acasă 37
Capitolul III. Repere din istoria medievală a dreptului 38
Secțiunea 1. Considerații privind sistemele judiciare medievale 38
Secțiunea a 2-a. Tribunalul Inchiziției 41
Secțiunea a 3-a. Tribunalele secrete 45
Secțiunea a 4-a. Judecata animalelor 46
Teste pentru autoevaluare studenți 49
Teme pentru acasă 50
Capitolul IV. Aspecte privind istoria modernă și contemporană a dreptului 51
Secțiunea 1. Considerații generale referitoare la sistemele de drept în epoca modernă și contemporană 51
Secțiunea a 2-a. Sistemul de drept romano-germanic 53
Secțiunea a 3-a. Sistemul de drept anglo-saxon (*common law*) 56
Secțiunea a 4-a. Dreptul în societatea socialistă 61

Secțiunea a 5-a. Sisteme juridice religioase și tradiționale în epoca modernă și contemporană 63
Teste pentru autoevaluare studenți 70
Teme pentru acasă 71
Capitolul V. Istoria dreptului românesc 73
Secțiunea 1. Premisele organizării politice și juridice în epoca antică 73
§1. Organizarea politică și juridică a geto-dacilor în epoca prestatală 73
Secțiunea a 2-a. Dreptul feudal 90
§1. Debutul dreptului feudal 90
§2. *Ius valachicum* 92
§3. Organizarea de stat 93
§4. Instituțiile dreptului privat 99
Secțiunea a 3-a. Dreptul în perioada regimului fanariot 102
§1. Prima perioadă a regimului fanariot 103
§2. A doua perioadă a regimului fanariot 106
Secțiunea a 4-a. Dreptul în perioada destrămării feudalismului și a formării relațiilor capitaliste 116
§1. Organizarea de stat 116
§2. Organizarea judecătorească 117
§3. Instituții și norme juridice 118
Secțiunea a 5-a. Dreptul modern al României în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (1859-1918) 121
§1. Organizarea de stat 121
§2. Organizarea judecătorească 123
§3. Instituțiile de drept 125
Secțiunea a 6-a. Dreptul modern al României în prima jumătate a secolului XX (1918-1948) 133
§1. Organizarea de stat 133
§2. Instituții de drept 137
Secțiunea a 7-a. Dreptul român între anii 1948-1989 142
Teste pentru autoevaluare studenți 144
Teme pentru acasă 149

Capitolul VI. Dreptul românesc actual, după Revoluția din decembrie 1989 151
Secțiunea 1. Căderea regimului comunist în România 151
Secțiunea a 2-a. Constituția din anul 1991 152
Secțiunea a 3-a. Dreptul românesc, după Revoluția din anul 1989 155
Secțiunea a 4-a. Reforma constituțională din anul 2003 161
Teste pentru autoevaluare studenți 164
Teme pentru acasă 166
Capitolul VII. Dreptul internațional 167
Secțiunea 1. Formarea dreptului internațional 167
§1. Antichitatea 167
§2. Evul Mediu 169
Secțiunea a 2-a. Dreptul internațional după constituirea statelor moderne 170
Secțiunea a 3-a. Dreptul internațional în perioada dintre cele Două Războaie Mondiale şi în epoca contemporană 171
Teste pentru autoevaluare studenți 173
Teme pentru acasă 174
Capitolul VIII. Dreptul comunitar 175
Secțiunea 1. Istoricul formării comunităților europene şi a Uniunii Europene 175
Secțiunea a 2-a. Uniunea Europeană şi sistemul său instituțional 182
Secțiunea a 3-a. Integrarea României în Uniunea Europeană 187
Teste pentru autoevaluare studenți 189
Teme pentru acasă 190
Bibliografie 191

BCU IAŞI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul I
Noțiuni generale

Secțiunea 1. Obiectul disciplinei

Chiar prin enunțarea dată, *„Introducere în istoria dreptului"* se definește ca o știință interdisciplinară, aflată la granița dintre istoria societății și civilizației universale și normele, instituțiile și concepțiile juridice ale popoarelor și națiunilor lumii. Împreună, acestea alcătuiesc sfera dreptului pozitiv din toate perioadele timpului istoric, pe acest fond integrându-se istoria bimilenară a poporului român și munca sa pentru a-și organiza viața pe ideea de lege, dreptate și ordine.

Obiectul de studiu al disciplinei *„Introducere în istoria dreptului"* îl constituie însușirea de către studenți a evoluției gândirii despre legi, drepturi, îndatoriri și structuri juridice, despre principalele monumente ale dreptului universal, din cele mai vechi timpuri și până în zilele noastre.

În raport cu domeniile cunoașterii, poziția disciplinei implică o largă deschidere spre alte științe, precum istoria doctrinelor sociale, economice și politice, istoria diplomației și istoria militară, istoria filosofiei și a religiilor, prezentând o viziune cuprinzătoare asupra dreptului, de la izvoarele sale, în evoluția pe epoci istorice, până la a deveni temeiul dreptului contemporan.

În dezvoltarea istorică a societății dreptul are rădăcini adânci în formele instituționale trecute, iar viitorul jurist are datoria de a studia istoria dreptului, întrucât nu se poate învăța o instituție juridică fără a cunoaște împrejurările istorice care au dus la apariția sa. Astfel, *„fără istoria dreptului... nu poți înțelege instituțiile... A studia o instituție fără a o studia istoricește în trecut... este a ne reduce la un studiu care poate să aibă o oarecare însemnătate practică, care nu formează mintea adevăratului jurist"*[1].

---

[1] *M. Djuvara*, Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv, Ed. All, București, 1995, p. 101.

Pornind de la realitatea că dreptul, înainte de a fi un fenomen juridic, este un produs istoric, un fenomen social dinamic şi cuprinzător, prezenta lucrare va surprinde principalele caracteristici ale instituţiilor juridice în contextul creat de existenţa epocilor istorice şi de particularităţile diferitelor popoare.

Indiferent de formele sale de organizare internă, societatea umană a avut nevoie de un cadru general de reguli ce trebuiau să facă posibilă desfăşurarea interacţiunilor dintre membrii acesteia, pe de o parte, dintre comunitatea ca întreg şi alte comunităţi, pe de altă parte.

Ca activitate de administrare a resurselor unei societăţi, guvernarea constituie prin excelenţă o acţiune politică. Alegerile sau elaborarea unei legi sunt fenomene şi acte pur politice, deoarece prima este legată de delegarea de putere în sisteme politice reprezentative, iar cealaltă ţine instituirea unor reguli sub imperiul sancţiunii, în vederea realizării unui obiectiv cu consecinţe sociale globale. Un astfel de fapt ne sugerează că un fenomen nu este întotdeauna politic în sine, dar el poate deveni politic. La nivelul sindicatelor, divergenţele dintre patroni şi angajaţi sunt o problemă social-economică, ce nu priveşte în mod direct statul sau puterea politică. Conduita de legitimă apărare sau atacarea unui individ pe stradă nu intră în sfera politicului. Aceste fapte devin politice în momentul în care statul este nevoit să intervină pentru rezolvarea conflictelor, fie prin intermediul unor judecători speciali care să opereze în dreptul muncii, fie prin aparatul de ordine pentru a proteja drepturile şi viaţa cetăţenilor de pe teritoriul său[1].

Normarea activităţii umane reprezintă o cerinţă indispensabilă convieţuirii omului în societate, indiferent de gradul evoluţiei sale sau de perioada istorică.

Diversitatea şi complexitatea relaţiilor sociale a determinat necesitatea existenţei unei multitudini de norme sociale care reglementează şi influenţează comportamentul oamenilor în societate: norme morale, politice, tehnice, religioase, juridice.

---

[1] *C. Avram (coord.), Gh. Bică, I.I. Bitoleanu Vlad, R. Radu, E. Paraschiv*, Introducere în istoria dreptului, Ed. Fundaţiei România de Mâine, Bucureşti, 2007, p. 14 şi urm.

Cele mai eficiente norme ce asigură reglarea conduitei interumane sunt normele morale şi normele juridice, ambele având ca obiect raporturile dintre oameni, armonizarea intereselor individuale cu interesul general.

Morala este abstractă şi idealistă, ţinând de conştiinţa umană şi implică sancţiuni emoţionale, în timp ce dreptul este practic şi realist, deci *pozitiv*, stabilind norme juridice obligatorii impuse prin sancţiuni externe şi reale. Morala poate fi privită şi ca un criteriu de verificare a corespondenţei dreptului pozitiv cu echitatea, în sensul că orice norme juridice care încalcă principiile morale sunt injuste.

Norma juridică este o regulă de conduită cu caracter general, impersonal şi obligatoriu, având drept obiectiv asigurarea ordinii şi coeziunii sociale, regulă ce poate fi adusă la îndeplinire pe cale statală, la nevoie, prin forţa de constrângere a statului.

Normele juridice reglementează relaţiile sociale care vizează buna desfăşurare a raporturilor interumane şi care constituie fundamentul întregii ordini sociale – apărarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, raporturi ce iau naştere în procesul conducerii sociale etc. – motiv pentru care beneficiază de un întreg sistem de forme şi mijloace de aplicare şi de asigurare a transpunerii lor în practică.

Eficienţa normelor juridice este asigurată prin sancţiunile juridice: obligarea la plata unor despăgubiri, confiscarea unor bunuri, lipsirea unor acte de efectele urmărite, amenzi, privarea de libertate.

Fiecare domeniu, ştiinţă, societate îşi are istoria sa, astfel că studierea şi cunoaşterea acestora este imperativă.

Pentru adoptarea unei soluţii, juristul este tributar incursiunii în istorie, de unde îşi culege explicaţiile logice, practica anterioară constituind un izvor important al deciziilor actuale.

Istoria expune procesul de formare şi evoluţie a dreptului, înfăţişând rolurile determinante ale religiei, moralei şi obiceiurilor în modul de organizare şi funcţionare a societăţilor, astfel că însuşirea cunoştinţelor privind istoria dreptului nu constituie doar o problemă de cultură generală, ci una de competenţă profesională.

Obiectivele care trebuie atinse de către student după cercetarea şi aprofundarea disciplinei sunt:

- temeinica însușire a cunoștințelor despre gândirea și practica juridică din toate etapele timpului istoric și din centrele de civilizație ale omenirii: Orientul antic, lumea greco-romană, tradițiile romanității în Evul Mediu și epoca modernă și înțelegerea influenței lor asupra dreptului românesc;

- definirea noțiunilor din domeniul dreptului referitoare la persoane, familie, drepturi, obligații, răspundere și contracte, proprietate și succesiune, concepte care înlesnesc însușirea ramurilor principale ale dreptului;

- înțelegerea și explicarea evoluției concepțiilor politice, a științei dreptului și jurisprudenței de-a lungul istoriei, de la formele incipiente la societatea modernă, întemeiată pe separația puterilor, pe guvernarea legilor și pe garantarea constituțională a drepturilor și libertăților omului;

- demonstrarea, în baza datelor și faptelor oferite de această disciplină, înrudirii dreptului românesc cu ilustrul drept roman și, implicit, cu valorile europene la care tindem să aderăm.

În concluzie, disciplina *„Introducere în istoria dreptului"* îmbogățește bagajul de cunoștințe al viitorului jurist cu elemente de cultură fără de care nicio profesiune nu este desăvârșită.

Secțiunea a 2-a. Conceptul de „drept"

În limba latină cuvântul corespunzător substantivului drept era *ius*. Această noțiune este întâlnită și în alte limbi, cu aceeași semnificație: *droit*, la francezi; *right*, la englezi; *diritto*, la italieni; *recht*, la germani; *derecho*, la spanioli.

Într-un prim sens, cuvântul drept desemnează, *știința dreptului*, adică ansamblul ideilor, noțiunilor, conceptelor și principiilor care explică dreptul și prin intermediul cărora dreptul poate fi gândit.

Dreptul ocupă un loc distinct în cadrul științelor sociale, atât prin specificitatea obiectului său de cercetare – realitatea juridică, parte componentă a realității sociale – cât și prin relativa sa autonomie metodologică.

Știință despre societate, dreptul este *eo ipso* știință social-umană, care studiază juridicul în toate formele sale de manifestare, dar, în

primul rând, ca o dimensiune inalienabilă a existenţei umane în condiţii social-istorice determinate[1].

Ştiinţa dreptului studiază legile existenţei, ale dezvoltării statului şi a dreptului, instituţiile politice şi juridice, formele lor concret-istorice, corelaţia cu celelalte componente ale sistemului social, modul în care instituţiile politico-juridice influenţează societatea şi suportă, la rândul lor, influenţă socială[2].

Ca fenomen normativ, dreptul reprezintă o încercare de disciplinare, de coordonare a relaţiilor sociale, cu scopul de a apăra valori larg receptate de societate, cum sunt: proprietatea, siguranţa juridică şi securitatea libertăţilor individuale, societatea civilă etc.

Dreptul reprezintă o generalizare a experienţei umane în sectorul juridic şi conţine o serie de date verificate şi sistematizate, un complex de noţiuni, categorii, concepte şi principii, dar şi un ansamblu metodologic, în baza căruia fenomenele pot fi studiate, investigate, iar ştiinţa dreptului analizează domeniul participării oamenilor la circuitul juridic, ca purtători de drepturi şi obligaţii juridice, cu toate consecinţele ce decurg de aici, cooperarea lor în acest domeniu al realităţii sociale implicând intervenţia dreptului în vederea dirijării comportamentelor, prin reguli normative într-un anumit sens.

Ştiinţa dreptului cunoaşte o dezvoltare şi o afirmare crescândă în domenii dintre cele mai variate, cauzată de evoluţia relaţiilor sociale, complexitatea lor, multiplicarea fără precedent a relaţiilor intra şi intersociale, determinând apariţia unor noi ramuri de drept: dreptul populaţiei, dreptul nuclear, dreptul spaţial, dreptul comunitar etc. Astfel, are loc o lărgire a sferei de acţiune a dreptului, atestabilă pe planuri multiple, fapt ce amplifică rolul explicativ şi normativ al ştiinţei juridice, a cărei funcţie de cercetare şi

---

[1] *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, Ed. All Beck, Bucureşti, 2002, p. 2.

[2] *G. Del Vecchio*, Lecţii de filozofie juridică, Ed. Europa Nova, traducere de I.C. Drăgan, 1993; *I. Craiovan*, Teoria generală a dreptului, Ed. Militară, 1997; *I. Dogaru, D.C. Dănişor, Gh. Dănişor*, Teoria generală a dreptului, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1999; *S. Popescu*, Teoria generală a dreptului, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2000.

descifrare a realului se diversifică şi se adânceşte, adăugându-şi şi latura de prospecţie a realului dat[1].

Dreptul nu este numai ştiinţă, el este, în egală măsură, *tehnică* şi *artă*. Ca ansamblu de norme care organizează viaţa în comun, dreptul este o tehnică a convieţuirii umane, destinată să disciplineze comportamentul uman şi să apere societatea de excese.

Acest ansamblu alcătuieşte *dreptul obiectiv*, care conţine norme juridice obligatorii ce se adresează tuturor oamenilor, astfel încât societatea să fie apărată de excese.

Regulile de conduită în acest caz au un caracter *general*, deoarece se adresează fie tuturor subiectelor de drept, fie numai unor categorii dintre acestea. De asemenea, aceste reguli de conduită se referă la faptul că ele sunt obligatorii, putând fi aduse la îndeplinire prin forţa de constrângere a statului, în cazurile în care nu au fost respectate de bunăvoie. Dreptul obiectiv cuprinde norme juridice *impersonale, abstracte*, care nu se adresează unei persoane anume.

Regulile de drept trebuie să îşi găsească un cadru minim de legitimitate pentru a putea fi condiţia existenţei posibile a societăţii[2].

Cuvântul drept semnifică şi facultatea unui subiect de a-şi valorifica sau de a-şi apăra împotriva terţilor un anumit interes legal. În diferite declaraţii asupra drepturilor omului se foloseşte o astfel de accepţie a drepturilor individuale. Acesta este *dreptul subiectiv* şi el implică categoria de libertate.

Drepturile subiective sunt strâns legate de persoană, iar esenţa prerogativelor acestora constă în a pretinde ceva de la altcineva.

Între cele două accepţiuni (drept obiectiv şi drept subiectiv) există o legătură logică, în sensul că drepturile subiective există şi se pot exercita numai dacă sunt recunoscute şi reglementate de dreptul obiectiv.

Potrivit lui Hegel[1], ceea ce este drept în sine este pus în existenţa sa obiectivă, adică este determinat de gând pentru conştiinţă

---

[1] *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, op. cit., p. 4.

[2] *C. Voicu*, Teoria generală a dreptului, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2002, p. 41.

și este cunoscut ca fiind ce este drept și valabil: legea; în virtutea acestei determinări, dreptul este pozitiv în genere.

Dreptul pozitiv cuprinde totalitatea normelor juridice în vigoare la un moment dat, într-un stat. Astfel, dreptul pozitiv se aplică obligatoriu și este susceptibil de a fi adus la îndeplinire, atunci când este nesocotit, prin forța de coerciție a statului.

Legiuitorul trebuie să știe să selecteze din ansamblul trebuințelor sociale pe cele care răspund unor nevoi reale; *judecătorul* trebuie să posede arta de a aplica legea în conformitate cu litera și spiritul său, potrivit cu multitudinea condițiilor de timp, spațiu și persoane în care se derulează aspectele de viață. Arta *procurorului, avocatului* sau *organului administrativ* dezvăluie priceperea acestora de a investiga, de a identifica probele necesare stabilirii adevărului, de a administra întregul probatoriu, de a exploata toate metodele și mijloacele care pot conduce la finalizarea cazurilor instrumentate.

„Montajul" artistic al dreptului nu poate fi însă, în niciun moment, despărțit de știința dreptului, care rămâne marele regizor al întregii montări, al fascinantului proces care este crearea și realizarea dreptului[2].

Cuvântul „drept" mai este asociat, ca *adjectiv*, în aprecierile de natură morală (de exemplu, om drept, pedeapsă dreaptă etc.).

Pe lângă termenul de drept se întrebuințează și termenul de *juridic*. Acesta este utilizat atât ca adjectiv (de exemplu, normă juridică, raport juridic etc.), cât și într-o accepțiune ce excede noțiunii de drept (obiectiv sau subiectiv).

Fiind un fenomen complex, juridicul funcționează obiectiv pe un fundal social și constituie astfel unul din modurile de reflectare pe plan social a existenței umane.

Deși prezintă o compunere complexă (psihologică, instituțională, relațională) juridicul are un caracter *unitar*.

---

[1] *G.W.F. Hegel*, Principiile filosofiei dreptului, Ed. Academiei, București, 1969, p. 239.

[2] *M. Manolescu*, Teoria și practica dreptului, București, 1946, în *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, op. cit., p. 37.

Juridicul defineşte o parte componentă a *realităţii sociale*, alături de politic, etic, economic etc. În sociologie[1], se vorbeşte despre fenomenul juridic şi despre juridicitate, ca un criteriu de distincţie a fenomenelor sociale. În acest sens, toate fenomenele juridice pot fi privite ca fenomene sociale, deoarece chiar un sentiment pur solitar al dreptului implică o latenţă a societăţii.

Însă nu toate fenomenele sociale sunt şi juridice, ceea ce pune în discuţie criteriul pe baza căruia pot fi distinse, din ansamblul fenomenelor sociale, cele juridice. Acest criteriu este tocmai juridicitatea, reflectat îndeosebi pe plan normativ[2].

Definirea dreptului aduce în discuţie natura lui permanentă. În pofida formelor istorico-spaţiale diverse, în pofida unor componente uneori opuse, dreptul rămâne, prin natura sa permanentă identic cu sine.

În existenţa sa milenară dreptul a primit numeroase definiţii. Romanii au definit dreptul făcând referiri la categorii ale moralei: *ius est ars boni et aequi* (dreptul este arta binelui şi a echităţii), atât binele, cât şi echitatea fiind categorii etice[3].

Definirea dreptului a adus în discuţie chiar şi natura sa. S-a pus întrebarea[4]: este dreptul o realitate transcendentă care se impune raţiunii sau, dimpotrivă, este un ansamblu de fenomene sociale perceptibile prin experienţă?

La prima parte a întrebării a dat răspuns *Şcoala dreptului natural*; era vorba de acel drept pe care natura l-a dat tuturor. În De Republica (III, 17), Cicero scria: *„Est quidem vera lex recta ratio, naturae congruens, diffusa în omnis, constans, sempiterna, quae vocet ad officium iubendo, vetando a fraude deterreat ... Huic legi nec obrogari fas est, neque derogari aliquid ex hac licet, neque*

---

[1] *J. Carbonnier*, Sociologie juridique, Ed. A. Collin, Paris, 1977, p. 17 şi urm.

[2] *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, op. cit., p. 37.

[3] Această definiţie a jurisconsulţilor romani Celsus şi Ulpian ţinea cont de realitatea caracteristică a vremii – dreptul nu se emancipase de sub tutela moralei, iar scopul său era realizarea binelui moral (*I. Bitoleanu*, Introducere în istoria dreptului, Ed. Fundaţiei România de Mâine, Bucureşti, 2006, p. 9).

[4] *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, op. cit., p. 85.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

tota abrogari potest, nec vero aut per senatum aut per populum solvi hac lege possumus, neque est quarendus explanator aut interpres ... Nec erit alia lex Romae, alia Athenis, alia nunc, alia posthac, sed et omnes gentes et omni tempore una lex et sempiterna et immutabilis continebit"[1].

Dezvoltată în opera lui Grotius, ideea dreptului natural este prezentă şi la alcătuirea Codului civil francez *„Il est un droit universel et immuable, source de toutes les lois positives..."*[2], se specifica în primul articol al cărţii preliminare a Codului.

Un nou punct de vedere, ce clatină credinţa în existenţa unui drept natural, este adus de *Şcoala istorică germană a dreptului*, cu cei doi mari reprezentanţi ai săi, Savigny şi Puchta. Potrivit concepţiei acestei şcoli, dreptul este un produs istoric; astfel se explică diversitatea concepţiilor juridice şi a fenomenelor de drept diferite de la popor la popor şi de la o epocă la alta.

Savigny scria: „în momentul în care găsim o istorie bazată pe documente recunoaştem în ele un drept cu caracter propriu poporului căruia el se aplică, ca şi limba şi obiceiurile acelui popor"[3], astfel că dreptul nu este un produs arbitrar, pe care împrejurările sau înţelepciunea omului îl creează.

O altă convingere a reprezentanţilor acestei şcoli este aceea că, dacă s-ar urma doctrina lui Grotius, atunci pentru orice activitate a omului ar exista reguli de drept natural, pe care ar trebui să le descoperim spre a le transforma în lege, ceea ce ar transforma dreptul natural într-o concepţie pur subiectivă.

Şcoala istorică, potrivit căreia dreptul ia naştere şi se dezvoltă asemenea limbii, înregistrează transformări continue în cadrul unui

---

[1] Este o lege adevărată, dreapta raţiune, conformă cu natura, răspândită în toţi, constantă, eternă. Această lege nu este permis să fie abrogată şi nici nu se poate deroga de la ea. Nici nu este alta la Roma, alta la Atena, alta acum, alta mai târziu, ci o singură lege şi eternă şi neschimbătoare va cârmui pe toţi oamenii şi în toate timpurile

[2] Este un drept universal şi neschimbător, sursa tuturor legilor pozitive.

[3] *Fr. Savigny*, Vom Beruf unserer Zeit fur Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, Freiburg, 1892, p. 5, în *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, op. cit., p. 86.

proces evolutiv lent, exercitând o influență covârșitoare asupra modului de a înțelege și a defini dreptul, asupra spiritului său[1].

Istoria dreptului este legată de istoria popoarelor; așa cum viața popoarelor se schimbă de-a lungul veacurilor, tot astfel dreptul – ramură a acestei vieți – se schimbă și el în timp, se dezvoltă odată cu poporul căruia îi aparține și la care se adaptează în diferitele faze din dezvoltare[2].

Cu toată influența sa, școala istorică nu a putut elimina complet ideile dreptului natural, concepute mai târziu ca drept rațional, alcătuit din ideile conducătoare generale, desprinse din rațiunile impuse de justiție, echitate și bunul simț[3].

Concepțiile socialiste au pus accentul, în explicarea și definirea dreptului, pe rolul *factorilor materiali* ce constituie baza societății, pe care se ridică suprastructura (din care face parte și dreptul). În această concepție, dreptul nu este decât o formă derivată și subalternă economicului și politicului.

Metafizicienii dreptului au făcut din noțiunea dreptului o noțiune metafizică, prezentând-o ca un concept reprezentativ al unui element nematerial și esențial al vieții omenirii, neschimbător și existând în mod real și distinct în afară de lucrurile concrete...[4].

Pozitiviștii, în frunte cu Leon Duguit, reacționează față de acest mod de explicare și definire a dreptului[5], sistemul juridic al popoarelor moderne subliniind *funcția socială a dreptului*, ceea ce duce la elaborarea unui sistem nou, realist, care se opunea celui metafizic.

În direcția realistă se înscrie și concepția lui Ihering, care pune la baza dreptului *interesul legalmente ocrotit*: dreptul este forma în

---

[1] *N. Popa, I. Dogaru, Gh. Dănișor, D.C. Dănișor*, Filosofia dreptului. Marile curente, Ed. All Beck, București, 2002, p. 322-332.

[2] *G.Fr. Puchta*, Cursus der Institutionem, vol. I, Leipzig, 1875, p. 26, în *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, op. cit., p. 87.

[3] *M. Djuvara*, Drept rațional, izvoare și drept pozitiv, Biblioteca Universitară de Drept, București, 1935.

[4] *J. Bonnecase*, Introduction a l'étude du droit, Paris, 1933, p. 86.

[5] *L. Duguit*, Transformation du droit privé, Ancienne Libraire Thorin et Fils, Paris, 1921, p. 2.

care statul îşi organizează, prin constrângere, condiţiile de viaţă ale societăţii.

Dreptul este considerat ca o tentativă de aprehensiune şi clasificare, prin schemele gândirii conceptuale, a atitudinilor ontologice fundamentale ale existenţei în lume şi a relaţiilor ontologice, ale existenţei cu celălalt, având la bază socialitatea originară a oamenilor[1].

Anita Naschitz defineşte dreptul ca un *complex de reguli de conduită*, având menirea ca, pe calea unor dispoziţii generale referitoare la raporturile generale tipice, să reglementeze într-un anumit scop conduita previzibilă a oamenilor, cel puţin cât priveşte cadrul ei (căci altfel regula nu ar avea sens)[2].

Eugeniu Speranţia definea dreptul ca un sistem deductiv de norme sociale, destinate ca, printr-un maximum de justiţie realizabilă, să asigure un maximum de socialitate într-un grup social determinat[3].

Dreptul reprezintă unul dintre cele mai profunde concerne ale civilizaţiei omului, pentru că el oferă *protecţia* contra tiraniei şi anarhiei, fiind unul din instrumentele principale ale societăţii pentru conservarea *libertăţii* şi a ordinii, împotriva amestecului arbitrar în *interesele* individuale[4].

Potrivit unei alte definiţii, dreptul este ansamblul de reguli asigurate şi garantate de către stat, care au ca scop organizarea şi disciplinarea comportamentului uman în principalele relaţii din societate, într-un climat specific manifestării coexistenţei libertăţilor, a apărării drepturilor esenţiale ale omului şi a statornicirii spiritului de dreptate[5].

---

[1] *N. Poulantzas*, Nature des choses et droit. Essai sur la dialectique du fait et de la valeur, Paris, 1965, p. 120.

[2] *A. Naschitz*, Teorie şi tehnică în procesul de formare a dreptului, Ed. Academiei, Bucureşti, 1969, p. 87.

[3] *E. Speranţia*, Introducere în filosofia dreptului, Tipografia „Cartea Românească", Cluj, 1946, p. 373.

[4] *H.J. Bergman*, The Historical Background of American Law, în Talks an American Law, New York, 1971, p. 3.

[5] *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, op. cit., p. 89.

Capitolul II
Aspecte privind istoria antică a dreptului

Dreptul este în concordanță cu complexitatea și starea fiecărei societăți, relațiile de determinare, influențare și intercondiționare între domeniile economic, organizare socială, politic, interferențelor cultură-civilizație, inseparabilității în raport cu statul, el însuși fiind integrat fără a-și pierde specificitatea, în „rețeaua normativă", care face posibilă viața socială[1].

Secțiunea 1. Apariția unor norme de conduită în evoluția de la animalitate spre umanitate

Omul este un animal social – *zoon politikon* – iar din nevoia instinctivă de a trăi în societate, apare și nevoia de a se stabili norme juridice (la baza acestora stând acel *appetitus societatis*)[2].

Apetitul social al omului nu este însă suficient, astfel că este nevoie și de rațiune, care dictează principii, anumite precepte fundamentale, ce privesc: *aliendi abstinentia* (respectarea a tot ce e al altuia); *promissorum implendorum obligatio* (respectarea angajamentelor); *damni culpa dati reparatio* (repararea pagubelor pricinuite altora); *poenae inter hominis meritum* (pedeapsa echitabilă).

Acestea erau, în concepția lui Hugo Grotius (reprezentant de seamă al Școlii dreptului natural, 1583-1645), bazele pe care se construiește dreptul natural, ca drept etern, imuabil, deosebit de dreptul pozitiv, care este un drept voluntar, imperfect, schimbător[3].

Viața socială în formele inițiale de comunitate umană a impus în mod inerent, la început instinctiv, spontan și rudimentar, în lupta

---

[1] *Gh. Boboș*, Teoria generală a dreptului, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1996, p. 58.

[2] Concepție aristotelică de la care pornesc adepții Școlii Dreptului Natural.

[3] *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, op. cit., p. 38.

pentru supraviețuire și apoi din ce în ce mai elaborat, unele reguli sub forma unor deprinderi, obiceiuri, tradiții, de respectarea cărora era interesată întreaga colectivitate, deoarece numai astfel ea putea supraviețui.

Acele reguli de comportare aveau un caracter complex, fiind puternic impregnate de aspectul mistic religios, iar asigurarea respectării lor era dată atât de motivații interne moral-religioase, mistice, cât și de măsurile sancționatorii luate de colectivitate și de conducerea acesteia (șefii de familii, conducătorii ginților și triburilor).

Cu trecerea timpului, precedentele se fixează, apar norme obligatorii de conduită, iar judecătorul, înainte de a face apel la judecata lui individuală, este obligat să se supună acestor norme.

Apoi, regulile de conduită au evoluat permanent, ele perfecționându-se și adaptându-se stadiului dezvoltării sociale[1].

Într-un anumit stadiu de evoluție au apărut și germenii dreptului, normele juridice care se distingeau de celelalte reguli sociale, mai ales prin natura deosebită a obligativității respectării lor, care presupunea recurgerea la forța coercitivă a puterii publice, ce se înjgheba și ea ca ceva distinct, față de autoritatea morală a șefului familiei[2].

Apariția și formarea dreptului este un proces căruia nu i se poate atribui o dată precisă de naștere, normele de conduită cu caracter juridic din perioada de început a societății omenești fiind încă destul de difuze, împletite cu multitudinea de obiceiuri, datini, practici religioase etc.

Formarea dreptului este parte a procesului istoric, a devenirii istorice a societății însăși, în care au fost implicați o multitudine de factori și relații de determinare, influențare, interacțiune, acumulări cantitative și salturi calitative, cum ar fi: diviziunea socială a

---

[1] Spre exemplu, dacă inițial sancțiunea ce se aplica pentru violarea gravă a normelor de conviețuire era răzbunarea sângelui, treptat s-a trecut la sancțiunea expulzării din gintă sau trib, pentru ca apoi, odată cu obținerea de produse peste nevoile de consum, să fie introdusă compoziția sub forma răscumpărării materiale.

[2] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, Ed. All Beck, București, 2001, p. 5.

muncii (agricultura, meşteşugurile, comerţul), creşterea bogăţiilor capilor de familie, scindarea societăţii, extinderea plus-produsului, apariţia căsătoriei, mutaţiile în cadrul formei de comunitate gentilico-tribale în condiţiile în care criteriul legăturii de sânge dintre membrii acesteia devine insuficient în raport cu noile cerinţe economico-sociale. De asemenea, au avut loc modificări în structura şi în modul de funcţionare a puterii sociale, iar treptat s-a constituit şi dezvoltat un aparat de constrângere, distinct de masa colectivităţii, dar întreţinut de aceasta.

Normele de drept au apărut când oamenii dintr-un grup social au încercat să regleze raporturile dintre ei printr-un echilibru între avantajele şi dezavantajele pe care le trage fiecare din aceste raporturi, între produsele de schimb, între daune şi reparaţii, între răul pricinuit colectivităţii şi sancţiunea aplicată autorului[1].

În concepţia filosofului german Helmut Coing, dreptul apare pe acea treaptă istorică când omul nu mai este subordonat normelor stabilite de familie, clan, trib, când personalitatea individului iese la suprafaţă, când relaţia bazată pe legătura de sânge îşi pierde autoritatea[2], fiind necesar a se elabora norme statale care să regleze comportamentele.

Doctrina marxistă consideră că dreptul nu a existat în comuna primitivă, deoarece nu existau clase antagonice şi, deci, ar fi apărut numai odată cu împărţirea societăţii în clase (proprietari de sclavi şi sclavi), ca expresie a voinţei şi intereselor claselor dominante. De altfel, mergând pe linia aceluiaşi raţionament, se susţinea că, odată cu dispariţia împărţirii societăţii în clase, va dispărea şi dreptul, precum şi statul.

Imperativele vieţii sociale arată însă că dreptul este un fenomen social inerent societăţii omeneşti[3], în lipsa acestuia neputându-se realiza ordinea socială necesară conviețuirii oamenilor în mod civilizat.

---

[1] *M. Duverger*, Institutions politiques et droit Constitutionnel, Presses Universitaires de France, Paris, 1956, p. 9.

[2] *S. Popescu*, Concepţii contemporane despre drept, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1985, p. 74-75.

[3] *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, Ed. Actami, Bucureşti, 1996, p. 52-57.

Totuşi, cercetările mai recente asupra societăţilor arhaice, numite şi holistice, în special cele datorate *etnologiei* (ştiinţă ce are ca obiect studiul comportamentului animalelor care trăiesc în grup, iar după unii autori şi al oamenilor), relevă că diferitele forme de reglementare în societăţile timpurii (obiceiuri, morală, religie, drept) nu au coexistat în mod necesar de la început sau că ar fi existat unele societăţi umane organizate numai pe baza obiceiurilor (*ethos*), fără să existe norme juridice, astfel că vechiul adagiu latin – *ubi societas, ibi ius* – ar trebui reconsiderat[1].

Cert este faptul că formarea dreptului ca o entitate pe deplin conturată a avut loc odată cu constituirea puterii publice ca putere de stat în ţările orientului antic, ca şi în antichitatea greco-romană; atunci a apărut, alături de normele juridice cutumiare, dreptul scris, format din anumite acte normative, unele adevărate monumente legislative, care au intrat în istoria dreptului şi culturii umane.

Secţiunea a 2-a. Dreptul în Mesopotamia. Codul lui Hammurabi

Prima civilizaţie însemnată a antichităţii s-a constituit în Mesopotamia, ţară care se întindea pe o lungime de aproape 1.000 km, cu o lăţime maximă de 400 km.

Dezvoltarea Mesopotamiei („Ţara dintre fluvii" – Tigru şi Eufrat; în linii mari teritoriul Irakului de astăzi) a avut la bază contribuţiile a trei popoare distincte: sumerienii, akkadienii şi asirienii, de-a lungul a trei milenii de evoluţie.

Un moment de referinţă în civilizaţia şi cultura mesopotamiană l-a constituit oraşul-stat akkadian din centru ţării care, timp de aproape două milenii, va rămâne cel mai important centru economic, politic şi cultural din întregul Orient Apropiat: Babilonul, iar cel mai important reprezentant al acestui oraş-stat a fost regele Hammurabi (1728-1686 î.e.n.).

---

[1] *Fr. Rigaux*, Introduction à la science du droit, Editions Vie Ouvreire, Bruxelles, 1974, p. 340-348.

Această primă mare civilizație regională, inițiatoare în multe domenii, a lăsat omenirii o moștenire considerabilă: s-a descoperit scrierea cuneiformă care a fost folosită de popoarele din jur timp de aproape trei milenii; asirienii au fost primii în lume care au constituit un sistem de drumuri; sumero-babilonienilor li se datorează începuturile cartografiei, ale chimiei, algebrei; religia lor a transmis evreilor și creștinismului numeroase mituri și elemente de cult etc.[1]

Pentru sumero-babilonieni dreptul avea caracter divin. Sumerienii aveau chiar și o zeiță a dreptății: Nanșe, iar la babilonieni, dreptul era garantat de însuși zeul soarelui și al justiției: Samaș.

Textul faimoasei opere legislative *Codul lui Hammurabi* a fost scris pe 49 de coloane cuprinzând 4.000 de rânduri și 8.000 de cuvinte. Așa cum însuși Hammurabi declară în prologul operei, el este făuritorul codului din porunca și sub protecția zeilor, pentru a da în țară putere dreptății „ca să nimicesc pe cel rău și viclean, ca cel puternic să nu asuprească pe cel slab, ca să mă înfățișez oamenilor asemenea Soarelui spre a lumina țara (...) să aduc țării dreptate, atunci am făurit eu însumi dreptul și dreptatea în limba țării, făcându-i pe oameni să se bucure"[2].

Codul lui Hammurabi prezenta relativ sistematic, sub formă de articole, dispoziții și sancțiuni de drept penal și procedură penală, de dreptul proprietății, de dreptul muncii, de drept comercial etc.

Din punct de vedere juridic, Codul lui Hammurabi reglementează o stare a economiei și o așezare social politică în care inegalitatea era în mod necesar implicată. Un om liber *amelu* avea mai multe drepturi decât un om răscumpărat *mușkenu*, și amândoi mai multe drepturi decât un sclav, socotit mai degrabă proprietate a cuiva, decât om.

Ceea ce aparținea divinității (templului) și palatului era mai apărat de lege, decât proprietatea unui *amelu* sau a unui *mușkenu*[3]:

---

[1] *O. Drâmbă*, Istoria culturii și civilizației, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 61-104.

[2] Codul lui Hammurabi, op. cit., p. 354.

[3] *C. Stroe, N. Culic*, Momente din istoria filosofiei dreptului, Ed. Ministerului de Interne, București, 1994, p. 12.

„Dacă un om a furat un bou sau o oaie sau un asin sau un porc sau o barcă şi dacă ce a furat aparţine divinităţii sau palatului, va restitui în treizecit. Dacă este însă proprietatea unui muşkenu, atunci va restitui înzecit" (art. 8). De asemenea, se făcea distincţie la infracţiunile împotriva persoanei, gradând pedeapsa în raport cu poziţia socială a victimei sau a infractorului: „Dacă un om liber a dat o palmă altui om liber cu care este egal, să plătească o mină de argint" (art. 203); „Dacă sclavul cuiva a dat o palmă unui om liber, să i se taie o ureche" (art. 205).

O contribuţie a dinastiei Hammurabi o constituie şi *Legea talionului* („Dacă cineva a rupt osul altuia, să fie rupt şi al lui" – art. 197), însă şi ea suferea atenuări în cazul plebeilor şi al sclavilor.

Din punct de vedere al procedurii judecăţii, Marele Preot al Sumerului era, în acelaşi timp, şi marele judecător, care îşi transfera apoi autoritatea judecătorească supremă unui alt judecător laic sau unui colegiu de judecători, aleşi dintre bărbaţii cei mai respectaţi ai statului. Dacă nu exista plângere, nu exista judecată.

Principiul dovedirii acuzaţiei prin probe era aplicat cu maximă rigurozitate[1]. Art. 1 din Codul lui Hammurabi stipula că „dacă cineva a învinovăţit pe altul, acuzându-l de crimă, dar nu poate dovedi, atunci acuzatorul să fie dat morţii". Încă din epoca sumeriană s-a stabilit o procedură judiciară bazată pe declaraţiile martorilor şi ale notabilităţilor statului, pe expertize în materie, pe jurământul părţilor în cauză, pe dovezile materiale.

Jurământul trebuia să fie făcut în templu, pentru a avea o valabilitate deplină. Forţa religioasă a jurământului ca probă judiciară decurgea din sursa divină a dreptăţii şi legii. Judecata se încheia prin redactarea unui proces-verbal. O pricină putea fi revizuită, ultima instanţă de apel fiind regele.

Dintre numeroasele semnificaţii ale Codului lui Hammurabi (o operă juridică monumentală) au fost relevate: capacitatea sa de a traduce în norme obiceiurile, de a releva necesitatea şi funcţionalitatea unui cod de legi, de a prelucra şi unifica tradiţia; dreptatea, deşi imperfect aplicată, este definitorie pentru viaţa socială în

[1] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, op. cit., p. 8.

cetate, pentru conviețuirea oamenilor; *legea talionului* ține de esența dreptății; limitarea arbitrariului judecătorilor; împiedicarea într-o oarecare măsură a abuzurilor celor puternici; probațiunea este inerentă dreptului ș.a.

Codul lui Hammurabi a însemnat pentru popoarele din Orientul Apropiat ceea ce a însemnat dreptul roman pentru popoarele Europei moderne; influențele lui au fost remarcate în *Corpus iuris* al împăratului Justinian și, implicit, se fac resimțite și asupra concepției noastre în materie de drept (W. Schneider)[1].

Secțiunea a 3-a. Aspecte privind dreptul în Egiptul Antic

Civilizația egipteană, documentată arheologic, se grupează în trei faze: badariană, amratiană și nagadiană. În prima perioadă, situată la începutul mileniului al IV-lea î.e.n., se fac primele schimburi comerciale în Egiptul central și în majoritatea zonei meridionale. În cea de-a doua fază, databilă între anii 3800-3600 î.e.n., schimburile comerciale s-au extins până în Siria. A treia fază, numită și *predinastică*, conturată prin anul 3600 î.e.n., este cea în care s-au produs diferențierile sociale între clase, teritoriul Egiptului a fost împărțit în 42 de unități teritoriale, iar comunitățile gentilice s-au organizat în două mari state separate: Egiptul de Jos – în nordul țării și Egiptul de Sus – în sudul țării.

Odată cu unirea celor două state de către regele din Egiptul de Jos, Menes – fondatorul primei dinastii – în jurul anului 3100 î.e.n., începe epoca istorică a Egiptului care se va împărți în trei mari perioade: Regatul Vechi, Regatul Mediu și Regatul Nou.

Din perioada predinastică, de la începutul mileniului al IV-lea î.e.n., societatea egipteană era organizată în mici comunități agrare, conduse de un sfat de bătrâni având funcții administrative, fiscale și judecătorești, funcții care mai târziu vor fi preluate de organe de stat specializate, recrutate din rândurile scribilor.

---

[1] *O. Drâmbă*, op. cit., p. 104.

Justiția era constituită ca o activitate distinctă, însă nu era încredințată unui corp aparte, separat de cel al administrației.

În timp ce în epoca Regatului Vechi erau șase centre de judecată, ai căror judecători erau înalți funcționari ai țării, în timpul Regatului Nou s-a creat un Tribunal Suprem, iar apoi tribunale speciale pentru judecarea delictelor politice, care acționau după instrucțiunile faraonului.

Nu se cunosc legi egiptene codificate, dar se pare că cele existente nu erau niște norme abstracte, ci aplicate la o anumită situație.

Procedura judiciară se realiza în baza unor norme riguroase, precise și surprinzător de „moderne".

Astfel, procedura civilă era foarte flexibilă (de exemplu, în caz de diferend cu fiscul, reclamantul din capitală putea face contestație în termen de trei zile, iar cel din restul țării, în termen de două luni). Toate reclamațiile erau înaintate în scris și erau înregistrate de grefier, în timp ce arhivarii țineau evidența actelor.

Judecătorii luau o hotărâre pe baza actelor scrise, a dovezilor și a depozițiilor martorilor. Tot în scris era consemnat și mersul instrucțiunii.

Părțile erau ascultate îndelung de judecători, care își consemnau în scris sentința. Exista și un „procuror", ca reprezentant al statului.

Cauzele de mică importanță se puteau judeca și la fața locului, în afara sediului tribunalelor.

S-a accentuat contrastul dintre ideea imparțialității și a dreptății, pe de o parte, și realitatea morală ascunsă în spatele unor sentințe[1]. Astfel, o operă de gândire morală din secolul al XV-lea î.e.n. consemnează instrucțiunile pe care faraonul le da vizirului său, în următorii termeni: „Nu uita așadar să judeci cu dreptate. Este o hulă împotriva zeului să te arăți părtinitor. Aceasta este învățătura. Privește la omul pe care îl cunoști ca la omul care nu îți este cunoscut și la cel ce se află pe lângă rege la fel ca la acela ce se află departe de Palat. Nu trece cu vederea pe un om ce ți se plânge ție, fără să iei aminte la cuvintele sale". Într-un alt text, constatările referitoare la „judecători" sunt grave: „Tâlhari, hoți, furi, iată cine sunt marii dregători, care au fost totuși numiți ca să osândească

[1] *O. Drâmbă*, op. cit., p. 126

răul... iată cine sunt înalții slujbași, care au fost totuși numiți ca să pedepsească înșelăciunea nelegiuită"[1].

Moartea – prin sinucidere impusă – era pedeapsa pentru corupția judecătorilor.

Pedepsele erau severe, iar în faza de instrucție a cauzelor penale se putea aplica și bătaia cu lovituri de baston.

Modalitățile de executare a pedepsei capitale erau decapitarea sau arderea (în caz de rebeliune și conspirație contra statului, de omucidere, de viol și adulter feminin sau de furt dintr-un mormânt regal).

Pentru alte delicte, egiptenii au inventat lagărele de muncă forțată. Dreptul la vechii egipteni cuprindea idei moral-filosofice precum: dreptatea este temelia cosmosului și vieții sociale; scopul și datoria faptelor omenești rezidă în săvârșirea dreptății[2]; echilibrul țării constă în practicarea dreptății; pedepsele aspre previn încălcarea dreptății; chiar dacă o făptuire împotriva adevărului și dreptății scapă judecății omenești, ea nu scapă zeilor, moralitatea existenței cântărind hotărâtor la judecata finală înaintea lui Osiris[3].

Secțiunea a 4-a. Dreptul și justiția în India Antică

Din datele arheologice reiese că înainte de anul 2500 î.e.n. s-a constituit în Valea Indusului una dintre cele mai spectaculoase civilizații ale antichității. Existau, în acea vreme, centre urbane al căror stil unitar trădează un sistem social și politic autoritar și ierarhic.

În jurul anului 1900 î.e.n., civilizația hindusă a intrat într-o fază de declin, prăbușindu-se ca urmare a invaziilor unor populații ariene din nord-vest. Se consideră că invazia ariană s-a încheiat în jurul anului 1500 î.e.n.

Instituția socială specifică Indiei ariene este casta, ceea ce reprezintă o grupare închisă, alcătuită din persoane ce au aceeași origine, aceleași ocupații, exercitând un anumit tip de profesiuni și

---

[1] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, op. cit., p. 9.

[2] *C. Stroe, N. Culic*, op. cit., p. 14-17

[3] Codul lui Hammurabi, op. cit., p. 12-17.

având drepturi şi îndatoriri bine precizate, tradiţii şi o ideologie bine determinată.

Diviziunea în caste era bazată şi motivată de o anumită concepţie, conform căreia omul, în funcţie de actele meritorii sau nedemne săvârşite în decursul existenţelor sale anterioare, era de la naştere destinat să aparţină uneia sau alteia din caste, fără a putea trece în alta.

Fiecare individ avea obligaţia de a-şi îndeplini îndatoririle impuse de casta sa şi să-şi aştepte după moarte existenţa următoare când, eventual, va renaşte într-o altă castă, superioară.

În fruntea ierarhiei se afla casta *brahmanilor*, a preoţilor, care trebuia să vegheze la păstrarea tezaurului legilor civile şi religioase.

Cea de-a doua castă, Kşatriya, era cea a *războinicilor*, a nobililor care deţineau funcţii de conducere în stat (funcţii laice, nu spirituale). Ei aveau sarcina de a studia Veda, de a apăra populaţia, de a comanda, de a lupta.

A treia castă, Vaisya, a *oamenilor liberi*, trebuia să crească vite, să facă negoţ şi agricultură, să desfăşoare alte ocupaţii lucrative.

Cea din urmă castă era Sudra, a *servilor*, care trebuia să slujească fără pizmuire castele precedente, însă nu li se nesocoteau meritele.

În afara castelor se aflau *paria*, cei pe care nu trebuia să-i atingi.

În India, poate în mai mare măsură decât în alte ţări ale Orientului Antic, noţiunea de drept era confundată cu cea de cult. O normă religioasă devenea şi o normă care reglementa juridic raporturile sociale. Legea apare ca un amestec ciudat de reguli de castă, de dispoziţii regale şi de obiceiuri rurale.

Existau mai multe culegeri de norme religioase, morale, civice, juridice, fiecare culegere fiind redactată de o şcoală ori de o sectă brahmanică, cu autoritate asupra adepţilor respectivi. De asemenea, fiecare culegere era un adevărat manual juridic de şcoală, versificat, cea mai cunoscută dintre acestea fiind *Codul* sau *Legile lui Manu*.

„Legile lui Manu" este o culegere scrisă în versuri (în total 2.685 de strofe) şi cuprinde 12 cărţi care reunesc norme de drept public şi privat, civil şi penal, obiceiuri, prescripţii religioase,

îndatoriri diverse, regimul castelor etc.[1] Ultima carte este dedicată „transmigrației sufletelor și dobândirii beatitudinii eterne"[2].

„Legile lui Manu" consfințeau inegalitatea de castă. Astfel, dacă un *brahman* a comis toate crimele cu putință, singura pedeapsă recomandată era să fie izgonit din regat, lăsându-i-se toate bunurile și fără a i se face vreun rău; un *kșatriya* care insultă un brahman suferea o amendă de 100 de panas; un *vaisya*, de 150 sau de 200, iar un *sudra* primea pedeapsă corporală.

Stabilirea îndatoririlor fiecărei caste relevă preocuparea constantă de a înlătura anarhia, arbitrariul și forța prin Drept: „ceea ce a fost dat cu de-a sila, stăpânit cu de-a sila, este declarat nul de Manu, ca toate lucrurile făcute prin constrângere" (VIII, 168)[3].

Fiecare dintre bresle avea propria ei legislație. După caz, justiția era aplicată de capul familiei, căpetenia satului, de șeful castei respective, de tribunalul corporației, de guvernatorul provinciei, de „ministrul de justiție" al regatului sau, în cazuri grave, de rege. În principiu, regele rămânea răspunzător dacă se dădea o hotărâre nedreaptă sau dacă o crimă rămânea nepedepsită: „regele care pedepsește pe nevinovați și care nu dă nicio pedeapsă celor care merită să fie pedepsiți se acoperă de rușine și se duce în infern" (VIII, 128), în timp ce „suveranul în al cărui regat nu se întâlnesc nici hoți, nici adulterini, nici defăimători, nici vinovați de fapte samavolnice sau de maltratări, va merge în locuința lui Sacra (Indra)" (VIII, 386)[4].

Regele delega și magistrații, care trebuiau să cunoască bine cca. 8.000 de articole și dispoziții judiciare (de drept cutumiar). Aceștia erau secondați de un „grefier", un scrib și un „portărel".

De regulă brahmanii erau cei care judecau cauzele penale, iar magistrații laici, numiți dintre membrii castei războinicilor și cea a oamenilor liberi, judecau cauzele civile.

---

[1] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, op. cit., p. 11.

[2] Legile lui Manu sau Instituțiunile civile și religioase ale Indiei, traducere de I. Mihălcescu, Tipografia N. Stroia („Biblioteca istoriei religiunilor" 2), București, 1920.

[3] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, op. cit., p. 11.

[4] Legile lui Manu, op. cit.

Tribunalele rurale (compuse din trei judecători, pentru un grup de zece sate) şi Înaltele Curţi Judecătoreşti, la oraşe, erau organele judiciare stabil constituite.

Ca procedură, reclamantul îşi prezenta plângerea în scris, căutându-şi trei martori, care reprezentau „apărarea", respectiv „acuzarea", formulată de reclamant. Martorilor ce dădeau mărturie falsă li se aplicau pedepse corporale grele. Celui care câştiga cauza i se înmâna decizia în scris. Judecătorul din prima instanţă care dăduse o decizie contrarie, îndreptată în a doua instanţă, era pedepsit cu amendă. Crimele şi delictele erau foarte atent cercetate şi sever pedepsite.

Pedeapsa era considerată o creaţie a divinităţii ce garantează respectarea îndatoririlor, ordinea socială, deoarece „dacă regele n-ar pedepsi, fără încetare, pe cei care merită a fi pedepsiţi, cei tari ar frige pe cei slabi, cum se frig peştii în frigare" (VII, 18).

Pedeapsa era indisolubil legată de dreptate, deoarece dreptatea presupunea aplicarea pedepsei conform legii (IX, 24).

Doctrinele filosofice indiene au pătruns profund în conştiinţa culturală a Europei, în special în ultimele două secole.

Dreptul Indiei antice contribuie la tezaurul gândirii juridice prin idei ca: *dreptul depinde de o viziune cosmogonică, el este principiul cosmic ordonator, intercondiţionarea normelor în societate, dependenţa dreptului de ierarhia sistemului social, inerenţa sancţiunii în drept* ş.a.

Secţiunea a 5-a. Unele aspecte privind dreptul în China Antică

Numele dinastiei Xia (2205-1766 î.e.n.) marchează prima epocă din istoria Chinei despre care datele arheologilor dau indicaţii certe.

Instituţiile politice şi sociale ale Chinei s-au cristalizat încă de la începutul perioadei Zhow, spre sfârşitul mileniului al II-lea î.e.n.

Regele, în calitatea sa de „Fiu al Cerului" (se considera că este învestit cu puteri supranaturale) era singurul în drept să oficieze sacrificiile aduse cerului. Dacă regele nu urma legea, el îşi pierdea mandatul pe care Cerul i l-a dat şi putea fi înlocuit, deoarece chinezii credeau că ordinea socială este reflexul ordinii cosmice:

„Destinele statului sunt condiționate de stele. După cum constelațiile sunt propice sau nefaste, statul este fericit sau nenorocos" (Wang Cheng, sec. I î.e.n.)[1].

Instituțiile sociale erau considerate imuabile ca și ordinea universală: din cer vine organizarea socială, cu toate îndatoririle ei, iar cum aceasta poate fi realizată numai de către oamenii superiori, lor le este rezervată și conducerea (Confucius). Potrivit doctrinei confuciene, activitatea statală trebuia să fie bazată pe tradiții și obiceiuri.

Noua formulă a doctrinei confuciene a fost determinată de schimbările profunde ce au condus la constituirea regimului imperial. *Omul superior* va asigura buna guvernare a statului, însă cu condiția să se cultive, să se instruiască. Acest om superior este literatul – consilierul împăratului și al înalților demnitari.

Legiștii, un nou grup de oameni de stat, au formulat o doctrină opusă tradiționalismului și conservatorismului confucian, care susținea că legile trebuie să fie publicate și aplicate în mod egal și absolut tuturor, fără nicio deosebire.

Monarhul trebuia să guverneze manevrând personal pedepsele și recompensele, iar nu miniștrii sau funcționarii săi, pentru că altfel el ar fi privat de prerogativele sale, fapt care ar duce la haos și la ruina statului. În acest mod au pregătit „legiștii", pe cale teoretică, doctrinară, instaurarea și triumful bimilenar al Imperiului chinez[2].

În ceea ce privește regimul juridic chinez, exista un sistem de represiune pentru încălcarea rânduielilor, deosebit de aspru. Textele din epoca Shang prevedeau pedeapsa capitală pentru beți, iar într-o ordonanță regală se arăta: „dacă printre voi se află răufăcători, eu le voi tăia nasul și pe toți îi voi extermina, fără a-i cruța nici pe fii lor".

Aria pedepselor era vastă: lovituri de bici sau de baston, exilul, mutilarea, pedeapsa cu moartea în formele cele mai variate (sugrumare, decapitare, aruncarea vinovatului într-un cazan cu apă fiartă).

Persoanelor de rang înalt, condamnate la moarte, li se acorda favoarea de a se sinucide.

---

[1] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, op. cit., p. 12.

[2] *O. Drâmbă*, op. cit., p. 337.

În baza Codului penal dreptul chinez viza reprimarea crimelor. Cod civil nu exista, iar cauzele civile se judecau după norme foarte variate şi arbitrare, pe baza unor principii tradiţionale de drept cutumiar. Pedepsele erau extinse asupra întregii familii a vinovatului şi chiar asupra vecinilor săi. Această măsură era în conformitate cu ideea de *solidaritate* şi de *responsabilitate comună* pe care se baza structura familială chineză, idee care aproape anula noţiunea de personalitate şi care limita libertatea de acţiune a individului.

Respectul pentru legea scrisă nu a putut fi impus mult timp în China, deoarece aproape întotdeauna dreptul cutumiar se afla deasupra legii scrise.

În China, egalitatea în faţa legii nu a existat cu adevărat, cu toată lupta dusă de „legişti" în acest sens. Pedeapsa era cu atât mai gravă cu cât vinovatul era în grad de rudenie mai apropiat cu victima. Judecătorului care, în mod intenţionat, achitase un vinovat sau condamnase un nevinovat, i se aplica pedeapsa cuvenită după lege vinovatului. Judecătorul care, cu rea-credinţă, pronunţase pe nedrept o sentinţă de pedeapsă capitală, era şi el executat.

Regimul juridic chinez oferă gândirii juridice particularităţi privind reflecţia asupra unor idei ca: *severitatea pedepsei penale, relaţia dintre răspunderea personală şi solidaritatea socială, rolul cutumei, rangul social şi egalitatea în faţa legii, responsabilitate şi sancţiune cu privire la activitatea judecătorului* ş.a.

Secţiunea a 6-a. Consideraţii privind dreptul în Grecia Antică

Iniţiatorii procesului de formare a unei societăţi civilizate pe pământul Greciei au fost *aheii*, prima epocă importantă a evoluţiei greceşti fiind opera lor, civilizaţia miceniană. Aceasta a apus după invazia dorienilor, perioada cuprinsă între secolele XII-VIII î.e.n. fiind numită de istorici „Epoca Obscură".

În jurul anului 750 î.e.n. începe o nouă perioadă de civilizaţie „Epoca Arhaică", urmată de „Epoca clasică" şi „Epoca elenistică".

Originile sistemului democratic grecesc trebuie căutate în formele de guvernare ale *polis*-ului, forme ce s-au consolidat în decursul secolului al VI-lea î.e.n.[1]

Polis-ul era o unitate teritorială cu oraşul, pământurile şi satele din jur, însă în primul rând era o comunitate de interese, tradiţii, credinţe religioase, origine.

Polis-ul îi forma cetăţeanului simţul practic şi îi dădea sentimentul demnităţii, întrucât fiecare om liber, cetăţean al polis-ului, era consultat, avea posibilitatea să se intereseze de toate problemele statului, le putea cunoaşte; el împărţea dreptatea în tribunale, alegea slujbaşii statului şi îi controla în întreaga lor activitate.

Prin *Constituţia ateniană* din secolul al V-lea î.e.n., întreaga viaţă politică, socială, administrativă, juridică, militară era organizată pe baza suveranităţii Adunării Populare (*ecclesia*), organul suprem al statului din punct de vedere legislativ, executiv şi judecătoresc. Toţi cetăţenii bărbaţi[2] care împliniseră 20 de ani erau membri ai acestei adunări şi participau direct la guvernarea statului.

Pentru a se lua o hotărâre mai importantă era de nevoie de un minimum de 6.000 de votanţi (dintr-un total de circa 40.000 de membri cetăţeni atenieni). Votarea se făcea prin ridicare de mână, însă în anumite cazuri, prin scrutin secret.

Dacă era autorizat de adunare, oricare cetăţean putea să ia cuvântul şi, în limite constituţionale, putea face orice propunere.

Un organ consultativ ce funcţiona permanent, emanaţie a Adunării Poporului şi strict subordonat acesteia, era *Consiliul celor 500* (*bulé*), compus din cetăţeni care împliniseră 30 de ani (*buleuţi*), câte 50 din fiecare trib, traşi la sorţi. Cum cei 500 de membri nu se puteau întruni zilnic, în interiorul Consiliului funcţiona un fel de comitet executiv (*pritania*) compus, prin rotaţie, din cei 50 de membri ai fiecărui trib, care funcţionau pe rând câte 36 de zile. În fiecare zi, unul dintre pritani, ales de ceilalţi, prezida lucrările zilei respective, păstra sigiliul statului şi cheile anexelor templelor în care era depozitat tezaurul statului.

---

[1] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, op. cit., p. 14.

[2] Nu erau consideraţi cetăţeni femeile, străinii stabiliţi în Attica, sclavii şi nici cei ai căror părinţi nu erau amândoi atenieni de origine.

Magistratura supremă a statului era constituită din *pritani*. În afara lor, ceilalți funcționari administrativi ai statului erau numiți în colegii de câte 10 (unul de fiecare trib), cu toții fiind controlați direct sau indirect de Adunarea Poporului.

Organizarea și structura justiției grecești erau în concordanță cu aceste principii generale ale constituției democratice ateniene.

Tot emanație a Adunării Poporului era și Tribunalul cu juriați (*heliaia*), instanța judiciară supremă.

Heliaia se compunea din 6.000 de juriați (*heliaști*), trași la sorți din listele propuse de cele 10 triburi, deci câte 600 de fiecare trib. Juriații erau distribuiți în diferite tribunale în competența cărora intrau cele mai variate cauze, cu excepția celor rezervate *Areopagului* (consiliu cu caracter aristocratic, care avea înaintea perioadei democratice un rol hotărâtor în administrația statului și justiției, iar în timpul regimului democratic un rol redus) și a crimelor contra siguranței statului (care erau judecate direct de Adunarea Poporului).

Distribuirea heliaștilor în diversele tribunale era însoțită de precauțiuni complicate, care să garanteze că acuzatul sau acuzatorul nu cunosc niciun membru al juriului.

Nu existau nici judecători, nici avocați de profesie. Rolul de președinte era îndeplinit de unul dintre heliaști. Nu exista niciun acuzator public. Totdeauna un proces era pornit din inițiativa unui simplu cetățean, fie că fusese lezat el, fie pentru că el considera că statul fusese lezat. Delațiunea era încurajată oficial prin acordarea unei recompense consistente în bani delatorului, astfel că s-a ajuns să se constituie categoria delatorilor de profesie.

Cetățenii implicați într-un proces, fie acuzatori, fie acuzați, își expuneau singuri cauza, verbal, în cazul în care cel implicat nu se simțea în stare să o facă, putea comanda textul expunerii unui profesionist (logograf), text pe care ulterior trebuia să îl învețe pe de rost. De asemenea, el putea fi ajutat ori chiar înlocuit de un prieten mai elocvent, care pleda, se apăra sau acuza în locul său.

Minorii, femeile, străinii și sclavii erau reprezentați în proces de părinții, soții, tutorii sau stăpânii lor.

Heliaștii tăceau tot timpul, neavând voie să pună întrebări.

Sentința era dată fără o deliberare prealabilă, fiecare heliast hotărând potrivit conștiinței sale și prin vot secret. Dacă acuzatul era absolvit, acuzatorul era condamnat la o mare amendă ori chiar

la pierderea drepturilor civile. Dacă pentru anumite cazuri legea nu stabilea nicio pedeapsă, mai întâi i se cerea vinovatului să-şi propună singur pedeapsa, pe care apoi i-o fixa definitiv juriul. Sentinţele acestor jurii populare erau fără apel.

În organizarea judiciară a Atenei a apărut, la sfârşitul secolului al V-lea î.e.n., un element original: *arbitrii publici*, aleşi dintre cetăţenii în vârstă de cel puţin 60 de ani. Arbitrii publici aveau sarcina de a încerca să-i împace pe împricinaţi. Dacă în această primă fază arbitrii publici reuşeau să împace părţile, ei dădeau o sentinţă care rămânea definitivă numai când părţile o acceptau, în caz contrar sentinţa arbitrilor publici era apelabilă în tribunal.

În funcţie de condiţia socială a celor vinovaţi, natura pedepselor aplicate era variată: pedepse pecuniare (amenzi, confiscarea parţială sau totală a averii), exilul temporar sau definitiv, pierderea drepturilor civile, închisoarea (pedeapsă care nu se aplica cetăţenilor) şi supliciile, aplicate exclusiv sclavilor (jugul, însemnarea cu fierul roşu şi tragerea pe roată).

Trădătorii şi profanatorii locurilor sacre erau condamnaţi la moarte, ucişi cu pietre sau aruncaţi într-o prăpastie.

Justiţia ateniană avea carenţe evidente: lipsa unui cod de legi şi a unui corp juridic specializat lăsa mult loc arbitrarului şi exceselor unor heliaşti fără nicio pregătire în materie, care adeseori se conduceau după dispoziţiile lor de moment, subiective.

În raport cu trecutul, însă, această justiţie a înregistrat progrese indiscutabile, suprimând, de exemplu, Legea talionului ori pedeapsa colectivă, înlocuită cu responsabilitatea personală; de asemenea au existat preocupări ca justiţia să fie imparţială, cu limitele arătate.

Constituţia democratică a Atenei a realizat pentru prima oară în istoria antichităţii idealul libertăţii civice a omului, deşi numai pentru o minoritate de cetăţeni.

Pericle lăuda libertatea din Atena, unde domnea legea imparţială, iar demnităţile şi onorurile erau rezervate celor ce le meritau, unde lipsea orice formă de violenţă, unde domnea toleranţa în raporturile sociale şi moderaţia în viaţa socială – motive care explică de ce Atena era plină de atâtea bunuri spirituale şi materiale[1].

[1] *O. Drâmbă*, op. cit., p. 571-573.

Strălucitoarea cultură antică greacă, cu titani ai gândirii precum Socrate, Platon, Aristotel, a marcat puternic fundamentele şi evoluţia gândirii juridice, iar numeroase concepţii ştiinţifice, politice, morale, filosofice, religioase, artistice de mai târziu, au adus o contribuţie de prim rang la patrimoniul culturii şi civilizaţiei universale[1].

Secţiunea a 7-a. Referiri la dreptul roman în antichitate

Ansamblul normelor de conduită instituite sau sancţionate de statul roman şi constituite într-un sistem extrem de vast şi complex, format din numeroase ramuri şi instituţii juridice formează dreptul roman[2].

Ramurile şi instituţii juridice ale dreptului roman au cunoscut un proces continuu de transformare şi intercondiţionare, în cadrul unei evoluţii care se încadrează între epoca de formare a oraşului Roma (754 î.e.n.) şi moartea împăratului Justinian (565 e.n.).

La începuturi romanii, ca şi egiptenii, babilonienii şi indienii, nu făceau o distincţie clară între normele juridice şi cele religioase sau morale. Spre deosebire de celelalte popoare însă, romanii au reuşit să depăşească destul de repede aceste confuzii, dovadă că încă din epoca veche normele juridice au fost denumite cu termenul de *ius*, iar cele religioase cu cel de *pas*.

Ulterior, ideile şi instituţiile juridice au dobândit o puternică identitate, delimitându-se tot mai clar de alte idei şi instituţii. Ele au ocupat la un moment dat chiar locul central al ideologiei romane, punându-şi o puternică amprentă asupra întregii gândiri şi practici sociale.

Tezaurul gândirii juridice romane este alcătuit din concepte cu sens riguros, exact şi este constituit din legile adoptate de poporul roman, în edictele magistraţilor, în jurisprudenţă, în senatusconsultele şi în constituţiile imperiale. Încă din secolul al VII-lea e.n.,

---

[1] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, op. cit., p. 16.

[2] *E. Paraschiv*, Drept privat roman, Ed. Almarom, Râmnicu Vâlcea, 2003, p. 1.

acest tezaur al gândirii juridice a fost supus unor cercetări aprofundate pentru reconstituirea gândirii şi practicii juridice romane.

Dreptul roman, datorită importanţei sale, a avut o influenţă deosebită asupra dezvoltării ulterioare a sistemului de drept din mai multe ţări şi chiar asupra întregii gândiri juridice.

Romanii au separat dreptul privat faţă de dreptul public; dreptul privat cuprindea normele juridice care apărau interesele indivizilor, iar dreptul public care apăra interesele statului, reglementând relaţiile dintre stat şi cetăţeni.

Dreptul privat roman reglementa relaţiile dintre particulari, aflaţi pe poziţii de egalitate juridică: relaţiile privitoare la condiţia juridică a persoanei, relaţiile personale-patrimoniale şi activitatea de soluţionare a litigiilor dintre persoane.

Dreptul roman nu a rămas numai un document al istoriei, ca alte legislaţii din antichitate, ci a depăşit, sub aspectul formei, limitele societăţii care l-a creat, exercitând o influenţă hotărâtoare asupra dreptului de mai târziu.

Elaborat şi perfecţionat de-a lungul a peste o mie de ani, dreptul roman constituie cea mai originală contribuţie a poporului roman la evoluţia pozitivă a civilizaţiei[1].

Legiuitorii şi juriştii din epoca modernă au împrumutat din dreptul roman numeroase cunoştinţe şi concepte juridice, precum şi o serie de instituţii şi principii generale pe care le-au pus la baza dreptului privat de mai târziu.

Dreptul privat roman reprezintă un vast câmp de verificare a tezelor cu privire la geneza şi evoluţia generală a dreptului.

Romanii au reuşit, pentru prima dată în istoria omenirii, să creeze un sistem unitar de concepte şi reglementări prin intermediul cărora să armonizeze interesele fundamentale ale societăţii romane.

Dreptul roman joacă în istorie rolul unui adevărat „alfabet juridic"[2], conceptele juridice romane dând expresie concretă celor mai variate şi mai subtile reguli de drept[3].

---

[1] *I.C. Cătuneanu*, Curs elementar de drept roman, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1924, p. 8.

[2] *V. Hanga*, Principiile dreptului privat roman, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989, p. 11.

[3] *V.V. Popa*, Drept privat roman, Ed. All Beck, Bucureşti, 2004, p. 4.

În epoca sa de apogeu, ştiinţa dreptului roman a creat un sistem de concepte şi categorii juridice de o impresionantă amploare, a formulat principii generale şi a sistematizat pe baza lor întreaga materie, încât multe din conceptele şi categoriile juridice actuale îşi au originea în dreptul roman (spre exemplu, reprezentarea succesorală, conceptul de obligaţie contractuală, transferul sau stingerea obligaţiilor, termenul, condiţia etc.).

Dreptul românesc, ca şi alte sisteme de drept, s-a format şi a evoluat sub influenţa dreptului roman, care a servit ca izvor de inspiraţie în special în materia bunurilor şi a obligaţiilor.

În concepţia romanilor, dreptul cunoştea două diviziuni fundamentale[1]:

1. dreptul public, care reglementa organizarea statului şi raporturile dintre stat şi particulari, cuprinzând: dreptul administrativ, dreptul penal, procedura penală şi dreptul internaţional public;

2. dreptul privat, care se aplica raporturilor dintre particulari şi se compune la rândul lui din trei părţi[2]:

- *dreptul civil* (*ius civile*); la început, romanii înţelegeau prin drept civil dreptul *quiritar* care reglementa în exclusivitate raporturile dintre cetăţenii romani, la origine, fiind dominat de un formalism riguros, încheierea actelor juridice făcându-se într-un cadru solemn, cu utilizarea a numeroase formule sau simboluri, însă ulterior, spre sfârşitul republicii, prin reformele făcute, dreptul civil s-a adaptat relaţiilor economice tot mai numeroase, căpătând o arie tot mai mare de aplicare, sub denumirea de *ius civile*;

- *dreptul ginţilor* (*ius gentium*), care cuprindea normele juridice ce se aplicau în raporturile dintre cetăţenii romani şi cei străini, priviţi ca persoane particulare; fiind un sistem de drept mai flexibil şi mai evoluat, cu timpul s-a impus ca un drept general, aplicându-se şi în relaţiile dintre cetăţenii romani;

- *dreptul natural* (*ius naturae*), care era considerat un sistem de principii juridice valabil pentru toate fiinţele, pentru toate popoarele, precum şi pentru toate timpurile.

---

[1] *E. Molcuţ, D. Oancea*, Drept roman, Ed. Naturismul, Bucureşti, 1991, p. 5.

[2] *V.V. Popa*, op. cit., p. 8.

Date valoroase referitoare la reglementări juridice cuprinse în legi, senatusconsulte sau jurisprudență sunt oferite și de către documentele sau izvoarele dreptului roman[1]. Ele sunt:

- *textele epigrafice* (inscripții gravate pe table de marmură sau de bronz ori chiar pe tăblițe cerate; de exemplu, Tripticele din Transilvania);

- *papyrii* (texte ale unor izvoare de drept precum constituția lui Caracalla, Institutele lui Gaius, înscrise pe un suport special denumit papirus);

- *textele istorice și literare* (ne furnizează date importante referitoare la anumite izvoare de drept, practică juridică sau alt gen de informații juridice).

Normele de drept roman erau cuprinse în anumite forme caracteristice, care le ofereau putere obligatorie și eficiență juridică. Aceste forme de exprimare a dreptului se numeau *izvoare de drept formale* și se deosebeau de celelalte reguli de conviețuire socială.

Obiceiul (cutuma), cel mai vechi izvor al dreptului roman, era constituit din reguli sociale nescrise care, aplicate timp îndelungat, căpătau forță juridică.

Cutuma a jucat un rol important în reglementarea relațiilor sociale în perioada de început a Republicii, însă la finele acestei perioade au apărut și alte izvoare de drept formale: legi, edicte pretoriene, interpretările jurisconsulților, senatusconsultele etc.

Jurisprudența (practica instanțelor de judecată) nu constituia izvor de drept, dar reprezenta un punct de plecare pentru cutumele viitoare sau pentru știința dreptului în formularea unor principii.

Dezvoltarea producției și a schimbului de mărfuri din perioada republicană a impus elaborarea unor reguli juridice scrise, mai numeroase și diferențiate; în acest fel, obiceiul și-a pierdut treptat din importanță, locul lui fiind luat de *lege*, care beneficia de o procedură rapidă și completă de reglementare[2].

Legea celor XII table a constituit multă vreme izvorul întregului drept public și privat roman, aceasta fiind o codificare prelu-

---

[1] *E. Molcuț, D. Oancea*, op. cit., p. 6.

[2] *E. Paraschiv*, Legea – izvor de drept, în volumul „Probleme teoretice și practice de drept în perioada premergătoare aderării României la UE", Ed. Cartea Universitară, București, 2006, p. 34-39.

crată a dreptului cutumiar roman, la care s-au adăugat câteva reguli din dreptul grec. Prin volumul mare al reglementărilor sale, Legea celor XII table reprezintă un veritabil cod al vremurilor antice, din prevederile referitoare la dreptul privat, locul principal revenind normelor care reglementau dreptul de proprietate. Legea cuprinde puține reglementări referitoare la materia obligațiilor, iar procedura de judecată este formalistă, brutală și excesivă[1].

Legile devin mai numeroase în perioada republicană, fiind definite ca *hotărâri pe care poporul liber le ia în adunările sale legislative* și, în funcție de gradul președintelui care le-a propus (consul, pretor sau tribun al plebei), ele purtau denumirea de lege consulară, pretoriană și respectiv tribuniciană. Pe lângă legile votate la propunerea magistraților de către adunările populare mai erau „legile date" – care erau promulgate de magistrați în anumite domenii, fără o consultare a adunărilor populare (de exemplu: întemeierea de colonii, acordarea cetățeniei etc.).

Edictele magistraților au format dreptul pretorian; inițial prin edict se înțelegea orice anunț pe care magistrații îl aduceau la cunoștința poporului, însă mai târziu, prin edict se înțelegea programul pe care orice magistrat (pretorul – care avea prin excelență atribuții judecătorești, edilii, consulii, guvernatorii de provincie, questorii etc.) îl stabilea la intrarea lui în funcție.

Edictul conținea dispozițiile pe care magistratul urma să le ia cu privire la organizarea instanțelor, modul de soluționare a pricinilor și era valabil un an (*edicta perpetua*), spre deosebire de edictele neprevăzute care erau date în vederea soluționării unor situații deosebite și urgente (*edicta repentina*). În anii următori, reglementările bune au fost preluate, devenind norme comune tuturor edictelor.

Deși inițial nu le-a fost recunoscut caracterul creator datorită unei concepții mai vechi conform căreia *pretorii nu pot face dreptul*, edictele au avut rolul unor importante izvoare de drept. Instituțiile dreptului pretorian au fost introduse treptat, sub forma unor completări de ordin procedural aduse normelor mai vechi pentru a le adapta la noile realități sociale.

---

[1] *E. Molcuț, D. Oancea*, op. cit., p. 19-20.

Rolul pretorilor se diminuează în perioada Imperiului, împăratul subordonând activitatea acestora puterii centrale, care nu îngăduia pretorilor să creeze dreptul, nici măcar în forma indirectă a adaptării lui la noile condiții sociale.

Jurisprudența la romani era știința dreptului creată de jurisconsulți prin interpretarea dispozițiilor cuprinse în legi[1].

Apariția unor raporturi sociale noi, nereglementate și dezvoltarea societății, au impus jurisconsulților să creeze alte reguli, prin interpretarea textelor de lege vechi, creându-se un drept nou, corespunzător fizionomiei societății romane.

În epoca veche jurisprudența avea un caracter empiric, de speță, dar în epoca clasică a atins culmea strălucirii sale.

Senatusconsultele (hotărârile Senatului) nu erau de drept formal până la reforma lui Hadrian, însă Senatul influența procedura de legiferare prin aceea că legile nu intrau în vigoare fără aprobarea acestuia. Totodată, Senatul ordona pretorului să introducă unele reguli de drept în edictul anual.

Ulterior reformei lui Hadrian, senatusconsultele au devenit izvoare de drept în sens formal[2].

Constituțiile imperiale erau edictele afișate de către împărați, care la începutul epocii principatului aveau un caracter asemănător cu edictele celorlalți magistrați, fiind valabile numai pe timpul vieții autorului lor.

În epoca lui Hadrian Constituțiile imperiale au căpătat putere de lege.

Justinian a inițiat, în secolul al VI-lea e.n., o uriașă operă de sistematizare a dreptului, care a avut totuși o importanță științifică deosebită, contribuind la cunoașterea și valorificarea gândirii juridice romane[3].

Opera legislativă a lui Justinian este formată din patru lucrări:

- *Codul* (*Codex*), care include toate Constituțiile imperiale adoptate din epoca lui Hadrian și până în 534 e.n., în materia dreptului public și a dreptului privat;

---

[1] *E. Paraschiv*, Legea – izvor de drept, op. cit., p. 33.

[2] *V. Hanga*, Principiile dreptului privat roman, op. cit., p. 76-77.

[3] *E. Molcuț, D. Oancea*, op. cit., p. 26.

- *Digestele* (*Digesta*), care reprezintă o culegere de fragmente extrase din operele jurisconsulților, adaptate la realitățile vremii. Ele ocupă locul central în cadrul operei lui Justinian, fiind ceva mai mult decât o simplă compilație, în sensul că operele clasice, pentru a fi mai bine adaptate la noile condiții social-economice, nu numai că au fost modificate în parte, dar au fost și completate cu 50 de *constituțiuni*;

- *Institutele (Institutiones) lui Justinian*, care conțin fragmente din Institutele clasice și se adresează studenților. Spre deosebire de cele din epoca clasică, Institutele lui Justinian erau obligatorii;

- *Novelele* (*Novelae*), care, fiind întocmite după moartea lui Justinian, cuprind constituțiile publicate după anul 534 e.n.

Teste pentru autoevaluare studenți

1. Referindu-se la principiul dovedirii acuzației prin probe Codul lui Hammurabi stipula că:

a) „dacă cineva a învinovățit pe altul, acuzându-l de crimă, dar nu poate dovedi, atunci acuzatorul să fie dat morții";

b) „dacă cineva a învinovățit pe altul, acuzându-l de crimă, dar nu poate dovedi, atunci acuzatorului să i se taie o ureche";

c) „dacă cineva a învinovățit pe altul, acuzându-l de crimă, dar nu poate dovedi, atunci acuzatorul să plătească despăgubiri celui învinovățit".

2. Care era pedeapsa pentru corupția judecătorilor în Egiptul antic?

a) bătaia cu lovituri de baston;

b) moartea – prin decapitare;

c) moartea – prin sinucidere impusă.

3. Potrivit „Legilor lui Manu", cum era pedepsit un brahman care comitea toate crimele cu putință?

a) primea pedeapsă corporală;

b) brahmanul suferea o amendă de 300 de panas;

c) singura pedeapsă recomandată era să fie izgonit din regat, lăsându-i-se toate bunurile și fără a i se face vreun rău.

4. Conform confucianismului, doctrina apărută în China antică spre sfârşitul perioadei Cen, pe ce trebuia să se bazeze activitatea statală?

a) pe lege;
b) pe dorinţa vechii nobilimi;
c) pe obiceiuri şi tradiţii.

5. Cine au fost iniţiatorii procesului de formare a unei societăţi civilizate pe teritoriul Greciei?

a) *pritanii*;
b) *aheii*;
c) *buleuţii*.

6. Care era instanţa judiciară supremă creată de Solon în Grecia antică, alcătuită din 6000 de cetăţeni traşi la sorţi?

a) Tribunalul cu juraţi (*Heliaia*);
b) Colegiul celor 10 strategi;
c) *Consiliul celor 500* (*bulé*).

7. Potrivit Constituţiei ateniene din sec. V-lea î.e.n., cum se numea organul suprem al statului, din punct de vedere legislativ, executiv şi judecătoresc, organizat pe baza suveranităţii?

a) Colegiul Arhonţilor;
b) Adunarea Populară;
c) Sfatul (Bulé).

8. Care a fost elementul original apărut, la sfârşitul secolului al V-lea î.e.n., în organizarea judiciară a Atenei?

a) arbitrii publici aleşi dintre cetăţenii în vârstă de cel puţin 60 de ani;
b) heliaştii;
c) acuzatorii publici.

9. Din opera legislativă a lui Justinian se detaşează Codul (*Codex*). Ce cuprindea acesta?

a) culegeri de fragmente extrase din operele jurisconsulţilor, adaptate la realităţile vremii;

b) toate Constituțiile imperiale adoptate din epoca lui Hadrian și până în 534 e.n., în materia dreptului public și a dreptului privat;

c) constituțiile publicate după anul 534 e.n.

10. Ce reprezenta proprietatea provincială?

a) locuitorii liberi din provincie dețineau proprietatea asupra pământului;

b) locuitorii liberi din provincie dețineau asupra pământului doar uzufructul;

c) locuitorii liberi din provincie dețineau asupra pământului posesiunea și uzufructul.

Teme pentru acasă

1. Care sunt principiile care stau la baza dreptului natural?
2. Ce reglementează din punct de vedere juridic Codul lui Hammurabi?
3. Ce idei moral-filosofice cuprindea dreptul în Egiptul antic?
4. Care sunt particularitățile regimului juridic chinez?
5. Cu ce carențe se confrunta justiția ateniană?
6. Ce diviziuni fundamentale cunoștea dreptul roman?
7. Care era componența dreptului privat roman?
8. Enumerați izvoarele dreptului privat roman și particularitățile lor.
9. Ce erau *Constituțiile imperiale*?
10. Ce lucrări cuprindea opera legislativă a lui Justinian?

BCU IAȘI / CENTRUL UNIVERSITAR

Capitolul III
Repere din istoria medievală a dreptului

Secțiunea 1. Considerații privind sistemele judiciare medievale

Civilizația Evului Mediu european era o sinteză a unor componente (celtică, germanică, bizantină, islamică) adăugate fondului latin, care asimilase elemente elenistice, fiind modelat uneori de ideologia și instituțiile creștinismului. Europa începe să se definească chiar din Evul Mediu timpuriu, ca o relativă unitate politico-culturală ce își are de fapt originea în perioada de declin a Imperiului roman[1].

Obiceiurile locale transmise prin tradiție reprezentau baza dreptului la popoarele germanice. De cele mai multe ori însă cutuma se referea la situații de detaliu, era incertă, lipsită de rigoare, nereușind să se ridice la rang de principii generale.

Justiția medievală era caracterizată printr-o excesivă fracționare a autorității judiciare, ceea ce ducea la o permanentă incertitudine și dezordine, cauzată de existența unor principii juridice contradictorii, derivate din tradiții diferite.

De-a lungul timpului, s-au conturat trei sisteme judiciare cu evoluții și ponderi diferite de la o perioadă la alta, de la stat la stat, acestea fiind: *justiție ecleziastică*, *feudală* și *regală*.

Biserica a urmărit încă din secolul al VI-lea să-și alcătuiască o jurisdicție proprie, iar în secolul al IX-lea sinoadele diocezelor judecau nu numai cauze de natură religioasă (erezie, blasfemie, sacrilegiu etc.), ci și cauze de adulter, incest, paricid, fratricid sau cămătărie. Această jurisdicție și-a extins apoi competențele și asupra văduvelor și orfanilor, a actului căsătoriei și a supravegherii executării dispozițiilor testamentare.

---

[1] *O. Drâmbă*, op. cit., vol. V, p. 8, 348-380.

Jurisdicția ecleziastică a atins apogeul în Franța, în secolul al XII-lea, când a fost resortul atât al episcopilor, cât și al arhidiaconilor, al canonicilor, al unor abați ș.a. Ea s-a afirmat cu maximă autoritate și în secolul următor, prin instituirea tribunalelor Inchiziției care vor funcționa timp de secole în tot Occidentul.

Din punct de vedere procedural, motivațiile juridice și morale erau expuse și reglementate în decretele papale care, în 1582, vor fi reunite într-un *Corpus juris canonici*, rămas vreme de mai bine de trei secole singurul îndreptar juridic pentru catolici, până în anul 1917, când Biserica catolică a redactat un nou cod.

Justiția feudală, care funcționa alături de cea ecleziastică, deriva din contractul de vasalitate dintre senior și vasal și era administrată ca atare. Litigiile privind proprietatea și obligațiile reprezentau domeniul său prioritar: justiția domenială își avea originea în dreptul de proprietate al stăpânului, iar acesta, ca protector natural al vasalilor săi, își aroga și dreptul de a administra justiția.

Începând cu secolul al XIII-lea, jurisdicția regală a atacat și absorbit progresiv jurisdicțiile seniorale de pe domeniile Coroanei franceze, ajungându-se ca, în secolul al XIV-lea, legiștii regelui să proclame teza suveranității acestuia pe tot cuprinsul statului. Astfel, orice drept senioral de administrare a justiției sau de ridicare a impozitelor a fost considerat ca emanând dintr-o concesiune a regelui.

În secolele al XV-lea și al XVI-lea, odată cu consolidarea statelor naționale și a monarhiilor absolutiste, jurisdicția regală se va impune decisiv, în detrimentul celei feudale și al celei ecleziastice. Astfel, în timpul domniei lui Ludovic al IX-lea cel Sfânt, justiția regală absorbise complet pe cea feudală.

Curia Regis, instalată chiar în palatul regal, avea atribuții judecătorești și legiști de profesie, însă era în același timp un Parlament și o Curte de Apel care decidea asupra hotărârilor seniorilor feudali. Vechile probe judiciare (ordaliile, duelul judiciar) dispar, făcând loc larg anchetelor.

Suveranitatea regelui limita autonomia judiciară a seniorilor, lăsând în competența tribunalelor feudale numai cazurile de furturi, răniri, omucideri. Își rezervă însă dreptul de instanță de apel, marcând astfel subordonarea la justiția regală.

Puterea legislativă a regalității se exercita prin ordonanțe. Cea din 1254 stabilea în termeni fermi jurisdicția parlamentelor (a celui principal, din Paris și a celor din provincie) și funcția *bailivilor* (funcționari regali cu atribuții în materie militară, financiară, administrativă și în special juridică), precizându-le procedura de urmat în faza instructorie, de urmărire și cercetare a cauzelor penale.

În Anglia, regii au ridicat Consiliul regal la rang de Curte Supremă de Justiție încă de la începutul secolului al XII-lea. Ulterior au fost precizate și normele procesuale, prin formarea, în secolul al XIII-lea, a unui corp de magistrați, jurişti profesionişti, laici și prin stabilirea unui sistem de judecată care include un număr de jurați: o instituție originală, națională.

Jurisdicția ecleziastică a fost subordonată autorității regale, de către Henric al II-lea, prin Constituțiile din Claredon (1169). În următorul secol, după ce prin Adunarea din 1265 (ce reunea baroni, clerici, cavaleri și orășeni) se pun bazele Parlamentului englez, acesta va garanta supremația legii și va trasa liniile viitorului drept constituțional. De la această dată „niciun rege englez nu își va mai aroga puterea de a face singur legea" (E. Glasson)[1].

În Germania și Italia dreptul și organizarea judecătorească continuă în formele lor medievale, spre deosebire de țările în care centralismul politic al monarhiilor absolutiste se impunea tot mai ferm.

Diversitatea normelor juridice germane se reflectă în sistemele de drept care reglementau raporturile feudale dintre clasele și categoriile sociale.

Două coduri s-au bucurat de o autoritate mai întinsă. Primul, *Oglinda saxonă* (*Sachsenspiegel*), alcătuit în 1230, include norme de drept cutumiar și feudal, iar al doilea, *Oglinda șvabă*, alcătuit în 1275, cuprinde în plus norme de drept canonic și de drept roman. Pe lângă acestea, orașele germane autonome își edictau anumite norme juridice necesare fiecăruia. Ulterior consultării adunării notabililor Imperiului (*Reichstag*) și împăratul putea da anumite constituții, cum ar fi spre exemplu *Bula de aur* (1356).

---

[1] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, op. cit., p. 23.

Expresia de maximă autoritate a codificării dreptului german se găseşte în codul de drept şi procedură penală comun întregului Imperiu germanic, numit *Constitutio Carolina Criminalis*, dat de Carol Quintul în 1532[1].

Secţiunea a 2-a. Tribunalul Inchiziţiei

Din punct de vedere etimologic, termenul *inchiziţie* provine din latinescul *inquisitio*, cu sensul de anchetă, cercetare, căutare, derivat de la verbul *inquiro, -ere* care semnifică *a cerceta, a investiga, a căuta*.

Prin urmare, *inchiziţia* reprezintă o anchetă a judecătorilor împotriva acuzatului care, în majoritatea cazurilor, era învinuit de erezie. Denumirea provine de la modul de procedură inaugurată de papii Lucius al III-lea (1181-1185) şi Inocenţiu al III-lea (1198-1216) şi dezbătută la Conciliul al IV-lea Lateran (1215). La început ea a fost folosită doar ca procedură penală.

În scopul păstrării adevărului de credinţă nealterat a fost constituită Inchiziţia, o instituţie ecleziastică specială pentru prevenirea, combaterea şi distrugerea ereziilor. Specifică acestei instituţii este atribuirea unei puteri judiciare speciale judecătorilor, privitor la problemele de credinţă. Ea s-a consolidat de-a lungul câtorva decenii, pe măsura nevoilor apărute şi ale experienţei acumulate. Acţiunea ei nu a fost temporală sau pentru cazuri individuale, ci a avut un caracter permanent şi universal.

Pornită în secolul al XII-lea şi instituţionalizată în secolul al XIII-lea, Inchiziţia şi-a amplificat activitatea de-a lungul secolului al XIV-lea, înregistrându-se o intensă oprimare a vrăjitoarelor în secolul al XVI-lea. Până în secolul al XIII-lea, Inchiziţia era de tip episcopal, întrucât împuternicirile inchizitoriale erau deţinute de episcopii locali.

Având în vedere masacrarea unor eretici de către autoritatea laică prin decizii cu totul arbitrare, papa Grigorie al IX-lea instituie printr-o bulă, în anul 1233, tribunalul Inchiziţiei. Această nouă

[1] *O. Drâmbă*, op. cit., vol. 9, p. 176-208.

instituție juridică urma să fixeze anumite norme, să stabilească o procedură legală, care să înceapă prin efectuarea unei anchete (*inquisito* – cercetare, urmărire, anchetare).

Sarcina de a-i depista pe eretici, alcătuind comisii parohiale pentru a face investigații, le revenea arhiepiscopilor și episcopilor, cărora le era rezervată deplina jurisdicție în materie de erezie. Autoritatea laică (conții, baronii, consulii orașelor) trebuia să-i dea concurs episcopului și să aplice pedeapsa penală celor vinovați.

În afara aspectului său pozitiv, de a fi introdusă o justiție regulată, înlocuind procedura de simplă acuzare prin procedura de anchetă, tribunalul Inchiziției inaugura și o serie de abuzuri (cu precădere în secolele al XVI-lea și al XVII-lea), care vor pune Biserica romană într-o lumină foarte defavorabilă.

Inchiziția, unică prin țelurile urmărite și prin mijloacele utilizate, a cunoscut de-a lungul vremii trei forme principale, cu structuri și caracteristici specifice: *Inchiziția medievală*, *Inchiziția spaniolă* și *Inchiziția romană*.

Înființată în secolul al XIII-lea, *Inchiziția medievală* combătea ereziile *cathară* și *valdensă* răspândite în sudul Franței și nordul Italiei. În stadiul incipient, Inchiziția nu era instituită ca un tribunal distinct, ci papalitatea a numit judecători speciali, permanenți, care executau funcțiile doctrinei în numele papalității, având rolul și dreptul legal de a apăra credința[1]. Tribunalul avea drept îndatoriri examinarea în secret a informațiilor oferite de către martori și urmărirea ereticilor și a suspecților de erezie.

Luând ființă ordinele monahale, dominicanii și franciscanii, ai căror membri aveau pregătire teologică și nu erau interesați de aspectele materiale (cel puțin teoretic), reprezentanții acestora păreau a fi candidații ideali pentru îndeplinirea funcțiilor de inchizitor. Totuși, inchizitorii n-au fost selectați exclusiv din aceste ordine. Printr-un decret dat în anul 1232, Frederich al II-lea îi numea *„inquisitores ab apostolica sede dator"*. Episcopul Douais explica apariția acestei instituții ca rezultat al dorinței Papei Grigore al IX-lea de a nu amesteca acțiunile lui Frederich al II-lea cu învățătura de credință a Bisericii. Astfel, papa a înființat

[1] *J. Guiraud*, L'inquisition médiévale, Ed. Grasset, Paris, 1928.

propriul tribunal ecleziastic, întrucât de foarte multe ori adversarii politici ai împăraților au fost uciși sub pretextul ereziei. În același timp, a fost adoptat în linii mari codul penal al imperiului, tocmai pentru a satisface și dorințele personale ale împăratului. Instituția astfel apărută este cunoscută în sensul strict de „Inchiziție", însă putem vorbi de două forme în care a acționat aceasta: *Inchiziția pontificală* (pentru că inchizitorii erau delegați de către suveranul pontif, iar ea se distingea de cea exercitată de către episcopi) și *Inchiziția monastică* (la care delegații papei erau selectați dintre călugări).

Activitatea Inchiziției medievale s-a extins rapid în aproape toate țările din continental european, însă, odată cu întărirea puterii regalității, ea își va pierde autonomia.

Prin Bula *Exigit sinceras devotionis affectus*, dată pe 1 noiembrie 1478 de către papa Sixtus al IV-lea (1471-1484) la stăruința regelui Ferdinand al Aragonului (1452-1516) și a Isabelei, regina Castiliei (1451-1504), s-a înființat *Inchiziția spaniolă*. Cei doi suverani puteau alege și numi inchizitorii din rândul persoanelor ecleziastice. Obiectivul principal al Inchiziției spaniole era acela de exterminare a evreilor și a maurilor, întrucât catolicismul se simțea amenințat de numărul mare de credincioși convertiți ce proveneau din rândul evreilor (*marranos*) și mahomedanilor (*moriscos*). Astfel a început epoca ceremoniilor publice (*auto-da-fé*), cunoscută în istorie ca cea mai necruțătoare Inchiziție, ce a atins apogeul sub conducerea inchizitorului general Thomás de Torquemada (1420-1498). Marele Inchizitor, pus în funcție de papă, delega inchizitori pentru toate tribunalele de pe cuprinsul țării. În activetatea sa era ajutat de către un Înalt Consiliu.

Revoluția din anul 1820 a înlăturat definitiv Inchiziția din Spania.

În anul 1542, papa Paul al III-lea (1534-1549) a înființat *Inchiziția romană*, care a primit numele de *Sacra Congregatio Romanae et Universalis Inquisitionis* (Sfânta Congregație a Inchiziției Romane și Universale), care ulterior va lua numele de *Sancti Officii* (Sfântul Oficiu).

Înființarea acestei inchiziții a fost determinată îndeosebi de infiltrarea ereziilor în lumea catolică și propagarea învățăturilor heterodoxe.

În regiunea în care era semnalată o mişcare eretică, inchizitorul numit de papă ordona (sub pedeapsa de excomunicare) ca toţi cei care îi cunoşteau pe eretici să îi denunţe, stabilindu-se un termen de 15-30 de zile, timp în care ereticilor care se prezentau de bună voie şi îşi abjurau erezia li se promitea iertarea, urmând să execute doar o penitenţă canonică. Când termenul expira, tribunalul se constituia cu clerici şi cu laici: notari, secretari, funcţionari regali şi un juriu cu asesori, între care unii jurişti laici (ceea ce mai tempera zelul membrilor ecleziastici).

Alcătuit astfel, tribunalul îi cita pe ereticii declaraţi sau pe cei suspectaţi de erezie. Uneori se dezvăluiau numele denunţătorilor, se făceau confruntări cu acuzaţii. De multe ori tribunalul acorda inculpatului dreptul de a fi apărat de un avocat, care asista la toate fazele procedurii.

Inchizitorii preferau ca în locul probelor aduse de martori să obţină din partea acuzatului o mărturisire de recunoaştere a vinei, promiţându-i-se în acest scop iertarea de pedeapsă. Când aceste promisiuni nu mai aveau efect, se recurgea la tortură.

Sentinţele se aduceau la cunoştinţa mulţimii printr-o adunare publică solemnă. Între pedepse sunt menţionate sancţiuni de ordin spiritual (abjurări, posturi îndelungate, pelerinaje etc.), penitenţe umilitoare (semne distinctive) pedepse mai severe (amenzi, confiscarea bunurilor), dar şi închisoarea pe timp determinat sau pe viaţă. Cea mai gravă pedeapsă (dar nu inventată de Inchiziţie) era arderea pe rug, care se executa de către autoritatea laică.

De asemenea, una din misiunile primordiale ale Inchiziţiei era aceea de a urmări şi combate reforma protestantă. Tribunalul inchizitorial, alcătuit din şase cardinali, notari, oficiali, clerici şi membri ai ordinelor religioase, urma să fie prima curte de apel pentru cazurile rezervate papilor şi ultima pentru procesele religioase. Şi-a exercitat jurisdicţia îndeosebi pe teritoriul Italiei.

Papa Sixtus al V-lea (1585-1590) a reorganizat această Congregaţie prin Constituţia sa *„Immensa aeterni"* adoptată în anul 1587. Sfântul Oficiu avea autoritate asupra tuturor creştinilor, iar personalul său includea judecători, demnitari, consilieri, toate acestea fiind persoane calificate.

Adevăraţii judecători erau cardinalii numiţi de papă, al căror număr fusese ridicat de către Pius al IV-lea la 8, iar de Sixtus al V-lea la 13. Potrivit Constituţiei *„Solliciudini nostrae dudum relatum..."* adoptată în anul 1745 de papa Benedict al XIV-lea (1740-1758), numărul cardinalilor din componenţa Sfântului Oficiu depindea de papa aflat în funcţie.

În anul 1235, papa Grigore al IX-lea însărcinează cu organizarea şi conducerea tribunalului Inchiziţiei pe călugării Ordinului Dominican (cărora, în 1246, îi va asocia şi pe franciscani). Astfel, Inchiziţia devenea o activitate permanentă, pusă direct şi în mod oficial – prin legatul papal desemnat ca „inchizitor", ca judecător principal – sub autoritatea supremă pontificală.

Secţiunea a 3-a. Tribunalele secrete

Până la mijlocul secolului al XVI-lea, în Germania medievală s-a fiinţat una dintre cele mai stranii instituţii, numită *Tribunalul Vehmic* (termenul derivă – semnificativ pentru sensul emotiv, de frică şi de groază pe care tribunalul îl inspira – din expresia eliptică latină *vae mihi*).

Incertitudinea planează asupra apariţiei acestei instituţii, secolele al X-lea şi al XII-lea fiind marcate de o perioadă de anarhie, de crime ale bandelor de răufăcători, de abuzuri violente ale tiranilor locali.

Acest tribunal acţiona îndeosebi în zona Westfaliei. Judecata şi condamnarea se făceau în secret, iar executarea sentinţei era imediată. Forţa sa teribilă deriva chiar din misterul profund în care îi erau învăluite regulile, legile şi faptele.

Tribunalele Vehmice erau constituite dintr-un număr nedeterminat de judecători sau „înţelepţi" (*Vehmnoten*), sub preşedinţia unui „liber conte" (*Freigraff*), care îi alegea, îi numea şi era însărcinat cu administrarea superioară a justiţiei; acesta era ales de principele suveran al teritoriului pe care funcţiona tribunalul şi avea în subordine mai multe „tribunale libere".

Tribunalul avea două jurisdicţii, una publică, iar alta secretă. Şedinţele publice de judecată se anunţau cu două săptămâni înainte şi se ţineau de cel puţin trei ori pe an.

În condițiile haosului medieval german, Tribunalul Vehmic a contribuit la împiedicarea ori atenuarea abuzurilor seniorilor și la pedepsirea fără milă a bandiților. Însă, din cauza unor prerogative exagerate și o serie de abuzuri de putere, la care s-au adăugat cazurile de corupție ale judecătorilor, aceste tribunale au trezit oroare și indignare generală, începând să-și piardă din utilitatea originală, pe măsură ce ordinea juridică a urmat anarhiei medievale, iar prinții și orașele libere au exercitat justiția, fie personal, fie prin tribunale regulate.

Consiliul celor Zece al Republicii Veneția reprezintă o altă instituție juridico-politică, cu o procedură secretă și arbitrară, tiranică prin execuțiile rapide și teroarea pe care o inspira. Inițial, el a fost constituit ca o comisie de anchetă a conjurației eșuate, din anul 1310, a nobilului Balamonte Tiepolo contra dogelui, însă ulterior, timp de circa cinci secole, a continuat ca tribunal secret, instituit pentru a controla și reprima activitatea subversivă a exilaților politici venețieni.

Atribuțiile acestui tribunal erau în realitate mult mai extinse: veghea asupra delictelor de stat, asupra comportamentului nobililor față de respectul legii în toate domeniile. Consiliul putea pronunța orice pedepse (dar sentințele lor necesitau unanimitatea) împotriva oricui; dispunea de închisori proprii și putea folosi fonduri oricât de mari, fără a da socoteală nimănui. De asemenea, instituia recompense consistente celor ce asasinau persoanele pe care Consiliul hotărâse să fie suprimate.

La fel ca și Tribunalul Vehmic, prin abuzurile sale și excesul de putere, Consiliul celor Zece și-a compromis autoritatea. Totuși, el s-a menținut până la căderea Republicii, în secolul al XIX-lea, însă cu atribuții limitate.

Secțiunea a 4-a. Judecata animalelor

În țările occidentale, documentele elaborate din Evul Mediu și până în epoca modernă consemnează sau comentează despre nenumărate acțiuni judiciare neobișnuite, desfășurate după reguli stricte de procedură: procesele intentate animalelor.

Cronicile consemnează primul proces de omucidere în 1266, când un porc devorase un copil la Fontenay-aux-Roses. Cincizeci de ani mai târziu, în ducatul Valois, un taur a fost judecat, condamnat şi executat prin spânzurătoare pentru că ucisese un om. Era în atribuţiile justiţiei ca un animal care săvârşise un delict să fie arestat, întemniţat, judecat şi condamnat după toate formele legale şi executat în public. Dacă „vinovatul" nu putea fi identificat, judecătorii condamnau la spânzurătoare întreaga turmă.

Procedura judiciară era cu atât mai ridicolă cu cât era efectuată strict după toate normele unui proces penal: citaţie în faţa instanţei, complet de judecată, dovezi, martori, interogatoriu acuzator, apărător, aplicarea torturii, formularea sentinţei şi consemnarea ei în scris. Abia în 1846, la Pletenica, în Slovenia, o sentinţă judecătorească a introdus noţiunea de responsabilitate civilă a stăpânului animalului şi obligaţia reparaţiei daunei.

În contextul credinţelor, prejudecăţilor şi superstiţiilor oamenilor acelor epoci, mecanismul mintal, ce determina asemenea practici stranii, pornea de la ideea că animalul ucigaş întruchipa un spirit al răului, un purtător de nenorociri.

Prin urmare, liniştea spiritelor, reîntoarcerea la cursul normal al existenţei în comunitatea respectivă impunea arestarea şi condamnarea animalului. În acest mecanism interveneau şi motivaţii de ordin religios. Mai întâi era invocată autoritatea Bibliei: „Dacă un bou va împunge un om sau o femeie şi va muri, boul să fie ucis cu pietre şi carnea lui să nu se mănânce, iar stăpânul boului să rămână nepedepsit (Ieşirea, XXI, 28-29, 32).

Din punct de vedere juridic, nu trebuie neglijat faptul că, în concepţia omului medieval, animalele au suflet şi trebuie deci să fie socotite fiinţe morale, perfectibile şi responsabile de faptele lor, ca şi oamenii. Însă justiţia medievală a mers chiar mai departe, instrumentând chiar şi procese intentate unor obiecte neînsufleţite. Este cazul relatat de un istoric alsacian, al pădurii dintre Hafen şi Büren, în care se comisese o crimă. Neputând fi găsit vinovatul, tribunalul din Strasbourg a hotărât ca pădurea să fie tratată drept culpabilă de omor, drept pentru care autorităţile au dispus tăierea tuturor copacilor.

Unele procese intentate animalelor erau determinate şi de alte cauze, precum perversitatea bestialităţii. Legea ebraică a inspirat legislaţia medievală în materie de bestialitate: „Cel ce se va culca cu un dobitoc să fie pedepsit cu moartea şi să ucideţi şi pe dobitoc" (Leviticul XX, 15-16).

În secolele XVI, XVII şi chiar secolul XVIII au fost consemnate numeroase procese pentru întreţinerea de raporturi sexuale cu diferite specii de animale: iepe, vaci, măgăriţe, oi, capre, căţele. Animalul era arestat împreună cu „partenerul" său, iar în cursul anchetei omul era confruntat cu denunţătorii săi şi cu martorii acestora. În mod constant, sentinţa hotăra pedeapsa capitală pentru om şi animal, constând în arderea de vii.

Practica proceselor intentate animalelor s-a extins şi asupra insectelor sau a micilor animale dăunătoare. Până în secolul al XVII-lea, cazurile insectelor, omizilor, rozătoarelor erau de competenţa exclusivă a tribunalelor ecleziastice, întrucât se considera că aceste dăunătoare erau fie posedate, fie trimise de Diavol.

În situaţia în care sancţiunile menţionate rămâneau fără efect, agricultorii angajau un avocat, care formula în termeni juridici consacraţi o plângere adresată judecătorului ecleziastic care ordona citarea în faţa tribunalului a omizilor, cărăbuşilor, melcilor, şobolanilor sau lăcustelor. Un sergent, trimis la faţa locului, convoca cu voce tare vietăţile incriminate în faţa judecătorului, în ziua şi la ora stabilite, când tribunalul aştepta cu uşile deschise sosirea lor. În final, sentinţa de excomunicare era afişată pe uşile bisericii şi era citită de pristavi în pieţe publice.

Toate aceste procese ciudate intentate animalelor de tribunalele regulate, laice sau ecleziastice, rămân semnificative pentru istoria vie a unei epoci, o epocă în care au existat laolaltă aspecte luminoase şi aspecte mai sumbre[1].

Seninătatea intelectului şi spiritualităţii medievale face deseori loc unor întunecimi necugetate uimitoare. Spre exemplu, în bula sa

---

[1] *W.C. Bark*, Origins of the medieval world, Stanford University Press, California, 1974; *M. Bloch*, La societa feudale, Ed. Einaudi, Torino, 1974; *H. Decugis*, Les étapes du droit, des origines à nos jours, Ed. Sirey, Paris, 1958.

din 1484, Papa Inocențiu al VIII-lea, își exprima convingerea că vrăjitoarele fac literalmente dragoste cu diavolul. Astfel, această bulă papală a inaugurat oribila „vânătoare" care a trimis la rug sau la înec mii de „vrăjitoare"[1].

Teste pentru autoevaluare studenți

1. În Germania medievală a funcționat, îndeosebi în zona Westfaliei, până la mijlocul secolului al XVI-lea, una dintre cele mai stranii instituții. Cum se numea ea?

a) Tribunalul Vehmic;

b) Reichstag;

c) Bula de aur.

2. În Franța medievală, Ordonanța din anul 1254 a stabilit în termeni fermi jurisdicția parlamentelor și funcția *bailivilor*. Cine erau *bailivii*?

a) funcționari regali cu atribuții în materie administrativă și juridică;

b) funcționari regali cu atribuții în materie financiară și militară;

c) toate (funcționari regali cu atribuții în materie administrativă, juridică, financiară și militară).

3. Cum se numea Codul de drept și procedură penală comun întregului Imperiu germanic, dat de Carol Quintul?

a) *Sachsenspiegel*;

b) *Constitutio Carolina Criminalis*;

c) *Reichstag*.

4. Care era cea mai gravă pedeapsă executată de autoritatea laică în perioada Inchiziției?

a) confiscarea tuturor bunurilor;

b) tortura;

c) arderea pe rug.

---

[1] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, op. cit., p. 26.

5. Câte jurisdicții deținea Tribunalul Vehmic?
a) o singură jurisdicție publică;
b) două jurisdicții, una publică și alta secretă;
c) o singură jurisdicție secretă.

Teme pentru acasă

1. Cum era caracterizată justiția medievală, din punct de vedere al autorității judiciare?
2. Când a înființat papa Grigorie al IX-lea Tribunalul Inchiziției și ce norme și proceduri legale stabilea acesta?
3. Ce contribuții a adus *Tribunalul Vehmic* dreptului medieval german?
4. Ce atribuții avea *Consiliul celor Zece* al Republicii Veneția?
5. În ce consta procedura judiciară în cazul proceselor intentate animalelor?

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul IV
Aspecte privind istoria modernă şi contemporană a dreptului

Secţiunea 1. Consideraţii generale referitoare la sistemele de drept în epoca modernă şi contemporană

Analiza structurilor juridice aplicabile în prezent în diferite state relevă categorii mai largi, gruparea sistemelor juridice naţionale, obiect prin excelenţă al dreptului comparat, înţeles nu ca un ansamblu de norme de drept aplicabile în raporturile sociale, ci ca un ansamblu de procedee, potrivit cărora se realizează compararea unor norme, reglementări, instituţii sau sisteme juridice din alte ţări, în scopul practic de a evidenţia asemănările şi deosebirile dintre ele şi a propune îmbunătăţirea unora sau celorlalte[1].

Prezenţa unor constante juridice nu exclude procesul schimbării, al devenirii permanente a dreptului. Acest proces necesită transformări în conţinutul normativ al dreptului, modificări cantitative şi calitative în alcătuirea instituţiilor şi a ramurilor dreptului, în raport de un complex de factori: economici, sociali, ideologici, culturali. Încă din vechime, a fost reliefat faptul că transformarea dreptului este un reflex al evoluţiei economico-sociale, neputând exista legislaţie valabilă tuturor timpurilor[2]. În această idee s-a admis şi ideea progresului juridic[3].

Istoria dreptului scoate la iveală sisteme suprapuse de drept, realitate ce aduce în discuţie tipologia acestor sisteme, clasificarea lor.

---

[1] *V.D. Zlătescu*, Panorama marilor sisteme contemporane de drept, Ed. Continent XXI, Bucureşti, 1994, p. 14 şi urm.

[2] *S. Antim*, Concepţia economică a dreptului, Tipografia „Gutenberg", Bucureşti, 1915; *C.C. Damian*, Transformarea concepţiei dreptului, Bucureşti, 1939.

[3] *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, op. cit., p. 68.

Clasificarea tipurilor de drept trebuie să plece de la considerarea atât a laturilor conținutului dreptului, cât și de la trăsăturile specifice ale modului de exprimare a acestui conținut. În tipologia dreptului mai pot fi luate în calcul și multe alte criterii, cum ar fi: dependența de tipologia sistemelor de organizare socială[1], apartenența (conectarea) la un bazin de civilizație juridică[2] etc.

În raport de criteriul propus de Poirier (dependența de tipologia sistemelor de organizare socială) se poate constitui un tablou al sistemelor de drept în plan suprapus istoric: dreptul sclavagist, dreptul feudal, dreptul burghez, dreptul socialist. Fiecare dintre aceste sisteme de drept, denumite uneori și tipuri istorice de drept, prezintă trăsături specifice în conținutul instituțiilor fundamentale, în figura juridică a construcțiilor juridice, în ponderea izvoarelor etc. O astfel de tipologie nu anulează diferențele specifice ale diverselor sisteme particulare coexistente în același spațiu istoric.

Potrivit criteriului apartenenței drepturilor la un bazin de civilizație juridică, în dreptul comparat s-a realizat și o altă tipologie: familia de drept.

René David a analizat următoarele familii de drept: romano-germanică, anglo-saxonă (*common law*), dreptul socialist, sistemele religioase și tradiționale (dreptul musulman, hindus, chinez, japonez și dreptul Africii negre și al Madagascarului)[3]. Alți autori (spre exemplu F.S. Canizares) reduc toate aceste sisteme la trei grupe: occidentale, socialiste și religioase.

Plecând de la criteriul evoluției istorice a dreptului s-ar putea distinge ca tipuri istorice de drept: *dreptul incipient* (spre sfârșitul comunei primitive); *dreptul antic*; *dreptul medieval*; *dreptul modern*; *dreptul contemporan*. Acesta din urmă se diferențiază în mai multe grupe, unele dintre ele corespunzătoare sistemelor sau

---

[1] *J. Poirier*, Introduction à l'appareil Juridique – Tipologie des Syistèmes juridiques, Ethologie Générale, Encyclopedie de la Pleiade, Paris, 1968, p. 1102.

[2] *R. David*, Grands systèmes de droit contemporains, Dalloz, Paris, 1978.

[3] *R. David*, Traité élémentaire de droit civil comparé, LGDJ, Paris, 1950, p. 31.

familiilor de drept amintite în clasificările precedente. În mod relativ şi convenţional, se pot diferenţia următoarele grupe: dreptul societăţilor democratice în care se include şi dreptul din ţările foste socialiste, aflate în faza de tranziţie spre democraţie şi statul de drept; dreptul ţărilor în curs de dezvoltare sau a lumii a III-a, care mai păstrează puternice elemente tradiţionale şi religioase.

Într-o altă ierarhizare a societăţii omeneşti se distinge (remarcându-se şi un tip de drept corespunzător) societatea arhaică (holistică), preindustrială, industrială şi postindustrială, fără ca aceste tipuri de societăţi să fie omogene, pure, cu rupturi definitive.

Dezvoltarea puternică a relaţiilor şi colaborării internaţionale şi societatea informatizată fac posibilă şi necesară apropierea şi influenţarea reciprocă a sistemelor de drept din toate ţările existente astăzi pe glob. Acest lucru se remarcă, cu atât mai mult cu cât s-a mers până la unificarea unor state în diverse forme de colaborare internaţională, cum este Uniunea Europeană, fapt care a determinat şi conceperea unui sistem propriu de drept intitulat drept comunitar[1].

Secţiunea a 2-a. Sistemul de drept romano-germanic

Secolul al XIII-lea marchează apariţia dreptului romano-germanic, prin recepţionarea dreptului roman şi prin fundamentarea unor principii deduse pe cale de interpretare ştiinţifică în marile centre universitare din Europa[2].

Şcoala glosatorilor şi a postglosatorilor a făcut posibilă recepţionarea dreptului roman. Glosatorii erau cei care dădeau explicaţii prin note (*glose*) asupra Digestelor (metoda exegetică). Ei erau preocupaţi exclusiv de litera textului din opera lui Justinian. Postglosatorii (*bartoliştii*) foloseau metoda dogmatică, constând în deducerea unor principii generale din textele gloselor, aplicate la soluţionarea conflictelor din viaţa practică[3].

---

[1] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, op. cit., p. 28.

[2] *R. David*, Traité élémentaire de droit civil comparé, op. cit., p. 31.

[3] *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, op. cit., p. 71.

Metoda dogmatică s-a aplicat în special în Germania, ajungându-se în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea la aşa-numitul drept al *pandectiştilor*. Pandectiştii au contribuit la dezvoltarea dreptului, la fuziunea dreptului roman cu dreptul cutumiar. Astfel, a luat fiinţă un drept roman modernizat, cunoscut sub numele de *usus modernus pandectarum*[1].

O puternică influenţă în constituirea sistemului de drept al statelor occidentale a avut-o dreptul canonic catolic cu partea sa de drept canonic uman, având ca sursă principală *Opus iuris canonici*, elaborat în secolul al XVI-lea şi alcătuit prin reunirea mai multor acte normative fundamentale ale bisericii catolice, precum decretul lui Graţian din anul 1150, *Decretaliile* papei Grigorie al IX-lea ş.a.

Pe lângă izvoarele tradiţionale, dreptul canonic catolic are şi izvoare moderne. Dintre acestea, principalul izvor, pe care se bazează întregul drept canonic actual, este aşa-numitul *Codex iuris canonici*, act datorat papei Benedict al XV-lea, adoptat în anul 1917, care avea în vedere transformările produse în moravurile societăţii occidentale.

„Închegarea marelui sistem romano-germanic s-a înfăptuit în decursul multor secole, timp în care s-a desăvârşit sudura unor fonduri normative diferite. Dreptul roman, cutumele *barbare* şi dreptul canonic – dar îndeosebi cel dintâi – au reprezentat în acest proces sursele cele mai însemnate şi mai bogate de principii şi de norme. Sistemul rezultat nu se poate reduce însă la niciunul din acestea. Sinteza care s-a produs a condus la apariţia unui drept nou, modern, care a ştiut să lase deoparte toate regulile medievale care ar fi reprezentat frâne în calea dezvoltării societăţii"[2].

Sistemele juridice de tradiţie romanistă (romano-germanică) se clasifică, în general, în: sisteme care cunosc o mai pronunţată influenţă franceză, sistemul germano-elveţiano-italian şi sistemul ţărilor nordice. Fiecare din aceste subsisteme prezintă caracteristici care le individualizează.

Sistemele de inspiraţie franceză (în care se încadrează şi dreptul civil român) au ca model Codul civil al lui Napoleon de la 1804,

---

[1] *V.D. Zlătescu*, op. cit., p. 132.

[2] *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, op. cit., p. 38.

cel mai răspândit act normativ aflat în vigoare în lumea modernă. Napoleon, deşi nu a fost jurist, a intuit necesitatea politică a legii civile, a participat activ la dezbateri, s-a ghidat după ideea de bine, a impulsionat, a dovedit voinţă şi tenacitate, a imprimat un stil; el a dorit un cod simplu, clar, logic. Despre această creaţie juridică însuşi împăratul afirmase: „adevărata mea glorie nu constă în a fi câştigat 40 de bătălii, Waterloo va şterge amintirea atâtor biruinţe. Ceea ce va trăi veşnic este Codul meu civil"[1].

În forma sa finală Codul cuprindea 2.281 de articole şi înlătura vestigiile orânduirii feudale din regimul proprietăţii mobiliare şi imobiliare (dreptul de proprietate fiind drept sacru şi inviolabil de care nimeni nu poate fi privat, decât în baza unei juste şi prealabile indemnizaţii) din raporturile succesorale, din relaţiile de familie, promovând constant principiile de libertate, egalitate, fraternitate promovate de revoluţia franceză.

Codul civil a fost completat în anul 1806 de Codul comercial şi în anul 1807 de Codul de procedură penală[2], astfel luând formă dreptul privat francez, care ulterior, prin diverse căi de penetrare, a fost receptat pe teritorii cu un număr enorm de locuitori.

Legea franceză a fost introdusă prin forţa armelor în teritorii supuse imperiului: Belgia, Luxemburg, o parte din Italia, Elveţia, Germania, dar şi în Portugalia, Spania, Venezuela, Puerto-Rico, Panama ş.a.

Sistemul juridic german reprezintă cel de-al doilea mare pilon al dreptului romano-germanic.

Până în secolul al XV-lea, cutuma domina dreptul german (se spunea „cutuma este sfântă", „cutuma este dreptul"). Peste acest drept cutumiar s-a suprapus dreptul roman, care a fost receptat uşor şi datorită faptului că Sfântul Imperiu Roman de origine germană se considera continuatorul Imperiului Roman.

Prima operă de codificare a dreptului german a fost elaborată în Prusia în anul 1794. Codul General cuprindea peste 17.000 de

---

[1] *V. Hanga*, Mari legiuitori ai lumii, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977, p. 236-268.

[2] *C. Voicu*, op. cit., p. 75.

paragrafe cu norme specifice dreptului constituțional, administrativ, civil, penal și dreptului canonic.

Însă secolul al XIX-lea a marcat epoca de înflorire a dreptului german, când au fost redactate cele mai însemnate construcții legislative: Codul civil (*Bürgerliches Gesetzbuch*) promulgat în 1869 și intrat în vigoare la 1 ianuarie 1900 și Codul civil general austriac (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*).

Codul civil german reprezintă unul dintre cele mai însemnate și originale monumente legislative ale marelui sistem juridic romano-germanic prin elementele sale inedite, limbajul tehnicist pe care îl promovează, definirea unor concepte de bază, structura sa originală. Astfel, Codul consacră o parte generală ce cuprinde toate principiile care stau la baza reglementării raporturilor civile, folosind termeni cu sens invariabil; are un grad de formalism mai redus decât Codul francez ș.a.

Influența dreptului german se face simțită nu numai pe teritoriul Germaniei, ci și pe teritoriile altor țări precum: Grecia, Elveția, Danemarca, Norvegia, Ungaria, Cehia, Japonia ș.a.

Secțiunea a 3-a. Sistemul de drept anglo-saxon (*common law*)

Sistemele juridice s-au dezvoltat timp de secole, în paralel, pe de o parte pe continentul european, iar pe de altă parte în insulele britanice, fără contacte reciproce frecvente, creându-se astfel două medii juridice diferite care se ignorau reciproc[1].

Familia dreptului anglo-saxon își are rădăcinile în Anglia, fiind în vigoare în această țară și în Țara Galilor, în Irlanda (dar nu și în Scoția care are un regim juridic propriu), precum și în SUA[2], Australia, Noua Zeelandă ș.a.

Analizând **dreptul britanic**, se observă faptul că acesta a fost sistemul juridic al unei societăți feudale în tiparele căruia a fost

---

[1] *W. Geldert*, Elements of English Law, Oxford University Press, 1966; *W. Friedman*, Théorie générale du droit, LGDJ, Paris, 1964, p. 402-514.

[2] Cu excepția statului Louisiana, care a adoptat sistemul *civil law*, după modelul francez.

turnat conținutul unui drept burghez, un drept al precedentelor în care *„the judge made law"* (judecătorul a făcut legea)[1].

Cel mai original aspect al sistemului anglo-saxon (*common law*), opus celui romano-germanic (*civil law*), îl reprezintă coexistența a trei subsisteme normative, autonome şi paralele, care reglementează, fiecare, uneori în mod diferit sau chiar în contradictoriu, relațiile sociale. De fapt, ele exprimă cele trei izvoare principale ale dreptului englez:

1. Common law (în sens restrâns), ce izvorăşte din cutumele aflate în vigoare înainte de cucerirea normandă şi care au fost menținute după acesta printr-o declarație a lui Wilhelm Cuceritorul; el reflectă opera de unificare a cutumelor locale într-un drept comun pentru întregul regat, datorată exclusiv Curților regale de la Westminster. *Common law*-ul cuprinde regulile stabilite pe cale judecătorească, respectiv hotărâri pronunțate de instanțe judecătoreşti care devin obligatorii pentru instanțele inferioare în cazuri similare.

Datorită faptului că, în realitate, judecătorul stabileşte reguli noi de drept, sistemul de *common law* beneficiază de o serie de avantaje precum: corectitudinea pe care o oferă fiecărui caz care este esențialmente similar; posibilitatea de adoptare permanentă a unor noi reguli de drept în conformitate cu cerințele unei societăți în continuă schimbare; bogăția în reguli de detaliu; caracterul practic ce răspunde cu uşurință nevoilor cotidiene.

Pot fi enumerate printre dezavantaje următoarele: pericolul unor distincții nelogice, care să conducă la aplicarea anumitor reguli în situații pentru care nu sunt create; rigiditatea, o regulă odată fixată nu mai poate fi modificată; volumul şi complexitatea care îngreunează cunoaşterea normelor aplicabile;

2. Equity este alcătuit din reguli de drept pronunțate anterior unificării jurisdicțiilor engleze, de către curți speciale, pentru atenuarea asperităților regulilor de *common law*[2]. Un principiu fundamental introdus prevedea faptul că o violare a dreptului nu poate

---

[1] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, op. cit., p. 32.

[2] *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, op. cit., p. 72.

rămâne fără sancțiune, că *equity* nu admitea ca o lege scrisă să devină instrument de fraudă și că *equity* înseamnă egalitate între părțile aflate în proces.

Luând în considerare faptul că *equity* a devenit un sistem normativ paralel și concurent cu *common law*-ul și nu de puține ori conflictual cu acesta, în 1873 s-a stabilit printr-o lege specială că, în ipoteza unui conflict între *equity* și *common law*, cea dintâi va prevala;

3. Statutary law reprezintă ramura alcătuită din reguli de drept create prin lege (statute). În sistemul anglo-saxon legislația (legea scrisă) are mai mult caracter de lege specială.

Pentru a facilita cunoașterea statutelor, de-a lungul timpului s-au alcătuit culegeri de statute. Statutele contemporane sunt publicate în fascicole suplimentare ale lui Law Reports.

Însemnătatea legii scrise a crescut după cel de-al Doilea Război Mondial, ea înscriindu-se în Anglia contemporană în rândul principalelor izvoare ale dreptului britanic.

În viziunea dreptului englez, dreptul procesual este preeminent dreptului material. La acceptarea adagiului *„Justice before Truth"* (Justiția înaintea adevărului) a contribuit și faptul că judecata se desfășura adesea în fața juraților.

Se consideră că[1] o judecată loială, cu respectarea întocmai a formelor de procedură, nu poate fi decât o judecată dreaptă. Mai trebuie menționat faptul că desfășurarea procesului începe cu o ședință publică (*the day in Court*) în care se desfășoară administrarea probelor, îndeosebi a celei cu martori, potrivit unei tehnici speciale de interogare succesivă de către avocații celor două părți. Procesul se desfășoară într-o singură ședință și fără a exista un dosar, juriul și judecătorii pronunțându-se pe loc. Refuzul de a executa o hotărâre judecătorească este de neconceput. Procedura executării silite, îndelungată și costisitoare, este necunoscută.

În materie constituțională, Marea Britanie nu are o constituție, în înțelesul de act fundamental unic, care să reglementeze organizarea ei politică. Constituția Marii Britanii cuprinde mai multe

[1] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, op. cit., p. 34.

categorii de norme juridice pe care le găsim în dreptul statutar (*statutary law*), dreptul judiciar (*common law*), obiceiul constituţional (ca drept nescris, format din uzanţe). În această materie dreptul statutar nu apare ca o *lex specialis*, ci ocupă o poziţie prioritară, fiind alcătuit din: *Magna Charta Libertatum*, impusă regelui Ioan Fără de Ţară, în anul 1215 de către nobilii şi orăşenii răsculaţi, care le-a asigurat acestora anumite privilegii, limitând autoritatea regală; *Habeas corpus*, act editat în 1679, la 20 de ani de la moartea lui Cromwell, care consfinţea principiul separaţiei puterilor (Parlament, magistraţi şi rege); *Bill*-ul drepturilor, elaborat în anul 1689, prin care Parlamentul dobândeşte putere legislativă; alte acte constituţionale mai noi precum: Actul despre Parlament, Statutul de la Westminster etc.

Din sistemul de *common law* face parte şi **dreptul Statelor Unite ale Americii**, sursa sa imediată fiind dreptul englez, care a fost transplantat pe continentul american, recunoscându-şi însă rădăcinile istorice îndepărtate mediate în dreptul roman, filosofia greacă, morala creştină, care au contribuit decisiv la formarea dreptului Europei Occidentale[1].

Deşi există asemănări între dreptul englez şi dreptul Statelor Unite ale Americii în privinţa structurii izvoarelor, a principalelor instituţii, a gândirii juridice, totuşi, acestea nu minimalizează particularităţile dreptului american.

Deosebirile se datorează structurii federale a Statelor Unite, însă nu trebuie omis faptul că influenţa sistemelor romaniste şi cu precădere a dreptului francez s-a făcut resimţită mult mai puternic asupra dreptului american decât asupra celui englez. Totodată, trebuie consemnat faptul că unul din statele componente ale Statelor Unite, Louisiana, fostă colonie franceză, a receptat dreptul francez şi posedă coduri după modelul celor franceze.

Analizând perioada colonială, se poate înţelege specificitatea dreptului american. Coloniile engleze din America de Nord nu au fost niciodată unificate şi nu au avut legături juridice între ele. Când cele 13 colonii s-au proclamat independente, ele au format o federaţie, însă şi-au păstrat autonomia legislativă.

---

[1] *H.J. Bergman*, loc. cit., p. 3-19.

Inițial, majoritatea coloniilor au fost *colonii proprietare*, coroana britanică acordând unui „proprietar" dreptul de a coloniza și guverna terenuri în America, în numele regelui, contra unei plăți. În cadrul acestora „proprietarii", se bucurau de o adevărată autonomie juridică, ceea ce le-a permis să alcătuiască variante locale de drept.

În anul 1608 s-a pus pentru prima dată problema dreptului aplicabil în coloniile engleze, statuându-se că dreptul englez urmează pe supușii britanici care se stabilesc pe teritorii ce nu au fost stăpânite până atunci de națiunile civilizate, în măsura în care aceste norme sunt potrivite cu condițiile de viață existente în aceste teritorii.

Dobândirea independenței în anul 1776 marchează momentul nașterii dreptului american. Regulile de *common law* și *equity* au fost în general acceptate ca atare, însă cele de *statute law*, reprezentând legea scrisă a fostei metropole, au fost repudiate. În noul stat a fost elaborată o legislație menită să înlocuiască pe cea engleză[1].

Legislației statelor din cuprinsul federației i se va adăuga legislația Uniunii. Cel de-al X-lea amendament la Constituția Statelor Unite ale Americii, adoptat în 1791, stabilește principiul competenței legislative a statelor membre ale federației. Organele federale nu au decât în mod excepțional competența de a legifera și numai în măsura în care se întemeiază pe un text din Constituție. Curtea Supremă a Statelor Unite controlează prin intermediul unui recurs special conformitatea legilor emise de diferitele state membre ale Uniunii cu Constituția, având competența de a anula legile neconstituționale.

Dreptul american rămâne un drept al precedentelor, *common law* și *equity* sunt izvoare principale, constatând în același timp și rolul însemnat al legii.

Din punct de vedere al specificului *common law*-ului, disputa jurisprudențială și doctrinară în această materie a relevat faptul că nu există un *common law* federal, ci doar un *common law* specific fiecărui stat, remarcându-se și o anumită unitate fundamentală a *common law*-ului din Statele Unite ale Americii.

---

[1] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, op. cit., p. 35.

Spre deosebire de dreptul englez, cel american cunoaşte şi posibilitatea revirimentului de jurisprudenţă. Curtea Supremă a Statelor Unite şi curţile supreme nu sunt ţinute să îşi respecte propriile decizii, putându-se pronunţa diferit în alte spețe.

Equity a avut la rândul său o evoluţie specifică în dreptul american. O caracteristică importantă îl reprezintă şi faptul că *equity* complineşte rolul pe care îl au în Anglia instanţele ecleziastice ce au în competenţă acţiunile de dreptul familiei, cum ar fi divorţul sau anularea căsătoriei, materia fiind reglementată de dreptul canonic, în condiţiile în care Statele Unite ale Americii nu cunosc nici dreptul canonic, nici instanţele ecleziastice.

Common law-ul şi *equity* formează împreună în Statele Unite ale Americii obiectul unor sistematizări şi culegeri de o deosebită importanţă practică şi teoretică. Astfel este *Restatement of the Law*, o culegere de jurisprudenţă sistematizată care se bucură de autoritate ştiinţifică sau *Annotated Report System*, colecţie începută încă din 1871 şi continuată astăzi prin *American Law Reports*. De asemenea, apar culegeri specializate de acte normative, cum sunt *Status at Large* şi *Session Laws*. Unele state precum California, Dakota de Nord, Dakota de Sud, Montana ş.a. au început chiar să adopte coduri pe care juriştii americani le percep mai mult ca pe nişte încercări de consolidare a jurisprudenţei existente în materie, decât ca pe adevărate acte normative.

Secţiunea a 4-a. Dreptul în societatea socialistă

Expresie juridică a „sistemului mondial socialist", sistemul de drept socialist a fost creat prin preluarea mai mult sau mai puţin masivă a dreptului sovietic în statele cu sistem politic asemănător Uniunii Sovietice[1].

Prăbuşirea sistemului totalitarist şi abandonarea, în anul 1989, a modelului sovietic de dezvoltare de către statele din estul Europei au determinat destrămarea sistemului juridic socialist, statele amintite revenind spontan la principiile tradiţionale, ataşate

[1] *R. David*, Traité élémentaire de droit civil comparé, op. cit., p. 155-313.

sistemului juridic romano-germanic. Această experienţă istorică deosebit de importantă, cu semnificaţii complexe pentru doctrina politică, filosofică, dar şi juridică contemporană este pe departe de a fi pe deplin analizată şi elucidată.

Reprezintă o certitudine faptul că sistemul de drept socialist s-a înscris în istoria dreptului ca tipologie ce trebuie studiată mai ales în condiţiile în care unele state nu au renunţat la sistemul politic şi economic socialist, fiind însă previzibile noi schimbări în condiţiile tendinţelor legice generale de orientare spre economia de piaţă.

Mentalitatea, ideologia care stă la baza dreptului socialist este materialismul dialectic şi istoric. Dreptul socialist a preluat de la sistemul romano-germanic împărţirea pe ramuri, însă nu a recunoscut diviziunea în drept public şi drept privat, din raţiuni ideologice, considerând că întreaga reglementare juridică este de drept public.

Dreptul comercial este practic inexistent în sistemul de drept socialist, pentru că în condiţiile unei economii planificate la un înalt grad de centralizare raporturile juridice dintre întreprinderile de stat şi cele cooperatiste sunt cuprinse în „dreptul economic". Totuşi, trebuie subliniat faptul că dreptului familiei i se recunoaşte statutul de ramură de drept de sine stătătoare.

Alte particularităţi au constat în: organizarea, de regulă, a procedurii penale şi civile pe două grade de jurisdicţie (fără calea de atac a apelului); rolul deosebit al organelor Procuraturii în supravegherea legalităţii; soluţionarea litigiilor economice de către un organism special creat; Arbitrajul de Stat[1] etc.

Examinarea dreptului ca sistem normativ specific în regimurile totalitare scoate la iveală înstrăinarea şi denaturarea sa în raport cu finalităţile sale fireşti. Chiar şi norme şi instituţii juridice de valoare, precum cele din Codul penal sau Codul civil, îşi pierd din eficacitate în condiţiile în care aplicarea dreptului putea fi viciată şi ocolită oricând de factorul politic conducător. Acesta apela în mod curent la lege şi legiferare, îndeosebi în situaţii critice ale funcţionalităţii sistemului social, forţând dreptul să fie ceea ce nu poate fi – *un panaceu*.

---

[1] *V.D. Zlătescu*, op. cit., p. 182-183.

Fetişizarea dreptului avea şi raţiuni propagandistice, acesta fiind pus să „acopere" situaţii sociale precare, să joace rolul de faţadă ori chiar de substitut[1] al realităţii sociale. În acest fel, se urmărea concurarea dreptului la iluzia socială a dreptăţii, a promovării unor valori sociale care, în fapt, nu puteau fi materializate într-un regim totalitar.

Deturnarea şi denaturarea dreptului de la funcţiile sale obişnuite în cadrul colectivităţii umane au marcat profund condiţia umană. Acest lucru, alături de un complex de factori sociali au determinat acumularea nemulţumirilor, la revoltă, la şansa eliberării sistemului social de totalitarism într-o serie de state, între care şi România, şi implicit la posibilitatea reîntoarcerii dreptului în lumea valorilor.

Secţiunea a 5-a. Sisteme juridice religioase şi tradiţionale în epoca modernă şi contemporană

Deşi sunt rezultatul unor epoci demult apuse, acomodându-se uneori cu greutate relaţiilor sociale moderne, sistemele juridice religioase şi tradiţionale guvernează sute de milioane de oameni din epoca contemporană.

Deşi unele sisteme, precum dreptul hindus, islamic sau ebraic, au origine religioasă, aceasta nu înseamnă că toate normele juridice din aceste sisteme au caracter religios. Normele juridice sunt personale în cazul sistemelor tradiţionale, în sensul că se aplică tuturor subiecţilor de drept şi numai acestora, indiferent de ţara ai căror resortisanţi sunt sau în ce stat domiciliază, cu condiţia să aibă aceeaşi religie.

Faptul că există şi religii minoritare, care nu intră în sfera de influenţă a dreptului tradiţional dominant a condus, în unele domenii, la realizarea unei reglementări duble sau poate multiple, ca urmare a intervenţiei statelor pentru a stabili regimul juridic pentru minorităţile religioase.

---

[1] *I. Craiovan*, Finalităţile dreptului, Ed. Continent XXI, Bucureşti, 1995, p. 132-134.

Totodată, sistemele tradiționale au un caracter incomplet, limitându-se la relațiile de familie, la statutul persoanelor ori la succesiuni, fiind de semnalată intervenția statelor, cu reglementări moderne, în unele domenii.

Unele state, cum ar fi, spre exemplu, China, Japonia sau Turcia, au abandonat vechile sisteme tradiționale adoptând integral legislații moderne[1].

Dreptul musulman reprezintă o continuitate a primelor legislații sumero-akadiene și a legislației greco-romane, în zona cuprinsă între Maghreb și Mașrek, adică între estul și vestul lumii arabe de azi. El are o vastă arie de răspândire în Asia și Africa, aplicându-se unei populații de 300 de milioane de oameni.

Dacă inițial sistemul dreptului musulman a fost integrat organic doctrinei religioase a Islamului, în zilele noastre se înregistrează sensibile eforturi de transformare și modernizare a acestui drept, deși instituțiile sale fundamentale păstrează încă rigoarea și tradiționalismul. Prezumțiile, dogmele juridice, asigură sistemului o securitate statică și o mare stabilitate[2].

În convingerea islamică, dreptul musulman reprezintă rodul revelației divine. Potrivit învățăturii musulmane, regulile sale au fost relevate de Dumnezeu, prin intermediul arhanghelului Gabriel, profetului Mahomed.

Învățăturile profetului au fost adunate, din ordinul califului Abu-Bekr, de unul din discipolii acestuia, pe nume Zaid, într-o carte ce a primit denumirea de *Coran* („istorisire"), devenind cartea sfântă a lumii mahomedane. Din cele peste 6.200 de versete pe care le cuprinde Coranul, circa 500-600 pot servi ca un material din care se pot extrage reguli de comportare.

Din punct de vedere legislativ, Coranul este incomplet și conține aspecte contradictorii. Completările la Coran și-au găsit fundamentul în tradiție. Corpul de reguli care o exprimă poartă numele de *Sunna*. Prin Sunna însă musulmanii nu înțeleg decât acea tradiție legată de viața și activitatea lui Mahomed. Fiecare din principiile de credință cuprinse în Sunna formează obiectul unui

---

[1] *R. David*, Traité élémentaire de droit civil comparé, op. cit., p. 467-585.
[2] *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, op. cit., p. 73.

hadith. Fiecare *hadith* cuprinde două elemente: textul (*matn*) şi baza sa (*isnad*) care exprimă lanţul de transmiteri succesive de la profet până în zilele noastre[1].

Evoluţia dreptului musulman este asigurată prin *ijtihâd*, care reprezintă un procedeu de abstractizare în înţelegerea fenomenului juridic, ce nu teoretizează dreptul pozitiv, ci sistematizează un mecanism intelectual cu scopul de a legitima la nivel religios o practică, *giyâs* (un fel de analogie, dar care nu este o metodă de interpretare, ci de a crea reguli subsidiare) şi *ijmâ*.

Ijmâ reprezintă o *doctrină cu valoare de izvor de drept*, formată prin acordul unanim al „doctorilor legii islamice". *Ijmâ* necesită doar acordul persoanelor competente, nu al tuturor credincioşilor. Comuniunea lor de păreri referitoare la o soluţie judiciară îi conferă acesteia putere de lege[2].

Judecătorul contemporan nu va căuta motivele deciziilor sale în Coran sau în culegerile de tradiţii, ci în cărţile unde sunt expuse soluţiile consacrate prin *ijmâ*.

Această a treia sursă a dreptului musulman, *ijmâ*, are o importanţă practică excepţională. Toate regulile *fight*-ului, oricare ar fi originea lor primă, datorează consacrării lor prin *ijmâ* aplicarea actuală[3].

Dreptul hindus nu reprezintă dreptul Indiei, ci dreptul comunităţii care aderă la hinduism (religia brahmanică). Acest drept presupune un mod de viaţă caracteristic, bazat pe sistemul castelor.

Celor patru categorii de caste – *brahmani, şatria, vaisia* şi *şudra* – şi categoriei celor fără castă, li se aplică reguli de drept proprii. Prin urmare, o particularitate a sistemului hindus o reprezintă multiplicarea numărului reglementărilor cu cel al castelor. Au fost consemnate un număr de 2.000-3.000 de caste sau subcaste, fiecare dintre acestea având o cutumă proprie.

Soluţionarea litigiilor dintre membrii castei se făcea de către *panceaite* – adunările generale ale castelor, care uneori aplică

---

[1] *I. Craiovan*, Finalităţile dreptului, op. cit., p. 40.

[2] *I. Dogaru, D.C. Dănişor, Gh. Dănişor*, op. cit., p. 146.

[3] *E. Lambert*, Fonction du droit civil comparé, Paris, 1905, p. 328.

sancțiuni severe, dintre care cea mai aspră este excluderea din castă, pedeapsă ce echivalează morții civile.

Diversitatea normelor de drept este amplificată și de existența unor școli, în egală măsură teologice și juridice.

Textele sacre denumite *Sruti*, considerate expresia adevărului însuși reprezintă principalul izvor al doctrinei religioase, dar și al dreptului. Acestea cuprind patru *Vede* (cărți sfinte ale brahmanilor): *Rig-Veda, Sama-Veda, Yadur-Veda* și *Atharva-Veda.*

În practică, sursa juridică a normelor de drept nu se află în aceste cărți sacre, ci în cutuma formată în rândul populațiilor care trăiesc conform preceptelor acestor cărți. Acesta este motivul pentru care autorii comparatiști au apreciat că dreptul hindus este dominat de o doctrină religioasă, *hinduismul*, ce stabilește regula de conduită și conformitate căreia cutumele au fost, în diferite grade, modificate, orientate sau interpretate.

Dreptul hindus s-a aplicat, de-a lungul vremii, chiar în clandestinitate, în cadrul adunărilor generale de castă. Englezii au recunoscut dreptul islamic pentru populația mahomedană și pe cel hindus pentru cea brahmanică. În urma unui proces de osmoză complex, la acestea s-au adăugat încercările de codificare și actele normative emise de puterea colonială, bineînțeles în spiritul *common law*-ului.

Perioada de definire a sistemului juridic propriu al Indiei a început odată cu dobândirea independenței sale. S-a creat o ierarhie judiciară având în frunte Curtea Supremă a Indiei și comportând funcționalitatea câte unei Înalte Curți de Justiție în fiecare din statele componente. Aceste instanțe au acționat în sensul înlăturării unor soluții greșite din jurisprudența anterioară, adoptării sistemului juridic tradițional la cerințele moderne, restabilirii unor principii ale dreptului hindus[1].

Dreptul ebraic (rabinic). Între dreptul israelian și dreptul tradițional trebuie făcute anumite distincții. Astfel, în timp ce primul se aplică doar cetățenilor statului Israel și raporturilor de drept ce se produc pe teritoriul său, cel de-al doilea îi vizează pe

[1] *I. Craiovan*, Finalitățile dreptului, op. cit., p. 41.

toţi cei care sunt de religie iudaică, indiferent de statul în care aceştia trăiesc.

Deşi dreptul israelian a suferit multe modificări, anumite domenii au rămas reglementate de dreptul tradiţional, situaţie care duce la numeroase conflicte între legile civile şi cele tradiţionale. De asemenea, apar frecvent şi conflicte de competenţă între instanţele laice şi cele tradiţionale. În general, problematica statutului personal (căsătoria, divorţul, adopţia) a rămas în sfera dreptului tradiţional.

Dreptul chinez tradiţional. În viziunea sa tradiţională, dreptul chinez considera normele juridice ca fiind un vector al dezordinii, caracterizat de arbitrariu, deşi scopul lor declarat era acela de a asigura ordinea socială şi protejarea valorilor comunităţii.

Un bun cetăţean trebuia să trăiască astfel încât să nu ajungă să apeleze la justiţia statală exercitată prin tribunale. Eventualele litigii în care acesta era implicat trebuiau rezolvate în mod amiabil, prin bună înţelegere între părţi.

Potrivit convingerilor orientale, nu respectarea dreptului trebuia să fie principala preocupare a cetăţeanului, ci păstrarea păcii şi a armoniei sociale.

Dreptul modern al Chinei şi-a câştigat autonomia faţă de concepţia religioasă asupra societăţii. Deşi la începutul secolului al XX-lea dreptul chinez a suferit influenţa dreptului sovietic, el şi-a păstrat trăsăturile specifice. În ultimii ani s-a remarcat o mare deschidere a legislaţiei faţă de economia de piaţă şi de liberalism economic.

Dreptul japonez tradiţional. La originile sistemului tradiţional japonez, există o certă influenţă a dreptului tradiţional chinez, datorată în bună parte confucianismului, doctrină care a reprezentat unul din izvoarele religiei naţionale japoneze – *şintoismul*.

Primele acte normative în vechiul drept japonez, datate din secolul al VIII-lea, sunt, în mare parte, compilaţii ale unor modele chineze. Denumite *ritsuryō*, aceste acte nu ajunseseră la conceptul de drepturi subiective, dar se apropiau de domeniul juridic, ele rămânând mai mult reguli de comportament neînsoţite de sancţiuni juridice în măsura în care stabileau obligaţii concrete.

În secolele următoare sistemul a fost părăsit, trecându-se la formarea feudelor japoneze, *shô*, care reprezentau domenii

inviolabile. Şi acest sistem a fost abandonat, iar în secolul XII-lea înfloreşte casta militară a samurailor, care trăia sub imperiul dreptului cutumiar, codificat într-un adevărat cod al cavalerismului, aşa-numitul *Buke-ho*. Pentru restul populaţiei continua să se aplice acelaşi *ritsuryō*, până spre sfârşitul secolului al XIV-lea, când acesta a căzut în desuetudine.

Ideile de drept şi justiţie nu se bucurau de privilegii în măsura în care erau de natură să tulbure pacea socială.

În societate, în locul normelor de drept acţionau *giri*[1], reguli de comportament asemănătore riturilor chineze. Exista un *giri* special, care reglementa atitudinile celor implicaţi, pentru fiecare tip de relaţie socială.

La mijlocul secolului al XIX-lea începe era Meiji, care a însemnat sfârşitul dreptului tradiţional, receptarea legislaţiei europene, intrarea Japoniei în marele sistem de drept romano-germanic[2].

Guvernanţii Japoniei s-au orientat iniţial spre dreptul francez („Spiritul legilor" scrisă de Montesquieu era prima lucrare franceză tradusă în japoneză), însă propunerile formulate de juriştii francezi au fost considerate prea revoluţionare, în contradicţie flagrantă cu tradiţiile naţionale japoneze.

Paralel cu varianta franceză, a fost abordată legislaţia germană, iniţiativa aparţinând grupurilor de tineri juristi, reîntorşi de la studii din Germania. În anul 1898 a fost adoptat Codul civil japonez, inspirat din Codul civil german. Normele juridice privitoare la statutul persoanelor, instituţia familiei şi domeniul succesiunilor reflectau particularităţile dreptului japonez vechi. Modificările esenţiale ale acestor reglementări se vor produce abia în anii 1970-1980[3].

---

[1] Într-o traducere aproximativă giri desemna „datoria", „obligaţia", sau chiar „povara de obligaţie", de asemenea mai însemna „a sluji superiorii cuiva cu un devotament de sacrificiu de sine". În zilele noastre, criticii sociali tradiţionalişti deplâng diminuarea influenţei giri asupra noilor generaţii din Japonia (shinjinrui), care urmăresc o cale individualistă în viaţă, ce pare destul de disparată de cultura tradiţională japoneză [*http://en.wikipedia.org/wiki/Giri_(Japanese)*].

[2] *V.D. Zlătescu*, op. cit., p. 232-234.

[3] *C. Voicu*, op. cit., p. 76.

Dreptul african cutumiar. Analizând dreptul african, nu putem vorbi de un singur sistem de drept, deoarece fiecare comunitate etnică avea propria sa cutumă, întâlnindu-se aproape tot atâtea sisteme de drept, câte comunităţi de acest fel existau.

Puterile coloniale ce au colonizat Africa au descoperit un drept cutumiar calificat ca un drept ţărănesc, regulile de drept fiind marcate puternic de caracterul agrar al civilizaţiei africane.

Şeful de trib era administratorul puterii colective şi cel care soluţiona conflictele dintre membrii grupului. Societatea tribală existentă presupunea un mod de viaţă comun, un caracter colectivist, comunitar al dreptului şi inexistenţa conceptului de autonomie de voinţă.

Dreptul cutumiar este profund religios, dominat de religia tribală, cu riturile ei agrare, în care pământul este proprietatea divinităţii care l-a încredinţat strămoşilor, iar aceştia generaţiei actuale, care nu dispune astfel de un drept de proprietate, ci de o simplă deţenţiune.

O altă particularitate a dreptului african o constituie oralitatea, nu numai în ceea ce priveşte cutumele, ci şi în cazul edictelor şefului comunităţii ori cele ale unor societăţi secrete, ale claselor de vârstă, ale asociaţiilor comerciale sau ale cooperaţiilor meşteşugăreşti care, uneori, legiferau în temeiul unui fel de delegaţie pe care o primeau de la rege sau de la şef.

Acestui drept cutumiar incomplet, variat, i s-a adăugat un drept al puterii coloniale locale alcătuit din legislaţia edictată de guvernatori, dreptul metropolei, care a devenit aplicabil în colonii. Astfel, teritorii africane au devenit supuse sistemului de *common law* ori dreptului francez, italian, spaniol, portughez, belgian sau german[1].

Procesul decolonizării a fost însoţit, după căderea marilor imperii coloniale, de cel de creare a unui drept naţional inspirat din dreptul cutumiar, adoptând unele drepturi cutumiare, în clară legătură cu dreptul european îndeosebi cu cel britanic ori francez şi destinat să reflecte transformările politico-sociale petrecute pe continentul african[2].

---

[1] *I. Craiovan*, Finalităţile dreptului, op. cit., p. 43.

[2] *P.F. Gonidec*, Les droits africains, évolution et sources, LGDJ, Paris, 1968, p. 11-20.

Teste pentru autoevaluare studenți

1. În cadrul sistemului de *common law*, ce reprezenta *statutary law*?

a) ramura alcătuită din reguli de drept create prin lege;

b) ramura alcătuită din reguli de drept pronunțate anterior unificării jurisdicțiilor engleze;

c) sistemul normativ paralel și concurent cu *common law*.

2. Momentul nașterii dreptului american a fost marcat de dobândirea independenței în anul 1776. Ce s-a întâmplat cu *statute law*?

a) în general, au fost acceptate ca atare;

b) au fost repudiate;

c) au fost îmbogățite.

3. *Common law*-ul și *equity* au format împreună, în SUA, obiectul unor sistematizări și culegeri de o deosebită importanță practică și teoretică. Ce reprezenta *Restatement of the Law*?

a) o culegere de jurisprudență sistematizată care se bucura de autoritate științifică;

b) o colecție începută în anul 1871 și continuată și astăzi prin *American Law Reports*;

c) acte normative publicate în culegerea *Status at Large*.

4. Dreptul musulman are o vasta arie de răspândire în Asia și Africa. În concepția islamică, cine a creat dreptul musulman?

a) magistrații;

b) revelația divină;

c) autoritățile.

5. Din ordinul califului Abu-Bekr, învățăturile profetului Mahomed au fost adunate de unul din discipolii acestuia (Zaid), într-o carte. Cum s-a numit aceasta?

a) Biblie;

b) Coran;

c) Cartea Sfântă.

6. Principalul izvor al doctrinei şi al dreptului hindus, îl reprezintă textele sacre denumite *Sruti*. Ce sunt considerate a fi acestea?
a) expresia adevărului însuşi;
b) dorinţa oamenilor credincioşi;
c) dorinţa divinităţii.

7. Ce reprezenta *dreptul hindus*?
a) dreptul Indiei;
b) dreptul musulmanilor;
c) dreptul comunităţii care adera la religia brahmanică.

8. La originile sistemului de drept tradiţional japonez se afla influenţa dreptului tradiţional chinez, datorată, în bună parte, confucianismului. Ce a reprezentat confucianismul?
a) izvoarele religiei tradiţionale japoneze – şintoismul;
b) izvoarele religiei tradiţionale japoneze – confucianismul;
c) izvoarele religiei tradiţionale japoneze – brahmanismul.

9. În anul 1898 a fost adoptat Codul civil japonez. Din ce s-a inspirat el?
a) Codul civil napoleonian;
b) Codul civil german;
c) Codul civil chinez.

10. Cum a fost calificat dreptul cutumiar găsit de puterile coloniale ce au colonizat Africa?
a) un drept ţărănesc;
b) un drept religios;
c) un drept colonial.

Teme pentru acasă

1. În general, cum sunt clasificate sisteme juridice de tradiţie romano-germanică?
2. Secolul al XIX-lea a marcat epoca de înflorire a dreptului german, când au fost elaborate cele mai însemnate construcţii legislative. Care au fost acestea?

3. Care a fost aspectul cel mai original al sistemului anglo-saxon, opus celui romano-germanic?
4. Menționați câteva dintre avantajele sistemului de *common-law*.
5. Numiți câteva dintre dezavantajele sistemului de *common-law*.
6. Care sunt aspectele caracteristice sistemului de drept socialist?
7. Ce reprezenta *Ijmâ* în dreptul musulman?
8. Căror categorii de caste li se aplica dreptul hindus?
9. Ce reprezentau *giri* în dreptul japonez tradițional?
10. Care erau particularitățile dreptului african cutumiar?

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul V
Istoria dreptului românesc

Secțiunea 1. Premisele organizării politice și juridice în epoca antică

§1. Organizarea politică și juridică a geto-dacilor în epoca prestatală

Preistoria. Potrivit descoperirilor arheologice, vestigiile existenței și activității omului în spațiul carpato-danubian datează încă din epoca paleoliticului.

Paleoliticul și epipaleoliticul-mezoliticul au constituit primele diviziuni ale timpului istoric în cadrul cărora au apărut primele cele dintâi comunități umane.

Mobilizat din ce în ce mai mult în procesul muncii, omul începe să se desprindă treptat de natură și să-și organizeze viața socială și activitatea productivă. La început, colectivitatea umană constituia o grupă, ceată, în interiorul căreia relațiile se bazau pe obținerea hranei în comun și apărarea reciprocă. Ea era formată dintr-un număr redus de bărbați și femei legați între ei prin relații sexuale, dar și prin nevoia îngrijirii copiilor lor.

Întrucât proprietatea unei cete primitive nu era semnificativă și deci nu erau alcătuite stocuri permanente pentru hrană, nu existau conflicte armate.

Cu timpul, omul se desprinde de lumea animală, iar existența gândirii determină apariția limbii, datorită căreia schimbul de idei devine o necesitate[1].

Perfecționarea vânătorii determină, în paleoliticul mijlociu, o mai bună colaborare între indivizi, care încep să se organizeze în

[1] *V. Pârvan*, Dacia. Civilizațiile străvechi din regimurile carpato-dunărene, ed. a V-a, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1972.

comunități ce aveau la baza lor, într-o formă primitivă, principiul gentilic[1].

La sfârșitul paleoliticului, omul a trecut de la ceata primitivă, la organizarea pe grupe mari de rude. Organizarea gentilică era constituită pe principiul dualității, al împărțirii comunității în mai multe părți în număr par pe baza exogamiei[2]. Inițial, relațiile dintre sexe nu erau îngrădite, însă ele încep să fie interzise între cei din generații diferite (părinți-copii, bunici-nepoți), făcându-și apariția căsătoria pe grupe în cadrul familiei înrudite prin sânge[3]. Prin urmare, apariția normelor juridice cu caracter prestabilit obligatoriu și sancționate cu decizie a fost în strânsă legătură cu procesul antropogenezei.

Statutul persoanelor a suferit, de asemenea, modificări, denumirile de „tată", „frate" și „soră" nemaifiind simple apelative de politețe, ci implicând îndatoriri reciproce concrete[4]. În astfel de condiții, singura posibilă de dovedit era filiația dinspre mamă (*matrilineală*).

Ginta matrilineală era o uniune cu caracter personal și nu teritorial, în fruntea căreia se afla femeia cea mai în vârstă, celelalte femei vârstnice alcătuind sfatul gintii[5]. Mai multe ginți matrilineale se puteau grupa în fratrii și triburi materne.

Urmare existenței gintii matriarhale, se întărește împărțirea dual a societății, iar la fundamentarea acestui principiu contribuie și forma căsătoriei. Astfel, în organizarea dual se pot căsători membrii aceleiași *fratrii*, dar din ginți diferite, iar căsătoria se făcea în cadrul aceluiași trib, conform principiului endogamiei[6].

---

[1] *C.S. Nicolăescu Plopșor*, Le paleolitique en Roumanie, în Dacia nr. 5-6/1938, p. 41-107.

[2] *Al. Păunescu*, Evoluția istorică pe teritoriul României din paleolitic până la începutul neoliticului, în Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, nr. 31, 1980, p. 519-545.

[3] *Colectiv*, responsabil de volum *V. Hanga*, Istoria dreptului românesc, București, Ed. Academiei, 1980, p. 38.

[4] *V. Dumitrescu*, Arta neolitică în România, București, 1968.

[5] *Colectiv*, responsabil de volum *V. Hanga*, op. cit., p. 40 și urm.

[6] *Gh. Bonciu*, Istoria dreptului românesc, Ed. Fundației România de Mâine, București, 2000, p. 19.

Normele de conduită se refereau îndeosebi la interdicțiile cu privire la relațiile dintre rude, prescripțiile magico-religioase sau riturile funerare, iar pedepsele aveau scopul să purifice comunitatea, motiv pentru care executarea pedepsei revenea întregului colectiv. Sistemul normativ avea caracter comunitar, bazându-se pe norme de conduită adoptate, recunoscute și aplicate de întreaga comunitate.

Ulterior ia naștere căsătoria pereche, care introduce în familie un element nou în privința filiației și a dreptului de proprietate.

Pentru organizarea gentilică a societăților primitive s-a folosit denumirea de matriarhat, pe considerentul că matriarhatul constituie cel de-al doilea stadiu în dezvoltarea societății omenești, după hoarda primitivă, urmat de patriarhat[1].

Dezvoltarea agriculturii, alături de păstorit și meșteșugurile casnice, constituie un progres important, determinând prima mare diviziune a muncii.

Prin practicarea prin excelență de către bărbați a agriculturii și păstoritului, s-a ajuns la trecerea acestora pe primul plan și sub raport social, comunitatea omenească începând să fie organizată pe temeiul *patriarhatului*[2].

Ginta patriarhală era constituită din totalitatea familiilor patriarhale, condusă de șeful familiei celei mai vechi. Sfatul ginții era format din capii celorlalte familii, iar la adunările generale participau toți membrii, femeile păstrându-și o oarecare influență în luarea hotărârilor.

Fratria patriarhală era constituită din mai multe ginți și avea în general următoarele funcții[3]: organiza serbările și reuniunile comune ale ginților; soluționa conflictele dintre ginți; pregătea funeraliile; supraveghea alegerea căpeteniilor civile ale ginților; veghea la oficierea cultului comun și la întocmirea forței armate ce

---

[1] *M. Petrescu Dâmbovița, H. Daicoviciu, D.Gh. Teodor, L. Bârzu, F. Preda*, Istoria României de la începuturi până în sec. al VIII-lea, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1995, p. 28 și urm.

[2] *Colectiv*, responsabil de volum *V. Hanga*, op. cit., p. 45-50.

[3] *L. Marcu*, Istoria dreptului românesc, Ed. Lumina Lex, București, 1997, p. 19-20.

lupta sub comandă şi stindard propriu. Toate fratriile la un loc alcătuiau tribul patriarhal, condus de cel mai experimentat şef de gintă. Toţi membrii ginţii puteau alege sau revoca căpeteniile cu autoritate morală ale ginţii patrilineare.

Creşte amploarea şi diversitatea obligaţiilor, din ideea de echitate dezvoltându-se cea de reciprocitate în domeniul schimburilor de bunuri. Prima mare diviziune a muncii a creat şi posibilitatea schimbului între agricultori şi păstori.

În comunitatea patriarhală a continuat să fie utilizat sistemul pedepselor instituit în comunitatea matriarhală, urmărindu-se aplicarea ordinii gentilice şi având la bază aceeaşi idee de reciprocitate (*talion*)[1].

Patriarhatul s-a manifestat în recunoaşterea paternităţii asupra copiilor, a dreptului acestora de moştenire şi a dreptului bărbatului faţă de femeie. Copii aparţineau bărbatului, intrau în ginta lui şi primeau totemul lui. Bărbatului îi revenea obligaţia răzbunării sângelui, iar copilul cel mai în vârstă al primei soţii era avantajat faţă de ceilalţi. Tatăl familiei era stăpânul absolut, putând chiar să-şi ucidă proprii copii dacă aceştia constituiau un pericol pentru el. Dreptul de moştenire includea şi obligaţia preluării datoriilor[2].

Organizarea geto-dacilor până la formarea statului. Geto-dacii au constituit cea mai importantă ramură a tracilor, grup etnic care, potrivit lui Herodot, era cel mai numeros după cel al indienilor. Strămoşii noştri erau numiţi geţi de către istoricii greci şi daci de către istoricii romani.

Unele izvoare relevă faptul că dacii trăiau în arcul Carpaţilor, în timp ce geţii se aflau în zona extracarpatică. Potrivit relatărilor lui Strabo, geţii şi dacii vorbeau aceeaşi limbă şi constituiau acelaşi popor[3], Trogus Pompeius sublinia că dacii sunt de acelaşi neam cu geţii, iar Pliniu cel Bătrân vorbea de geţii pe care romanii îi numeau daci. Pe aceste considerente istoriografia modernă îi numeşte pe strămoşii noştri *geto-daci*.

---

[1] *Colectiv*, responsabil de volum *V. Hanga*, op. cit., p. 50.

[2] *Gh. Bonciu*, op. cit., p. 22.

[3] *F. Preda (coord.)*, Geto-dacii în izvoarele antice. Culegere de texte, Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 1978.

La conducerea triburilor şi a uniunilor de triburi geto-dace se afla un şef militar care împărţea puterea cu căpetenia religioasă.

Religia a jucat un rol deosebit în viaţa socială a geto-dacilor, deoarece a favorizat închegarea uniunilor tribale prin înlăturarea divinităţilor gentilice, prin introducerea unui cult comun şi prin consolidarea autorităţii regale pe care o înfăţişează ca expresie a voinţei divine[1].

Perioada democraţiei militare geto-dace a reprezentat începutul cristalizării normelor juridice cutumiare ce aveau o puternică coloratură religioasă. Apar şi unele cutume privind raporturile externe cu diferite comunităţi şi popoare.

Odată cu apariţia proprietăţii private se dizolvă comunităţile familiale, patriarhale, locul lor fiind luat de obştile săteşti, care nu mai au la bază rudenia de sânge.

Relaţiile sociale ale geto-dacilor erau reglementate prin norme de conduită fără caracter juridic, respectate de către toţi membrii societăţii. Fiii puteau cere de la părinţi delimitarea părţii care li se cuvenea din proprietatea comună, stăpânirea individuală fiind cunoscută ca formă de tranziţie către proprietatea privată.

Furtul reprezenta o încălcare deosebit de gravă a normelor de conviețuire în societate. Învoielile între părţi erau consfinţite prin jurământ, însoţit de un ceremonial. În cazuri speciale se practica şi jurământul pe zeităţile palatului regal[2].

Dreptul geto-dac. Uniunile de triburi geto-dace constituiau organizaţii cu caracter militar, ale căror capitale erau reşedinţe fortificate.

Modificările vieţii economice geto-dace au determinat creşterea populaţiei şi apariţia aşezărilor omeneşti de tip urban numite *dave*. De regulă, acestea erau centre economice, târguri, dar şi centre militare, politice şi religioase.

În epoca lui Burebista, apare structurarea pe clase şi categorii sociale a membrilor societăţii. Apar oamenii bogaţi, păturile

---

[1] *N. Iorga*, Istoria românilor, vol. I, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988, p. 100 şi urm.

[2] *E. Cernea, E. Molcuţ*, Istoria statului şi dreptului românesc, ediţie revăzută şi adăugită, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2004, p. 10-11.

sărace, iar sclavii deţineau un loc cu totul neînsemnat în producţie. În vârful piramidei sociale se afla nobilimea (*tarabostes*), urmată de *comatii* sau *capillatii* şi în final de sclavi.

Până la Burebista, regalitatea deţinea mai mult o funcţie militară şi religioasă, iar apoi, în timpul acestuia şi al regilor ce l-au succedat, regele a primit numeroase funcţii de ordin executiv, legislativ şi juridic. Regalitatea în Dacia nu era una de tip despotic, deoarece regele guverna împreună cu un consiliu[1].

Consolidarea puterii de stat a geto-dacilor s-a realizat prin intermediul factorului religios. Religia ajunge un instrument puternic în mâna conducătorilor. Puterea judecătorească era încredinţată preoţilor geto-daci (Iordanes, vorbind despre marele preot Comosicus, urmaşul lui Deceneu, îl arată ca fiind cel mai mare judecător[2]).

Concomitent cu formarea statului geto-dac au apărut şi normele juridice în locul obiceiurilor din epoca democraţiei militare. Totuşi, cutuma îşi păstrează o sferă largă de aplicare, rămânând principalul izvor de drept şi în timpul statului dac centralizat, menţinându-se chiar şi după cucerirea romană. În statul geto-dac, pe lângă dreptul nescris s-a elaborat şi un sistem de legi. Atât Strabon, cât şi Iordanes afirmă că legile geto-dacilor au fost adoptate în vremea lui Burebista, care pretindea că i-au fost inspirate de zei[3].

Dreptul penal geto-dac cuprindea prevederi riguroase cu privire la apărarea statului, a persoanei, familiei şi proprietăţii. Era considerată infracţiune gravă şi era pedepsită, de obicei, cu moartea încălcarea interdicţiilor religioase ori a celor stabilite de autoritatea regală. De asemenea, au persistat şi elemente gentilice precum: vendeta (răzbunarea sângelui), ordaliile (proba focului, a fierului încins), duelul judiciar[4] ş.a.

Pedepsele aveau un caracter *expiator* (prin ispăşirea, răscumpărarea unei greşeli), urmărindu-se purificarea comunităţii de sacrilegiul comis şi evitarea atragerii mâniei divinităţilor.

---

[1] *I.H. Crişan*, Burebista şi epoca sa, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977.

[2] *Colectiv*, responsabil de volum *V. Hanga*, op. cit., p. 72.

[3] *E. Cernea, E. Molcuţ*, op. cit., p. 15-16.

[4] Potrivit lui Ovidiu „dreptatea pe-aici prin forţă cu spada se face" (a se vedea *Gh. Bonciu*, op. cit., p. 31).

Organizarea instanţelor judecătoreşti şi procedura de judecată reflectau împletirea activităţii de stat cu cea juridică şi religioasă. Regii geto-daci erau şefi ai justiţiei.

Capacitatea juridică a persoanelor era apreciată în raport cu poziţia lor socială. Nobilimea geto-dacă se bucura de toate privilegiile civile şi politice, iar marea masă a ţăranilor poseda o capacitate juridică restrânsă; poziţia sclavilor este inferioară.

Relaţiile diplomatice erau stabilite prin solii. În cadrul tratatelor de pace încheiate de daci cu popoarele învinse se stabilea plata unui tribut de care nu au fost cruţate nici cetăţile greceşti din Dobrogea şi nici romanii.

Dreptul roman în Dacia. Din momentul cuceririi Daciei de către romani în urma celor două războaie daco-romane din anii 101-102 şi 105-106, istoria pământului românesc intră într-o fază hotărâtoare nu numai pentru formarea limbii şi a poporului român, dar şi pentru formarea sistemului vechi de drept românesc[1].

În baza unei *lex provinciae* (constituţie imperială), provincia imperială Dacia Traiană cuprindea teritoriile din spaţiul intercarpatic până pe cursul superior al Someşului Mare, Banatul şi Oltenia până la Jiu. Nu au fost integrate noii provincii Crişana, Maramureşul, depresiunea Ciucului, Moldova şi Muntenia până la linia fortificată transalutană. Puternica romanizare din noua provincie s-a bazat pe o colonizare masivă şi sistematică, înfiinţarea unor oraşe, castre sub formă de municipii şi colonii, edificarea unor drumuri, impunerea limbii, obiceiurilor şi credinţei cuceritorilor romani.

Organizarea politică. Din punct de vedere al organizării politice, forma de guvernământ era cea monarhică, de tip imperial, iar regimul politic cel al Principatului[2].

În timpul împăratului Traian, provincia Dacia era condusă de un guvernator numit *legatus Augusti propraetore*, sprijinit de un aparat administrativ, militar şi politic.

---

[1] *I. Vasiu*, Istoria vechiului drept românesc, Ed. Albastră, Cluj-Napoca, 1997, p. 65.

[2] *L. Marcu*, op. cit., p. 38.

Deşi ca organizare Dacia a constituit o provincie unitară, prin retragerea aureliană ea a fost împărţită în două şi apoi în trei subdiviziuni.

Prima împărţire a avut loc în anul 119 (după răscoala Declanşată de moartea lui Traian, în anul 117), când noul împărat, Hadrian, a format două provincii separate, una denumită *Dacia Inferior*, care cuprindea Oltenia de est şi colţul sud-estic al Transilvaniei, cu reşedinţa la Romula, iar alta numită *Dacia Superior*, alcătuită din cea mai mare parte a Transilvaniei, Banatul şi vestul Olteniei, cu reşedinţa la Apulum.

În ceea ce priveşte conducerea politică a celor două provincii, în Dacia Superior guvernatorul era de rang pretorian, iar în Dacia Inferior, conducerea era asigurată de un procurator prezidial din ordinul cavalerilor.

A doua împărţire, făcută tot sub Hadrian, în anul 124 î.e.n., a dus la apariţia unei noi subdiviziuni, şi anume *Dacia Porolissensis* (rezultată din desprinderea regiunii aflată la miazănoapte de cursul superior al Mureşului şi de Valea Arieşului din Dacia Superioară), provincie condusă tot de un procurator.

Ultima reorganizare s-a făcut în timpul lui Marcus Aurelius, în două etape: în anul 168 e.n., prin desfiinţarea Daciei Inferior şi alipirea ei la Dacia Superior, ia naştere o nouă provincie *Dacia Apulensis*; în anul 169 e.n., prin desprinderea Banatului de Vest din Dacia Apulensis, apare provincia *Dacia Malvensis*. Aceste trei subdiviziuni erau sub autoritatea unui comandant (guvernator) suprem din ordinul senatorial şi fost consul: *legatus Augusti pro praetore trium Daciarum*. Numai în fruntea Daciei Malvensis exista un procuror prezidial; Dacia Porolissensis avea numai un procuror financiar, ca viceguvernator funcţionând comandantul legiunii a V-a Macedonica[1].

În urma retragerii aureliene, datorată atacurilor carpilor şi primului val al populaţiilor migratoare, o mare parte a populaţiei romanizate a rămas în fosta provincie, Aurelian creând însă în sudul Dunării *Dacia Mediterranea* şi *Dacia Ripensis*. Au fost

[1] *M. Macrea*, Viaţa în Dacia romană, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1969.

menținute în continuare puncte strategice în stânga Dunării, Imperiul nerenunțând la ideea recuceririi regiunii abandonate.

Organizarea administrativă. Organele administrației centrale erau guvernatorul, care după împărat avea cea mai mare competență, și adunarea provincială (*Concilium provinciae* sau *Concilium Daciarum trium*).

Atribuția primordială a guvernatorului provinciei era de a legifera (*ius edicendi* – dreptul de a da edicte). Totodată, el avea și atribuții administrative, judecătorești, militare, dacă avusese și comanda unităților militare, și atribuții financiare, dar nu în principal, pentru că fiecare dintre cele trei Dacii avea câte un procurator al ei[1].

Adunarea provincială, formată din delegați ai orașelor, avea ca atribuții: păstrarea cultului împăratului, ridicarea de monumente sau statui în cinstea celor ce făcuseră binefaceri provinciei, prezentarea de mulțumiri guvernatorului provinciei în funcție de modul cum administrase[2].

În Dacia, provincie romană, au existat așezări orășenești (colonii și municipii) și așezări rurale (sate).

Majoritatea orașelor dacice, exceptând *Ulpia Traiana Sarmisegetusa*, au dobândit mai întâi rangul de municipiu, multe dintre ele devenind ulterior și colonii.

Municipiile erau așezări urbane inferioare coloniilor, locuitorii lor beneficiind de un statut juridic intermediar între peregrini și coloniști. Unele municipii puteau fi cu drept de cetățenie romană, iar altele cu statut juridic latin.

Coloniile reprezentau centre urbane locuite de cetățeni romani, cu un rol important în romanizarea populației băștinașe. Locuitorii coloniilor se bucurau de toate drepturile publice și private. Erau colonii care aveau dreptul de cetățenie romană, iar altele se bucurau doar de *ius Latii* (un statut intermediar între cel de cetățean roman și cel de peregrin). Exista și o categorie privilegiată de colonii care erau considerate ca aparținând Italiei, cetățenii lor

---

[1] *D. Firoiu*, Istoria dreptului românesc, Ed. Academiei, București, 1987, p. 32.

[2] *I. Vasiu*, Istoria vechiului drept românesc, op. cit., p. 68.

beneficiind de *ius italicum*, ceea ce le conferea privilegiul de a deține teren în proprietate privată și scutirea de la plata impozitului financiar (impozitul pe pământ) și a captației (impozitul personal).

Orașele erau conduse de un sfat orășenesc (*ordo decurionum*), ale cărui atribuții erau, în primul rând, administrative. Alături de magistrații municipali, sfatul orășenesc era exponentul politic al clasei stăpânitoare în orașul respectiv.

În principal, *magistrații* aveau ca atribuții: acordarea unor bunuri și drepturi ale coloniei, stabilirea impozitelor, alcătuirea bugetului pe cinci ani, recensământul populației ș.a.

Pe lângă acești magistrați superiori se întâlnesc și magistrați inferiori (*edili, questori*), care alcătuiesc ierarhia funcționărească. *Edilii* erau dregători însărcinați cu organizarea lucrărilor publice, poliția orașului, aprovizionarea piețelor, organizarea spectacolelor, iar *questorii* administrau bunurile și finanțele orășenești.

Mai exista o categorie de așezări civile, cu statut semi-urban, numite *canabae*. Acestea erau întemeiate în jurul castrelor de către meșteșugarii, negustorii sau bancherii care însoțeau trupele romane, precum și de veterani sau membrii familiilor soldaților.

Majoritatea populației Daciei trăia în așezări rurale[1] (organizate după sistemul roman în *vicus* și *pagus*), dar și în obști sătești.

Pagus era o așezare rurală de tip roman, organizată pe teritoriul unei colonii și condusă de unul sau doi magistrați ori de un *praefectus*.

Vicus era o așezare rurală mai mică, cu pământuri, fonduri și magistrați proprii, ce depindea de unitatea administrativă pe al cărei teritoriu era situată.

Conducătorii satelor erau fie aleși de săteni, fie numiți de autoritățile superioare. Ei erau ajutați de un consiliu sătesc (*ordo*), iar satul avea adesea o sală de audiențe și o casă de sfat.

Organizarea socială. Diferențierea socială s-a accentuat față de perioada statului dac independent, provincia integrându-se în stratificarea socială existentă în imperiu[2].

---

[1] *C. Daicoviciu*, Dacia, în Revue d'archeologie et d'histoire anciene, București, 1958, p. 213.

[2] *M. Petrescu Dâmbovița ș.a.*, op. cit., p. 239 și urm.

Cetățenii romani (*cives Romani*) se bucurau de totalitatea drepturilor politice și juridice, putând promova în rândurile clasei politice conducătoare.

În anul 212, împăratul Caracalla (211-217) a promulgat decretul cunoscut sub numele de *Constituția Antoniniană*, prin care cetățenia romană era acordată majorității covârșitoare a locuitorilor de condiție liberă din imperiu. Prin această măsură s-a urmărit extinderea unor obligații militare și fiscale asupra unui număr cât mai mare de locuitori, dar și ștergerea vechii deosebiri dintre cetățeni și necetățeni. Totuși, între cetățeni s-au impus deosebiri de ordin economic și social; s-au format categoriile de *honestiones*, care se bucurau de o situație privilegiată, și *humiliores*, care aveau drepturi mai restrânse.

Sclavii erau divizați în două mari categorii: sclavi privați, aparținând particularilor și sclavi publici, aparținând statului. Toți sclavii erau lipsiți de libertate juridică. Sclavii folosiți în producție erau aspru exploatați, în timp ce sclavii *actores* sau pedagogi aveau o situație mult mai bună.

Erau considerați sclavi cu o situație privilegiată, cei din aparatul administrativ și fiscal al provinciei; ei erau sclavi în raport cu împăratul, dar în același timp erau reprezentanți ai puterii de stat în raport cu locuitorii provinciei.

Spre sfârșitul existenței provinciei, în Dacia se răspândește instituția colonatului, colonii înlocuind sclavii și făcând trecerea spre organizarea economico-socială de tip feudal.

Organizarea financiară. Statul roman realiza venituri importante din taxele vamale percepute ca taxe de circulație pe drumurile principale, la frontierele imperiului, la limitele dintre provincii, la intrarea în orașe, la trecerea peste anumite poduri.

Statul roman atrăgea sume considerabile și din impozite. Acestea erau de două tipuri: *directe* (impozitul funciar pe terenuri și pe imobile, impozitul pe persoane etc.) și *indirecte* (impozitul pe moșteniri, pe eliberările și vânzările de sclavi, pe valoarea mărfurilor comercializate etc.).

Împărații puteau acorda *ius italicum*, adică scutirea impozitului funciar, ceea ce constituia un avantaj economic substanțial. În Dacia patru orașe au beneficiat de *ius italicum*: Ulpia Traiana Sarmisegetuza, colonia Aurelia Apulensis, Napoca și Potaisa.

În afară de impozite, mai existau o serie de *corvezi* impuse populației provinciale pentru întreținerea drumurilor, efectuarea de transporturi pentru nevoile armatei și ale administrației, construcții publice și altele.

Organizarea militară. Armata Daciei număra în perioada stăpânirii romane, cca. 40.000 de soldați. Nucleul armatei era constituit din legiunile conduse de un *legatus*, iar după împăratul Gallienus de un *praefectus legiones*.

Armata regulată era constituită din legiuni (*legiones*), unități auxiliare de pedestrași (*cohortes*) și din călăreți (*alae*).

La începutul secolului al II-lea, alături de armata regulată existau și trupe provizoriialcătuite din *numeri* (barbari care luptau după tradițiile și cu armele lor naționale)[1] și *vexillationes* (detașamente provizorii cu organizare romană).

Sistemul defensiva constat în *limes* (val de pământ și șanț de apărare), având din loc în loc castre sau forturi mai mici, *castra, castella* și *burgi* etc.

Organizarea religioasă. Religia a ocupat un loc aparte în viața Daciei romane, având la bază străvechiul cult domestic de origine indo-europeană, extins sub forma unei bogate mitologii. Peste 50% din inscripțiile votive erau dedicate unor zeități romane, iar paralel cu acestea s-au răspândit pe scară largă divinitățile orientale.

Se remarcau următoarele forme de cult: public (împăratul divinizat), privat (spiritele strămoșilor), oficial, popular (comune unei părți a populației).

Cultul zeităților romane era susținut de o multitudine de preoți: pontifi, flamini, sacerdoți, auguri. *Sacerdotes* (preoții zeităților străine) erau în strânsă legătură cu stăpânirea romană și contribuiau la consolidarea acesteia și la exploatarea sclavagistă în Dacia[2].

Augustalii, preoții care deserveau cultul împăratului, beneficiau de un statut aparte. Organizați într-un colegiu de șase bărbați

---

[1] *Colectiv*, responsabil de volum *V. Hanga*, op. cit., p. 94.

[2] *V. Hanga*, Istoria statului și dreptului R.P.R., ed. a III-a revizuită și întregită cu indicații bibliografice, vol. I, Litografia și Tipografia Învățământului, București, 1957, p. 118.

(*seviri*), ei dădeau jocuri poporului pentru a face cultul împăratului cât mai atractiv pentru populația supusă[1].

Sporadic au existat și adepți ai creștinismului, care, din secolul al IV-lea, după recunoașterea sa oficială prin edictul de la Milan (313), se răspândește pe scară largă.

Izvoarele dreptului. În perioada stăpânirii romane în Dacia, alături de dreptul local nescris, s-a introdus și dreptul roman scris.

În relațiile dintre cetățenii romani se aplica *ius civile*, conferindu-le dreptul de a încheia acte juridice conform dreptului civil roman (*ius comercii*). De asemenea, aceștia avea *ius conubii* (dreptul de a face parte din legiuni), *ius suffragii* (dreptul de a alege), *ius honorum* (dreptul de a candida la o magistratură).

Latinii se bucurau numai de *ius comercii*, iar peregrinii încheiau între ei acte juridice potrivit cutumei locale.

Pentru cetățenii romani rezidenți, prioritare erau normele dreptului aplicabile pe întreg teritoriul imperiului, iar pentru celelalte categorii de locuitori ai Daciei cele mai importante categorii de izvoare de drept erau constituțiile imperiale și edictele guvernatorilor.

Constituțiile imperiale se împărțeau în: edicte (dispoziții scrise date de împărat, valabile pentru tot teritoriul imperiului și pentru întreaga sa domnie) și mandate (instrucțiuni date de împărat guvernatorilor, cu privire la probleme de drept civil și penal).

Edictele guvernatorilor reprezentau o modalitate de aplicare de către guvernator a normelor juridice romane în condițiile adaptării lor la necesitățile locale și imediate.

În raporturile dintre băștinași s-a aplicat dreptul autohton (cutuma locală), deoarece romanii tratau în mod diferit populația, în funcție de cetățenie și statutul juridic. Însă, cutumele locale puteau fi aplicate atâta timp cât nu veneau în contradicție cu principiile generale ale dreptului roman.

Tripticele din Transilvania (tăblițele cerate), descoperite între anii 1786-1855 în Transilvania, la Roșia Montană (*Alburnus Maior*), și publicate în *Corpus Inscriptionum Latinarum*, sunt documente ce înfățișează aplicarea dreptului roman în Dacia.

---

[1] *C. Avram (coord.)*, op. cit., p. 100.

Conținutul lor juridic demonstrează că dreptul roman clasic nu a fost aplicat în Dacia, asemenea altor provincii, ci într-o formă uneori simplificată pentru necesitățile practicii cotidiene. Tendința spre unificarea celor două sisteme juridice atât pe plan etnic, cât și pe plan instituțional este atestată prin coexistența elementelor mixte în textele acestor tăblițe.

Prin urmare, dreptul roman a reprezentat un factor de unificare a provinciei nou cucerite, de încadrare a ei în sistemul Imperiului Roman, având ca rezultat final sinteza daco-romană. Atât în raporturile dintre cetățeni, cât și în raporturile dintre aceștia și peregrini, dreptul roman s-a aplicat într-o formă adaptată nevoilor provinciei Dacia.

Sistemul de drept roman a fost superior celui geto-dac și va constitui principalul izvor al dreptului românesc.

Dreptul roman a constituit un factor determinant al procesului de romanizare, normele sale juridice regăsindu-se în dreptul românesc de mai târziu.

Regimul juridic al persoanelor. Din punct de vedere al condiției juridice existau trei categorii de persoane: cetățeni, latini și peregrini. Străinii deși erau liberi, aveau regimul sclavilor (pentru a se putea stabili la Roma trebuia să-și caute un patron roman)[1].

Cetățenii romani din Dacia beneficiau de totalitatea drepturilor civile și politice, ca și cei de la Roma, cu excepția dreptului de proprietate imobiliară. Principalele drepturi civile de care beneficiau cetățenii au fost:

- *ius conubii*, care stătea la baza tuturor drepturilor de familie;
- *ius commercii*, care desemna inițial dreptul de a înstrăina sau dobândi un lucru prin aramă și balanță ori prin trecerea timpului (*usu capio*), precum și dreptul de a încheia contracte prin aramă și balanță (*nexum*);
- dreptul de a uza de *legis actiones* (de vechile forme de procedură).

Cetățenii se bucurau de următoarele drepturi politice: *ius militas* (dreptul de a se înrola în armată), *ius honorum* (dreptul de a fi ales în magistratură), *ius sufragi* (dreptul de vot).

---

[1] *I. Vasiu*, Istoria vechiului drept românesc, op. cit., p. 70.

Latinii aveau numai anumite drepturi private: uneori se bucurau de *ius conubii*, dar nu se cunosc exact condițiile, aveau *ius commercii* fără restricții, iar din drepturile politice numai *ius sufragi*. În anumite condiții latinii puteau căpăta cetățenia romană.

Peregrinilor li s-a aplicat *ius gentium* și dreptul lor. Existau două categorii de peregrini: peregrini obișnuiți și peregrini deditici (acei peregrini ale căror cetăți după cucerire au fost desființate din punct de vedere juridic și administrativ)[1]. Aceștia din urmă nu aveau drepturi politice și nu se puteau folosi de vechiul lor drept decât în limitele fixate de cuceritorii romani.

A existat și o categorie de locuitori cu o condiție juridică specială (situată între sclavi și oamenii liberi) cum ar fi: cei răscumpărați de la inamic de un terț, oamenii liberi ce serveau altora ca sclavi, persoanele care își închiriau serviciile unui antreprenor pentru jocuri de circ, colonii etc.

În Dacia romană, regulile dreptului roman privind instituția familiei se aplicau numai în ceea ce privește pe cetățenii romani. Familia romană era familia patriarhală tipică cu particularitățile ei: autoritatea absolută a părintelui, dependența de acesta a soției și copiilor, rudenia în linie paternă.

Dreptul roman nu reglementa căsătoria între peregrini, deoarece aceștia nu aveau *ius conubii*, astfel că uniunea lor era reglementată de legea națională sau de *ius gentium*. Sclavii nu putea încheia căsătorii nici în Dacia, uniunea lor având valoarea unui simplu fapt și nu cea a unei căsătorii.

Alături de persoanele fizice, dreptul roman cunoștea și așa-numitele persoane morale, care puteau avea drepturi și datorii, fiind înzestrate cu personalitate juridică. Aveau calitatea de persoană morală grupările teritoriale ca municipiile, coloniile, diferitele colegii etc.[2]

Dreptul de proprietate. Potrivit dreptului roman, întregul teritoriu al provinciei Dacia a fost transformat în *ager publicus*, dreptul de proprietate exercitându-se în paralel în două forme: proprietatea provincială și proprietatea *quiritară*.

---

[1] *V. Hanga*, Principiile dreptului privat roman, op. cit., p. 169.

[2] *C.Șt. Tomulescu*, Drept privat roman, București, 1973, p. 188.

Proprietatea provincială era exercitată de către locuitorii liberi din provincie, aceştia deţinând asupra pământului posesiunea şi uzufructul. Însă, adevăratul proprietar al acestor terenuri era împăratul, deoarece Dacia făcea parte din categoria provinciilor imperiale.

Peregrinii nu puteau avea o proprietate romană decât dacă beneficiau de *ius commercii*.

Proprietarii provinciali beneficiau de *prescriptio longi temporis*, ce constituia o formă a uzucapiunii cu ajutorul căreia cei ce posedaseră, 10 ani între prezenţi sau 20 de ani între absenţi, un fond provincial puteau respinge cu succes acţiunea în revendicare a proprietarului.

Proprietatea *quiritară* era exercitată asupra unor terenuri din Dacia de către cetăţenii romani care beneficiau de toate drepturile politice şi civile, cu condiţia ca aceştia să se bucure de *ius italicum* (în virtutea căruia solul era asimilat cu cel din Italia).

Succesiunea era de două tipuri: legală şi testamentară. Conform legii romane, peregrinii nu aveau capacitate testamentară, deci nu puteau să-şi întocmească un testament. Excepţii au făcut ostaşii romani care puteau să-şi instituie ca moştenitori persoane peregrine sau latine[1]. Legea romană reglementa succesiunile cetăţenilor romani din Dacia.

Obligaţii şi contracte. Amploarea comerţului şi bogăţia vieţii economice în Dacia romană sunt bine reprezentate de documente ce dovedesc larga aplicare a dreptului roman în domeniu.

Din cele 25 de tăbliţe cerate (*Tripticele din Transilvania*), numai 14 au putut fi descifrate; din acestea, 4 se referă la contracte de vânzare-cumpărare (obiectul constituindu-l sclavii sau imobilele), 3 la contracte de locaţiune (obiect forţa de muncă), un contract de societate, un contract de depozit, 2 contracte de împrumut[2].

Din studiul amănunţit al acestor documente reiese foarte clar spiritul de imitaţie a normelor juridice romane (într-unul din contracte, părţile contractante – peregrini – vând şi respectiv cumpără un fond peregrin – o jumătate de casă, utilizând *mancipaţiunea*,

---

[1] *M. Macrea*,op. cit., p. 416.

[2] *G. Popa Lisseanu*, Tablele cerate descoperite în Transilvania, Studiu de arheologie, Bucureşti, 1890, în *Gh. Bonciu*, op. cit., p. 52.

care era specifică numai cetățenilor romani); părțile foloseau aceste norme, deși potrivit dreptului roman eficacitatea lor nu putea fi asigurată decât cu ajutorul altor procedee decât cele cuprinse în actul respectiv[1].

Tripticele consemnează *contractele de locațiune*, ce aveau ca obiect forța de muncă și dovedesc că erau accesibile și peregrinilor. *Contractul de societate* încheiat între doi cămătari, cetățeni romani, avea drept obiect oferirea de împrumuturi cu dobândă celor interesați. *Contractul de depozit* era încheiat doi peregrini, fiind o dovadă a posibilității acestora de a încheia astfel de acte[2].

În materie de contracte și obligații, alături de normele dreptului roman au continuat să existe și normele dreptului autohton.

Procedura de judecată. În condițiile aplicării dreptului roman, în Dacia s-a menținut caracterul privat al sistemului penal. Astfel, doar un număr limitat de infracțiuni erau considerate delicte publice, cum ar fi: înalta trădare (*perduellio*), delapidarea (*repetundae*), luarea de mită (*peculates*)[3]. Celelalte delicte ca: omorul, tâlhăria, furtul și toate formele de daună făcute proprietății particulare erau considerate ca fapte ce nu priveau justiția statului, ci erau delicte private, rezolvate de cele mai multe ori prin răzbunare, compensare sau restituire.

În Dacia romană procedura de judecată a fost aceeași cu cea aplicată pe tot teritoriul Imperiului roman. Regulile aplicabile în obștile sătești erau cele ale sistemului de cutume arhaice geto-dace. Cauzele cetățenilor romani ajung să fie soluționate, la un moment dat personal de guvernator (inițial guvernatorul trimitea cauza spre judecare unui judecător care urma să statueze în *judicio*). A apărut astfel procedura *extra ordinem*.

În situația pronunțării pedepsei capitale, guvernatorul provinciei avea *ius gladii*, adică putea condamna la moarte pe locuitorii provinciei, cu excepția cazurilor când era vorba de un fruntaș din rândul popoarelor supuse, caz în care pedeapsa capitală nu putea fi dată decât de împărat.

---

[1] *I. Vasiu*, Istoria vechiului drept românesc, op. cit., p. 75.
[2] *C. Avram (coord.)*, op. cit., p. 104.
[3] *L. Marcu*, op. cit., p. 52.

Secțiunea a 2-a. Dreptul feudal

§1. Debutul dreptului feudal

Pentru interpretarea corectă a dreptului din această perioadă trebuie clarificat contextul socio-economic şi cultural al întăririi şi dezvoltării sistemului normativ feudal.

Ideea permanenței locuitorilor în tot spațiul nord-dunărean este esențială pentru definirea vechiului sistem de drept românesc[1]. Cucerirea romană a unei părți din vechea Dacie şi intrarea geto-dacilor din aceste regiuni în componența statului roman nu au avut drept efect dispariția autohtonilor din teritoriile nord-dunărene. Elementele băştinaşe dacice au supraviețuit în număr mare şi încă multă vreme după cucerire, alături de cele provincial romane, iar dacii liberi ale căror teritorii nu au fost încorporate provinciei romane Dacia au intrat treptat în sfera de interese a imperiului, receptând puternice influențe ale civilizației romane.

Lipsa unor vestigii numeroase în perioada de după părăsirea aureliană se datorează dezorganizării vieții orăşeneşti. Aşa cum preciza Nicolae Iorga[2], noul sistem de organizare aparține obştilor săteşti, *fossatum* devenind centrul vieții economice şi sociale.

În mileniul I obştea sătească era constituită dintr-o comunitate de oameni cu o organizare social-economică proprie şi un teritoriu bine determinat. Producția acestor comunități săteşti era bazată pe proprietatea privată, liberă, precum şi pe proprietatea comună. Fiecare membru al obştii era om liber, posedând o proprietate funciară privată, care era ereditară.

Răspândirea creştinismului a constituit un element semnificativ, care a determinat şi o mai strânsă unitate a membrilor obştilor, practic a întregii populații daco-romane față de toate populațiile nomade. Se poate concluziona că părăsirea Daciei nu a însemnat o

---

[1] *E. Paraschiv*, Apariția şi evoluția legii în sistemul de drept românesc, în „1st International Congres on Foundational Research in Law and Philosophy of Law, 28-29 May 2005, Bucureşti", Ed. Cartea Universitară, Bucureşti, 2006, p. 8-15.

[2] *N. Iorga*, Istoria românilor, op. cit., p. 178.

plecare în masă a tuturor locuitorilor provinciei de frica unei invazii distrugătoare.

Obştile teritoriale s-au unit în mod progresiv, formând uniuni sau confederaţii de obşti în cadrul cărora fiecare obşte îşi păstra autonomia, organele şi normele proprii[1].

În cadrul obştii săteşti proprietatea asupra bunurilor imobiliare avea un caracter dublu: individuală, asupra terenurilor de cultură şi comună asupra celorlalte terenuri.

Procesul muncii agricole în comun era reglementat prin norme speciale cu privire la: repartiţia câmpurilor de cultură pentru membrii obştii; stabilirea felului culturii pe fiecare câmp; timpul de desfăşurare a muncii pentru arat; distribuirea produselor pentru consumul personal al membrilor şi pentru fondul de rezervă.

În ceea ce priveşte creşterea vitelor, principalele norme erau cele referitoare la: pornirea turmelor pentru păstoritul comun, sedentar; împărţirea produselor turmelor comune; stabilirea locurilor şi a perioadelor de păşunat[2].

Obştea sătească era guvernată de principiul fundamental al egalităţii dintre membrii săi. Conflictele dintre membrii obştii se rezolvau pe baza solidarităţii rudelor, a talionului şi a compoziţiunii.

Pedeapsa maximă nu era moartea, ci izgonirea vinovatului. Predominau infracţiunile contra persoanelor şi nu cele contra bunurilor. Sancţiunea pentru hoţi era purtarea lor prin sat cu bunul furat, ceea ce echivala cu moartea civilă.

Cauzele civile sau cele penale erau judecate de către aceleaşi instanţe. Atribuţiile de judecată reveneau judelui sătesc şi sfatului oamenilor buni şi bătrâni.

Tehnicile judiciare ale comunităţilor săteşti pastoral-agricole şi agropastorale reflectă, în primul rând, reglementările conducerii obştii săteşti ca organ administrativ al comunităţii săteşti şi, în al

---

[1] *P.P. Panaitescu*, Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova. Orânduirea feudală, Ed. Academiei, Bucureşti, 1964, p. 50.

[2] *E. Molcuţ*, Le role de la communauté villegeoise dans la formation du droit coutumier en Roumanie, în Analele Universităţii Bucureşti, XXI, nr. 2, 1972, p. 119-128.

doilea rând, reglementările obişnuielnice ale familiilor producătoare şi cele ale senioriei feudale în comunităţile săteşti aservite.

§2. *Ius valachicum*

Sistemul normativ feudal, *ius valachicum* (legea românească, legea pământului sau legea ţării) sau *ius olahorum* (legea românilor) a fost un drept agrar-funciar, care s-a format în etapa naşterii şi dezvoltării relaţiilor feudale, ca reglementare obişnuielnică în obştile săteşti şi a constituit dreptul aplicat în etapa monarhiei fărâmiţării feudale, cu prelungire şi în etapa următoare, a monarhiei centralizate fără absolutism, reprezentând nucleul dreptului cutumiar din această etapă[1].

Acest sistem nu a avut parte peste tot de o dezvoltare organică, neîntreruptă. În cursul receptării obişnuielnice sau formale de către statul feudal, sistemului de drept vechi românesc i s-au adăugat o serie de dispoziţii şi obiceiuri noi, menite să-i asigure o netă funcţionare feudală.

Statul feudal a receptat cutuma pentru a o adapta, în mod natural, intereselor lui. Conform modelului arhaic preexistent, el creează alte cutume, cu raţiuni de ordin cultural şi ideologic. După acest model arhaic, cutuma reprezintă dreptul pe care societatea îl secretă în mod normal, dreptul principal, având prin el însuşi forţă obligatorie, şi aceasta în virtutea unei mistici a ceea ce este vechi şi totodată actual, a tradiţiei şi a legăturii cu cultul morţilor, al strămoşilor; un drept opus noutăţii, care rămâne, în general, suspect şi chiar sacrilegiu[2].

Tranziţia de la sistemul arhaic de cutume la sistemul cutumiar subordonat dreptului de stat s-a făcut prin substituire, confiscare şi control selectiv cu ajutorul cenzurii. Voievodul domn substituia cutuma dreptului lui princiar autocrat şi dreptului divin. Cu ajutorul domnului boierii confiscau în favoarea lor funcţiunea de

---

[1] *D. Firoiu*, op. cit., p. 57.

[2] *V. Georgescu*, Modeles juridiques de la reception romano-byzantine et synthese modernisatrice en droit roumain, în *I. Vasiu*, Istoria vechiului drept românesc, op. cit., p. 83.

jurător, cojurător şi hotarnic, iar controlul cutumei se făcea prin cenzură în conformitate cu *recta fides* şi *recta ratio*, punând sub tutelă cutuma originară şi independentă de legea scrisă. La rândul ei, biserica confisca în avantajul ei dreptul de cenzură al comunităţii în virtutea propriilor ei cutume.

Concluzionând, sistemul de cutume arhaice a alcătuit ceea ce la noi s-a intitulat legea ţării şi, mai târziu, obiceiul pământului.Ca sistem juridic comunitar sătesc, legea ţării constituia un ansamblu de rânduieli juridice referitoare la toate activităţile principale legate de proprietatea funciară, de muncă, de ideea de drept şi de dreptate socială. Ea cuprindea legea pământului, a statului, a părţilor de moşie liberă, legea muncii, legea ierarhiei prin muncă, legea familiei, legea ospitalităţii, legea drepturilor şi îndatoririlor fiecărui membru al comunităţii săteşti (libere sau aservite), legea omeniei etc.

Prin urmare, legea ţării este un sistem de drept apărut înainte de cucerirea Daciei şi care a dăinuit apoi paralel cu sistemul de drept roman. După părăsirea administrativă şi militară romană, a supravieţuit în perioada migraţiei popoarelor, constituind baza juridică în procesul de formare al statelor române, Transilvania, Valahia şi Moldova, depăşind în perioada influenţei dreptului bizantin chiar receptarea lui parţială în pravile, codice şi îndreptări ale legilor. Însă, mult mai expresiv este faptul că vechiul drept cutumiar se menţine în conştiinţa sătească a românilor şi în perioada modernă, iar unele rânduieli ale legii ţării s-au respectat până în pragul secolului al XX-lea[1].

§3.Organizarea de stat

Apariţia instituţiilor cutumiare ale dreptului public este legată de gruparea formaţiunilor prestatale în ţări feudale unitare.

Cea care a stat la baza organizării instituţiilor medievale româneşti a fost tradiţia romană şi romano-bizantină, influenţată de modele barbare, cu precădere de lumea slavă, feudalizată în forme proprii.

---

[1] *I. Vasiu*, Reflectarea vechilor instituţii ale dreptului românesc în cultura populară românească, Ed. Nemira, Bucureşti.

Instituția centrală statală a fost domnia, șeful statului fiind cunoscut sub numele de domn (stăpân sau mare voievod). Domnul era stăpân al întregului teritoriu al țării, având un drept de proprietate eminentă (*dominium eminens*), adică un drept real asupra întregii proprietăți private funciare din țară, suprapus celorlalte forme de proprietate subordonată, existente asupra aceloraşi domenii.

Dreptul de proprietate eminentă acorda domnului şi anumite drepturi la înstrăinarea domeniilor: confirmarea prin hrisov domnesc; darea calului (un privilegiu ce consta în donația unui cal pe care părțile ce încheiau anumite acte privitoare la o proprietate trebuiau să o facă domnului); retractul succesoral (proprietatea donată de şeful statului pentru diverse servicii se întorcea la el, la moartea donatarului, dacă nu avea urmaşi pe linie masculină, care să continue prestarea serviciilor). Tot în virtutea acestui drept, şeful statului putea dispune de pământurile fără stăpân şi putea culege moştenirile vacante.

În Moldova şi Țara Românească s-a adoptat ca formă de stat monarhia feudală, aşa cum rezultă din multiple elemente ale structurii sale: titulatura domnului, puterea lui absolută, concepția teocratică asupra puterii domneşti cu consecințele sale, doctrina virtuților imperiale, asocierea la domnie etc.

Sistemul de drept cutumiar a consacrat principiul ereditar-electiv cu privire la succesiunea la tron. Astfel, domnii erau aleşi pe viață de boieri şi adunarea stărilor, dintre fii sau frații domnului decedat.

Din secolul al XVI-lea acest principiu a fost însă încălcat, începând să aibă acces la tron orice boier mare (de pildă Movileştii, Cantacuzinii). Tot în acest secol, turcii au anulat regula alegerii pe viață a domnului. Deşi degradat, principiul alegerii domnului a supraviețuit până în secolul al XVIII-lea, ultimul domn ales fiind Constantin Mavrocordat, în anul 1730, după care abuzul turcilor de a numi direct pe domn a devenit regulă[1].

Prerogativele domneşti cuprindeau toate sectoarele vieții de stat: legislativ, judecătoresc, militar, politic, financiar, bisericesc. Domnul a fost unicul legiuitor, comandantul suprem al armatei, a

[1] *Colectiv*, responsabil de volum *V. Hanga*, op. cit., p. 44-45.

reprezentat țara în relațiile externe cu dreptul de a încheia tratate, de a declara război și de a încheia pace, de a trimite și primi soli, de a da sprijin diplomatic supușilor, a fost ultima instanță judecătorească, când nu judeca în primă instanță, convoca sfatul domnesc, a avut dreptul de a bate monedă, a stabilit impozitele, a dispus de tezaurul țării, a încuviințat alegerea capilor bisericii, înmânându-le semnele demnității.

Voievodul. Principele. Guvernatorul. Conducerea politică centrală a Transilvaniei a aparținut, în perioada cât s-a aflat sub stăpânirea Ungariei, voievodului. Numit de regele Ungariei, voievodul nu exercita decât o parte din prerogativele suzeranității regale. Principalele sale atribuții erau de ordin administrativ, judiciar și militar. El convoca congregațiile generale, conducea armata Transilvaniei, se bucura de întinse privilegii judiciare, administra veniturile regale din care își oprea o treime[1].

Înde condițiile desființării regatului ungar și organizării Transilvaniei ca principat autonom sub suzeranitate turcească, țara a fost condusă de un principe. Principele, ales de Dietă sau uneori direct de către Poartă, avea prerogative largi: hotăra în problemele de politică externă, declarând război și încheind pace, aproba numirea trimișilor diplomatici în misiuni, primea trimișii diplomatici sosiți în țară. În politica internă a țării, principele era comandantul suprem al oștirii, era judecătorul suprem al țării, convoca dietele, numea în funcții politice, conferea titluri de noblețe, hotăra în problemele religioase.

Principatul Transilvaniei, disputat vreme de mai bine de un secol între Imperiul otoman și cel habsburgic, va ajunge în cele din urmă sub dominația celui din urmă. Împăratul devine mare principe al provinciei. Pentru administrarea provinciei, împăratul avea drept locțiitor un guvernator; acesta era desemnat pe timp nedeterminat, dintre nobilii țării. Guvernatorul administra provincia cu ajutorul guberniului, sub îndrumarea și supravegherea Curții vieneze.

Sfatul domnesc l-a ajutat pe domn în conducerea statului, fiind un organ central al puterii în feudalismul românesc, un organ colegial și consultativ al domnitorului, alcătuit din oamenii săi de

[1] *Gh. Bonciu*, op. cit., p. 94.

încredere. Inițial era format din boieri fără dregătorii, apoi majoritatea cu funcții, urmând ca de la începutul secolului al XVI-lea să fie compus numai din boieri cu dregătorii. Numărul lor era variabil, cea mai constantă fiind cifra 12[1].

Atribuțiile sfatului domnesc corespundeau celor mai importante atribuții ale domnului: politice (de informare și consultare), judecătorești (sfatul nu era instanță, dar domnul se consulta cu acesta), financiare (nu era organ de control, ci numai de consultare)[2].

Adunările de stări au fost convocate ori de câte ori s-au ivit probleme importante pentru stat și pe care domnul împreună cu sfatul domnesc nu le puteau rezolva. Ele au fost adunate sub diverse denumiri: „adunări obștești", „sobor", iar în Transilvania *„congregatio"* și *„diete"*[3]. Erau alcătuite din reprezentanți ai păturilor privilegiate, cu excluderea țărănimii dependente și uneori, chiar a celei libere.

Adunările de stări puteau fi convocate pentru probleme interne sau externe, puteau fi generale, regionale și provinciale, puteau fi convocate de domn din inițiativă proprie sau sub presiunea unor categorii sociale, iar în ceea ce privește valoarea lor juridică se deosebeau de cele pur consultative, de cele ale căror decizii domnul era obligat să țină seama[4].

Dregătoriile centrale s-au dezvoltat și dregătorii s-au înmulțit odată cu întărirea statului feudal, având următoarele caracteristici generale: atribuțiile fiecărui dregător nu erau limitate rigid ca în dreptul public modern; până la reforma lui Constantin Mavrocordat, dregătorii nu erau plătiți cu leafă, ci răsplătiți cu mila domnească; dregătorii erau numiți și revocați de domni; la numire sau confirmare, dregătorii depuneau jurământ solemn de credință

---

[1] *N. Densușianu*, Vechi cântece și tradiții populare românești, Texte poetice din răspunsurile la Chestionarul istoric (1893-1897), text îngrijit de I. Oprișan, Ed. Minerva, București, 1975, p. 507 și urm.

[2] *M. Oroveanu*, Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale, Ed. Cerma, București, 1995, p. 47.

[3] *Gh. Brătianu*, Sfatul domnesc și adunarea stărilor în Principatele române, Ed. Enciclopedică, București, 1995, p. 61 și urm.

[4] *L. Marcu*, op. cit., p. 83.

față de domn; dregătoriile centrale serveau în același timp și țării și domnului.

În linii mari dregătorii din Țara Românească și Moldova erau aceeași ca și în Transilvania autonomă, având atribuții civile, judiciare, financiare sau militare.

După domnie și divanul domnesc, Bănia Craiovei a constituit cea mai importantă dregătorie din Țara Românească cu atribuții administrative și judecătorești. Bănia nu a fost un organ exclusiv judecătoresc, ci o dregătorie complexă, ca și domnia, oglindind o anumită poziție specială a provinciei de peste Olt[1]. Ea își va pierde importanța după cucerirea austriacă, deoarece împăratul își exercita influența prin diverși funcționari locali.

Organizarea judecătorească. În perioada feudalismului, în Țara Românească și Moldova organele care exercitau justiția erau următoarele: domnul, divanul, anumiți dregători centrali sau locali, stăpânul feudal, clericii, megieșii (justiția obștii libere), anumite organe de conducere a orașului și de breaslă orășenească.

Particularitățile justiției feudale constau în: dominația de clasă; separația puterilor în stat era necunoscută; confuzia jurisdicției civile cu cea penală; aducea venituri importante pentru domn și dregători; autoritatea lucrului judecat era inexistentă; autonomia justiției față de puterea suverană.

Organizarea judecătorească și procedura judiciară au fost dominate de justiția domnească, exercitată de domn ca judecător suprem.

Dreptul penal feudal considera infracțiuni faptele periculoase pentru clasa dominantă și sancționate de puterea publică cu pedeapsa penală. Comparat cu alte sisteme de drept ale altor popoare în această etapă, dreptul penal feudal românesc a fost un drept destul de progresist.

În statele feudale s-au întâlnit resturi de justiție privată, cum ar fi: compoziționea (înțelegerea dintre vinovat și victimă ori rudele acesteia, prin care vinovatul plătea o sumă de bani sau dădea unele bunuri pentru a-și răscumpăra vina), răspunderea colectivă

---

[1] *Șt. Ștefănescu*, Bănia în Țara Românească, Ed. Științifică, București, 1966, p. 140.

(denumită şi *deşugubină*, a îmbrăcat două forme: răspunderea penală colectivă a satului pentru omorul sau furtul săvârşit pe teritoriul lui şi răspunderea penală familială) şi răzbunarea sângelui.

Dreptul penal român a făcut deosebire între infracţiuni intenţionate şi neintenţionate, a incriminat tăinuirea şi chiar tentativa; recidiva era pedepsită mai aspru, iar legitima apărare asigura impunitatea. Pedepsele erau aplicate individual vinovaţilor.

Infracţiunile erau numeroase: abateri de la dogmele religioase; hiclenia; omorul; tâlhăria; lovirile; răpirea de fecioară; seducţia; sodomia; desfrânarea; incestul; defăimarea; falsul etc.

Pedepsele au avut următoarele trăsături: era admis cumulul de pedepse; pedepsele erau inegale în raport de clasa socială; erau stabilite de judecător; erau aducătoare de venituri pentru domni şi dregători; răzbunarea sângelui nu a existat ca pedeapsă legală; erau în general expiatorii etc.

Sistemul punitiv se caracteriza prin cruzimea şi varietatea lor. Acestea putea fi clasificate în: pedepse corporale (pedeapsa cu moartea, mutilarea, înfierarea, bătaia), pedepse privative de libertate (ocnă, temniţă, surghiun), pedepse pecuniare (*deşugubina*, *confiscarea*, *gloaba*), pedepse accesorii sau complementare (tortura, degradarea civică, raderea bărbii).

Graţierea a fost practicată încă de la începutul feudalismului şi a aparţinut nu numai şefului statului, ci şi unor foruri superioare celui care pronunţase sentinţa. Amnistia însă a apărut numai spre sfârşitul perioadei, fiind un drept exclusiv al şefului statului.

Pentru pornirea unui proces era nevoie să existe un conflict (litigiu) născut prin încălcarea dispoziţiilor legale (acest litigiu purta numele de *pricină*, *gâlceavă*). Părţile în proces purtau diferite denumiri: reclamantul se numea *pârâş*, *jăluitor*, *prigonitor*, iar pârâtului i se spunea *prigonit* şi în penal *învinuit* sau *învinovăţit*; în Transilvania reclamantul purta numele de *actor*.

Potrivit normelor dreptului feudal, aveau capacitatea de a sta în justiţie toţi oamenii liberi şi persoanele juridice (cei dependenţi puteau sta numai în anumite cazuri, ca şi robii, ţiganii sau femeia căsătorită).

Chemarea în judecată se făcea în urma plângerii orale sau scrise adresată de reclamant, în general, domnului ţării. Această plângere

purta denumirea de „*pâră*", „*jalbă*". Divanul sesizat prin plângere fixa termenul de judecată („*punea soroc*", „*sorocea pricina*"), iar la acest termen erau ascultate susținerile părților, se administrau probele, se trecea la judecată și se pronunța hotărârea judiciară. În genere, părțile nemulțumite se puteau adresa instanțelor superioare, iar în ultimă instanță domnului țării.

În această perioadă probele erau orale; dintre cele mai utilizate fiind: jurământul și mărturisirea, înscrisurile, probele preconstituite, cercetarea la fața locului, expertiza și procedurile speciale (ordalia sau „judecata lui Dumnezeu").

§4. Instituțiile dreptului privat

Proprietatea și dreptul de proprietate. Dreptul de proprietate s-a caracterizat, în feudalism, prin limitări, complexitate și suprapunere, deosebindu-se, esențial, de proprietatea din dreptul roman comun. Totodată, s-a mai caracterizat prin diversificarea proprietăților după titulari, ceea ce a dus la crearea următoarelor categorii:

- proprietatea domnească care a cuprins, așa cum am arătat anterior, terenurile neintrate în proprietatea individuală, pământurile pustii, pământurile făcând parte din moșteniri vacante, pământurile confiscate ca pedeapsă pentru trădare, cetățile și milele; ea era scutită de dări, iar moșiile au fost lucrate de țăranii dependenți;

- proprietatea feudalilor laici, ce consta în bunuri mobile și imobile; ea putea fi dobândită originar (prin luarea în stăpânire a bunurilor fără stăpân, defrișare, ocupațiune) sau derivat (prin moștenire, donație domnească, uzucapiune, acte între vii și acte *mortis causa*[1]);

- proprietatea bisericească, aparținând episcopiilor, mănăstirilor, parohiilor, a provenit mai ales din danii domnești, regale sau princiare, dar și din donații particulare; era scutită de dări, însă în caz de criză financiară se cerea ajutorul bisericii prin împrumuturi și contribuții directe;

- proprietatea funciară urbană cuprindea vatra orașelor și un teritoriu din apropiere, ce a fost folosit în comun de către toți membrii comunității pentru agricultură și creșterea vitelor;

---

[1] *Colectiv*, responsabil de volum *V. Hanga*, op. cit., p. 527-528.

- proprietatea țărănească nu reprezenta o formă de exploatare; în Țara Românească și Moldova au avut drept de proprietate atât țăranii liberi, cât și producătorii dependenți; proprietatea imobiliară a țărănimii libere din Transilvania a fost *devălmașă* sau individuală.

Dreptul de preemțiune (*protimisisul*) se realiza sub două modalități diferite: precumpărarea sau *protimisisul* propriu-zis și răscumpărarea sau retractul.

În ceea ce privește proprietatea imobiliară o importanță deosebită a avut-o și procedura hotărniciei moșiilor, utilizată fie cu ocazia ieșirilor din indiviziune, fie pentru precizarea limitelor moșiilor divize, în caz de controversă, cu alte ocazii.

Obligații și contracte. În sistemul dreptului popular, obligațiile luau naștere fie cu ocazia unor evenimente majore din viața omului (nuntă, botez, înmormântare), fie în cazul într-ajutorării la diverse munci agricole; în toate aceste cazuri se urmărea realizarea unui echilibru între prestații.

Fiscalitatea reprezenta obligațiile pe care locuitorii (cu excepția celor scutiți) le avea față de statul feudal[1]. Principalele obligații erau: în muncă (construcții și reparații de cetăți, de drumuri, lucrul pe moșiile domnului), în produse (cereale și animale), în bani.

Din secolul al XVIII-lea s-a trecut la transformarea totală sau parțială a obligațiilor în bani (*ruptoarea*). Au existat și obligații suplimentare, unele cu caracter temporar: găzduirea regelui și a curții sale, subsidiile pentru căpeteniile militare etc.

Principalele contracte reale au fost: donația, schimbul și împrumutul.

Dintre contractele consensuale amintim: vânzarea-cumpărarea, arendarea, asocierea mandatul. Obiectul contractului trebuia să fie determinat, prețul era stabilit în bani sau în natură, iar consimțământul nu trebuia să fie viciat. Vânzarea pământurilor țăranilor liberi atrăgea și pierderea libertății, aceștia devenind și ei dependenți și continuând să lucreze pământul vândut în folosul noului proprietar.

---

[1] *N. Iorga*, Istoria comerțului românesc, vol. I, ed. a 2-a, București, 1936.

Contractele nenumite mai importante au fost depozitul şi comodatul.

Dintre contractele amintite numai donaţiile constituiau acte cu titlu gratuit, celelalte contracte constituind acte cu titlu oneros.

Specificul relaţiilor feudale a întipărit anumite caracteristici contractului de donaţie, date de sistemul relaţiilor de vasalitate. Cele mai frecvente erau donaţiile făcute de domn vasalilor săi, în consideraţia serviciilor aduse de aceştia, motiv pentru care donaţia cuprindea şi un element de drept public. Donaţiile către biserică se făceau sub condiţia ca bunurile donate să nu fie înstrăinate; de cele mai multe ori acestea se efectuau în prezenţa domnului[1].

Delictele şi cvasidelictele erau şi ele obligaţii în sistemul dreptului feudal, o serie de abateri putând fi răscumpărate în bani sau în natură. De asemenea, paguba adusă pe nedrept era creatoare de obligaţii.

Pentru dovedirea înţelegerilor şi a contractelor, dreptul feudal prevedea o serie de probe, în principal de ordin testimonial[2]. În vederea asigurării publicităţii actelor, exista procedeul aldămaşului, pe care de obicei îl da cumpărătorul, fără a fi o condiţie esenţială pentru validitatea operaţiei juridice. Se mai practicau darea mâinii şi jurământul, care aveau atât o valoare simbolică, cât şi una magică.

În dreptul feudal, garanţiile au fost de două feluri: personale şi reale. Dintre garanţiile reale, cea mai utilizată a fost gajul (*zălogul*), cuprinzând bunuri imobiliare sau mobiliare.

Atunci când zălogirea nu avea un termen, creditorul era îndreptăţit să stăpânească şi să folosească bunurile gajate până la achitarea datoriei (în situaţia împrumutului bănesc) sau până la returnarea bunurilor împrumutate (pentru comodat).

Dacă zălogirea avea un termen stabilit, actul încheiat putea să prevadă că în caz de nerespectare a termenului, bunurile zălogite să fie „pieitoare", „prăpădite", „pierdute", adică să fie luate în seama creditorului. În lipsa unei astfel de condiţii, şi pentru că valoarea

---

[1] *C. Avram (coord.)*, op. cit., p. 111 şi urm.

[2] *Al. Cazangiu*, Istoricul probei cu martori, în Justiţia Nouă, XIII, nr. 6, 1957, p. 1040-1050.

zălogului era, de regulă, mai mare decât a obligației garantate, se acționa în sensul prețuirii bunurilor și vânzării lor de către o persoană străină sau chiar de către creditor, reținându-se din prețul obținut valoarea garantată, diferența fiind dată debitorului.

Secțiunea a 3-a. Dreptul în perioada regimului fanariot

Rezultatul unui proces de durată, ale cărui origini se plasează în perioada anterioară începutului secolului al XVIII-lea, instaurarea regimului fanariot în Principatele Române a constituit, totodată, expresia transformărilor substanțiale care au avut loc în raportul de forțe pe plan politic din centrul, estul și sud-estul continentului.

După pacea de la Carlowitz din 1699, Turcia a cedat Transilvania Imperiului Habsburgic, iar Rusia a devenit o putere europeană. În acest context, problema orientală a intrat într-o nouă etapă, centrul ei de greutate fixându-se în zona balcano-dunăreană[1].

Alianța lui Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, cu Petru cel Mare, țarul Rusiei, în anul 1711, a constituit pentru Turcia un semnal de alarmă ce nu putea fi ignorat. Se impuneau măsuri menite să împiedice desprinderea Moldovei și Țării Românești de sistemul politic otoman.

Urmarea a fost modificarea statutului lor juridic internațional. Astfel, Turcia a introdus în țările române regimul turco-fanariot, caracterizat prin faptul că domnii nu mai erau aleși și confirmați, ci erau numiți de către Poartă, de regulă, din rândul grecilor din Fanar. Deși autonomia țărilor române a fost grav încălcată, totuși ele nu au fost pașalâcuri turcești, ci au avut legi și instituții proprii.

Secolul fanariot a fost marcat de două elemente importante de noutate: pe de o parte, s-a deteriorat grav statutul domnilor și s-au comis încălcări fără precedent ale statutului țării de către Poarta Otomană; pe de altă parte, după anul 1774, protectoratului otoman unilateral începe să i se substituie un dublu protectorat, prin

---

[1] *V. Ciobanu*, Jurnal ieșean la sfârșit de veac (1775-1800), Ed. Junimea, Iași, 1980, p. 13.

legalizarea dreptului Rusiei de a interveni în favoarea Principatelor Dunărene, fapt ce echivalează cu debutul internaționalizării statutului juridic al acestor țări[1], proces finalizat în 1856 prin instituirea statutului de protecție colectivă.

Actelor juridice interne otomane prin care se consfințea statutul țărilor române față de Poartă, li se adaugă un act internațional și anume *Tratatul de la Kuciuk-Kainardji* din 10 iulie 1774. Acesta prevedea dreptul reprezentanților Rusiei de a putea interveni în favoarea Moldovei și Țării Românești[2]. În articolul al XVI-lea al acestui Tratat se precizează că Rusia restituie Porții Otomane principatele Moldovei și Țării Românești, însă, cu anumite condiții, pe care Poarta s-a obligat să le respecte.

Regimul fanariot poate fi împărțit în două perioade[3]:

- perioada cuprinsă între instaurare (1711/1716) și anul 1774, când Rusia și Turcia au încheiat Pacea de la Kuciuk-Kainardji;
- perioada cuprinsă între anii 1744-1821, marcată de eforturile întreprinse de boierii pământeni pe lângă marile puteri din acele vremuri (Franța, Rusia, Austria, Prusia), prin care solicitau respectarea autonomiei țărilor române și integrității frontierelor lor pe care turcii le garantaseră prin *capitulații* (vechi tratate dintre țările române și Imperiul otoman).

§1. Prima perioadă a regimului fanariot

Organizarea de stat. În prima parte a acestui regim au avut loc o serie de transformări în organizarea statului, atât la nivel central, cât și la nivel local.

Instituția domniei s-a transformat, la nivel central,în sensul că domnul era numit de către Poartă, ocazie cu care domnii țărilor

---

[1] *M. Maxim*, Țările Române și Imperiul Otoman, în *P. Cernovodeanu, N. Edroiu, C. Bălan (coord.)*, Istoria românilor. Românii între Europa clasică și Europa luminilor (1711-1821), vol. VI, Ed. Enciclopedică, București, 2002, p. 591.

[2] *D.A. Sturdza, D.C. Sturdza, Gh. Petrescu (coord.)*, Acte și documente relative la istoria renașcerii României, vol. I, Tipografia Carol Göbl, București, 1888, p. 132.

[3] *C. Avram (coord.)*, op. cit., p. 163.

române plăteau sume mari de bani la investitură; de asemenea, sume mari de bani trebuiau plătite şi cu ocazia reinvestirii, astfel că domnii fanarioţi deveniseră agenţi fiscali ai Porţii. Datorita acestor interese, domniile au fost foarte scurte, media fiind, de regulă, de doi ani şi jumătate.

Acest sistem a avut însăşi unele aspecte pozitive, spre exemplu, practica mutării frecvente a domnilor fanarioţi dintr-o ţară în alta atesta faptul că Poarta recunoştea identitatea instituţională a ţărilor române. Totodată, în baza acestei practici, domnii fanarioţi, în special Constantin Mavrocordat, fiul lui Nicolae Mavrocordat (primul domn fanariot), au promovat aceleaşi reforme în ţările române, contribuind la pregătirea terenului în vederea unirii Principatelor române.

Noua denumire a Sfatului domnesc era aceea de *Divan domnesc.*

Dregătoriile au rămas aceleaşi, păstrându-şi vechile competenţe, însă a crescut numărul dregătorilor, deoarece domnii fanarioţi erau constrânşi să satisfacă interesele clientelei lor politice prin acordarea de dregătorii, ajungându-se chiar la dublarea sau triplarea acestora. Pe de altă parte, s-au făcut paşi importanţi în sensul specializării dregătoriilor, printr-o mai bună fixare a competenţelor. De asemenea,a fost introdus sistemul remunerării dregătorilor.

Dreptul în prima perioadă a regimului fanariot. Prin reformele sale, Constantin Mavrocordat a reorganizat administraţia locală, administrarea bisericii, a schimbat sistemul fiscal şi a adus modificări statutului juridic al boierilor. Aceste reforme au fost codificate în *Aşezământul din 1740*, al cărui text a fost publicat în anul 1742 în Franţa.

Constantin Mavrocordat a numit la conducerea fiecărui judeţ şi, ulterior, la conducerea fiecărui ţinut, câte doi *ispravnici*, care erau subordonaţi marelui vistiernic şi domnului; unul dintre cei doi ispravnici exercita atribuţiuni administrative, iar celălalt atribuţiuni judiciare. De aceea, s-a afirmat că în vremea lui Constantin Mavrocordat s-au făcut primii paşi în direcţia separării puterilor în stat, aşa cum aceasta a fost concepută în Occident, în sensul că prin numirea celor doi ispravnici cu competenţe diferite s-a realizat separarea puterii administrative de cea judecătorească.

Din punct de vedere al reformei din domeniul bisericesc, Mavrocordat a introdus *epitropiile*[1] mănăstireşti, care, sub autoritate domnească, administrau patrimoniul bisericii. Atribuţiunile jurisdicţionale ale clerului au fost restrânse până la desfiinţare, stabilindu-se ca preoţii să fie recrutaţi doar din rândul ştiutorilor de carte; în schimb, clerul a fost scutit de plata impozitelor.

Reforma financiară a suprimat unele dări, iar pe celelalte le-a unificat într-unul singur, numit *sama obştească* – impozit repartizat pe unităţi impozabile.

De asemenea, a fost modificat şi statutul boierilor. Astfel, existau două categorii de boieri: *boierii veliţi*, marii dregători, care nu plăteau impozite, şi *boierii mazili*, mai puţin importanţi, ce erau scutiţi de plata unor impozite.

Datorită opoziţiei Turciei, care nu vedea cu ochi buni elaborarea unui sistem juridic modern în ţările române, în prima perioadă a regimului fanariot nu s-au elaborat coduri de legi, astfel că, izvoarele dreptului din această perioadă şi-au găsit expresia în reformele lui Constantin Mavrocordat.

În *Aşezământul din 1740* nu se vorbeşte despre favorizarea ţăranilor aserviţi, ci se spune că ispravnicii şi boierii trebuie să aibă grijă ca ţăranii aserviţi să îşi îndeplinească obligaţiile, în sensul înăspririi exploatării ţăranilor aserviţi prin interzicerea strămutării de pe moşii, precum şi prin introducerea unor noi prestaţii în muncă, fără stabilirea vreunei limite.

Potrivit recensământului din anul 1746,în perioada 1741-1746 jumătate din ţăranii aserviţi au fugit din ţară, neputând plăti birurile, astfel că economia agrară era ameninţată cu falimentul. Atunci, în perioada în care domnea în Ţara Românească, Constantin Mavrocordat a dat un hrisov, prin care a decis ca toţi ţăranii aserviţi care se vor întoarce în ţară vor fi eliberaţi din *rumanie*, urmând să se aşeze pe orice moşie doreau şi să fie scutiţi timp de şase luni de plata oricăror impozite, foştii stăpâni neavând dreptul să-i urmărească. Însă,pentru că nu s-a precizat până la ce dată pot reveni în ţară ţăranii fugari şi care va fi statutul celor

[1] Cuvântul „epitropie" îşi are originea în grecescul „epitrop", care avea înţelesul de administrator.

rămaşi, efectul hrisovului a fost în sens invers, deoarece şi cei rămaşi au început să fugă pentru a se bucura de iertarea de *rumanie*. Astfel, constrâns de împrejurări, la 5 august 1746 Constantin Mavrocordat a desfiinţat *rumania*, recomandându-le boierilor să îi ierte pe ţăranii întorşi.

Constantin Mavrocordat a iniţiat o reformă similară şi în Moldova, în anul 1749, numai că dispoziţia avea caracter imperativ, boierii fiind obligaţi să elibereze ţăranii din *vecinie*. După reformele lui Constantin Mavrocordat, ţăranii aserviţi erau numiţi ţărani clăcaşi sau locuitori pe moşii.

Relaţiile dintre boieri şi clăcaşi se stabileau pe baze contractuale. Boierii se obligau prin contract să atribuie spre folosinţa clăcaşilor anumite suprafeţe de pământ până la un anumit termen, iar clăcaşii se obligau să plătească anumite sume de bani. După îndeplinirea obligaţiilor, clăcaşii se puteau muta pe alte moşii. Astfel, prin anumite hrisoave, denumite *ponturi* şi *urbarii*, prin intermediul cărora s-au fixat obligaţiile minime ale boierilor şi cele maxime ale clăcaşilor, domnii fanarioţi au curmat într-o oarecare măsură abuzurile boiereşti.

§2. A doua perioadă a regimului fanariot

Organizarea de stat. După anul 1774, organizarea de stat a suferit unele modificări pentru stabilizarea domniei, în scopul consolidării autonomiei ţărilor române, căci, dacă în prima etapă a regimului fanariot domnii ţărilor române au promovat politica Turciei, în cea de-a doua perioadă ei au promovat o politică proprie, o diplomaţie ocultă, de oscilare între Turcia şi Rusia, deoarece raportul de forţe dintre Turcia şi Rusia tinde să se schimbe în favoarea Rusiei. De aceea, domnii fanarioţi promovau în secret interesele Greciei, cu sprijinul Rusiei, pentru emanciparea grecilor de sub turci, iar ţările române trebuiau să fie o trambulina grecească.

Prin tratatele de la Kuciuk-Kainardji (1774) şi de la Iaşi (ianuarie 1792), precum şi prin *hatişerifuri*, s-a stabilit durata domniei de 7 ani şi înlăturarea domnilor doar pentru abuzuri grave, constatate de către Poartă. De aceea, în anul 1802, la presiunea Rusiei, s-a dat un nou hatişerif prin care s-a consacrat încă odată

durata de 7 ani a domniei, însă abuzurile domnilor puteau fi constatate doar de către Rusia, care dobândise un drept de intercesiune (intervenție) în sprijinul țărilor române. Astfel, în perioada imediat următoare, rolul domniei tinde să crească, domnii exercitând atribuții legislative, executive și judiciare într-un climat de autonomie sporită.

Domnii dețineau puterea legislativă, promulgau izvoarele dreptului scris, stabileau ierarhia izvoarelor de drept, precum și care dintre dispozițiile Legii țării se aplicau alături de dispozițiile dreptului scris. Tot domnii dețineau puterea și în plan executiv: numeau și revocau înalții dregători, instituiau noi așezări urbane sau rurale și eliberau pașapoarte[1].

În ceea ce privește *organizarea judiciară*, domnul era președintele Divanului domnesc, în calitate de instanță supremă. Divanul asigura, în plan administrativ, aplicarea în practică a dispozițiilor legale, înființa serviciile publice, aproba impozitele fixate de către domnie.

Deosebit de importantă a fost *reforma judiciară* a lui Alexandru Ipsilanti, realizată mai întâi în Țara Românească, iar apoi, ușor modificat, și în Moldova.

Prima instanță, *judecătoria de județ*, soluționa litigiile dintre țărani, precum și unele pricini penale mai mărunte. Urmau apoi *departamenturile*, în număr de trei, dintre care două erau civile și unul criminalicesc. Departamentul boierilor veliți, care judeca în primă instanță litigiile dintre boieri și în apel hotărârile celor trei departamenturi, ocupa următorul nivel.

După modelul francez, s-au fondat *epitropii ale obștirilor* cu atribuții administrative privind învățământul, sănătatea, industria, comerțul și lucrările publice, care își desfășurau activitatea în capitale și în orașele din județe și ținuturi.

---

[1] Țările române nu eliberau pașapoarte proprii, acestea eliberându-se abia din vremea lui Alexandru Ioan Cuza, dar, ca o expresie a recunoașterii autonomiei, pașapoartele din țările române erau eliberate de către domn, nu de către funcționarii turci și aveau rubrici distincte, fiind eliberate într-o formă proprie.

Apare o inovație în ceea ce privește dregătoriile, constând în introducerea dregătoriilor fără slujbe.

În ceea ce privește fiscalitatea, existau două tipuri de impozite:

- *directe*, care la rândul lor cuprindeau *capitația* (impozit pe persoane) și *ajutorințele* (impozite cu caracter excepțional);

- *indirecte*, care proveneau din taxe pe comerțul intern și extern.

Contribuabilii erau de două feluri: *bresle* și *birnici*, care puteau fi țărani liberi, țărani clăcași etc.

Organizarea bisericii a cunoscut noi reglementări, biserica aflându-se sub autoritatea domnului, din punct de vedere administrativ, și sub autoritatea Patriarhiei de la Constantinopol, din punct de vedere spiritual. Mitropolitul era confirmat de către domn,iar episcopii care aveau eparhii primeau cârja episcopală de la domn și aveau unele atribuții judiciare în eparhiile lor. Din punct de vedere ierarhic, sub episcopi se aflau protopopii, starețiii și preoții. Existau episcopii în Moldova la Roman, Rădăuți și Huși, iar în Tara Românească la Râmnic, Buzău și Argeș.

Dreptul în a doua perioadă a regimului fanariot. Autonomia dobândită de țările române s-a oglindit și în elaborarea unor coduri de lege, desemnate prin termenii „cod", „codică", „condică", a căror apariție a marcat începutul modernizării dreptului nostru și, totodată, începutul sistematizării sale pe ramuri de drept, în principal sub influența franceză și austriacă.

Astfel, în Țara Românească, în anul 1775 s-a adoptat și promulgat *Pravilniceasca Condică* (intrată în vigoare abia în anul 1780, datorită opoziției Turciei), prin care sistemul judiciar a fost organizat în patru trepte, și care a introdus o procedură de judecată modernă sub influență austriacă. Totodată, *Pravilniceasca Condică* cuprindea și dispoziții în materia dreptului civil și al dreptului administrativ, precum și reglementari cu privire la relațiile dintre boieri și țărani.

Denumirea de *Pravilniceasca Condică* este convențională, în fapt, ea numindu-se *Mica rânduială juridică*, redactată în limba română și greacă, însă trebuie reținut faptul că ediția în limba greacă abunda în termeni juridici românești, de unde s-a tras concluzia că autorii au fost români. *Pravilniceasca Condică* a fost

elaborată pe baza Legii țării, a basilicalelor, a practicii judiciare interne și externe și a doctrinei juridice occidentale. Se pare că autorul a fost Ienăchiță Văcărescu.

Redactate în anul 1806, *Pandectele paharnicului Toma Carra* îmbrăcau forma unui proiect de Cod civil structurat în trei părți: persoane, lucruri și acțiuni, numai că dintre acestea a fost elaborată doar prima parte, privind persoanele, după modelul Codului civil francez (1804).

Manualul juridic al lui Andronache Donici elaborat în anul 1814, se dorea a fi un Cod civil alcătuit după modelul Codului civil francez din anul 1804 și al Codului civil austriac din anul 1811. Deși acest cod a fost foarte apreciat, el nu a fost niciodată promulgat de către domnie, însă, datorită valorii sale, el a fost aplicat în practica instanțelor de judecată.

Codul Calimach a fost elaborat în anul 1817, în Moldova, din ordinul domnitorului Scarlat Calimach. Acest cod fost publicat în două ediții: ediția din anul 1817, redactată în limba greacă și cea din anul 1833 în limba română. Principalii autori ai ediției în limba greacă au fost: Andronache Donici, Anania Cuzanos și Cristian Flechtenmacher. Autorii versiunii în limba română au fost: Cristian Flechtenmacher, Damaschin Bojinca și Petrache Asachi. Acest cod cuprindea doar dispoziții de drept civil,autorii inspirându-se din Legea țării, din basilicale, din Codul civil francez și din Codul civil austriac. Cu privire la dispozițiile din Legea țării, ele nu s-au mai aplicat în forma tradițională în care se aflau, ci au fost integrate expres în dispozițiile Codului. În prefața acestui cod se menționa că ori de câte ori judecătorul constata o lacună a Codului, trebuia să aplice dispozițiile Legii țării.

Codul Calimach cuprindea dispoziții referitoare la dreptul persoanelor, dreptul lucrurilor, precum și la dreptul comercial, cu privire la licitație și faliment.

Legiuirea Caragea publicată în Țara Românească în anul 1818, era denumită și *Codul Caragea*, deoarece a fost elaborată din ordinul domnitorului Ioan Gheorghe Caragea. Această operă legislativă cuprindea dispoziții de drept civil în primele patru părți, dispoziții de drept penal în partea a cincea și dispoziții de drept procesual în partea a șasea.

Pravilniceasca condica, Codul Calimach şi Legiuirea Caragea au fost abrogate în anul 1865, moment în care a intrat în vigoare Codul civil român.

Aşa cum am menţionat anterior, aceste coduri cuprindeau dispoziţii referitoare la: proprietate, persoane, organizarea familiei, rudenie, succesiuni, obligaţiuni, dreptul penal şi dreptul procesual.

Era consacrat *dreptul absolut de proprietate*, făcând distincţie între proprietatea absolută şi proprietatea divizată. Din punct de vedere al proprietăţii absolute, numită şi desăvârşită sau neîmpărţită, toate atributele dreptului de proprietate erau exercitate de către aceeaşi persoană. În ceea ce priveşte proprietatea divizată, atribuţiile dreptului de proprietate se împărţeau între doua persoane distincte:persoana care exercita dreptul fiinţei lucrului, numită *nud proprietar* şi persoana care exercita dreptul folosului lucrului.

Codurile stabileau că raporturile dintre boieri şi ţărani se stabileau în baza contractului de arendare.

Unii dintre domnii fanarioţi urmăreau desfiinţarea drepturilor străvechi de proprietate ale boierilor şi ţăranilor prin interpretarea tendenţioasă a unor instituţii juridice din aceste coduri. Astfel, Scarlat Calimach, domnul Moldovei, a susţinut că, la origine, toate pământurile ar fi aparţinut domnului şi, ca atare, nu poate exista proprietate privată asupra pământului fără hrisov de *danie domnească*, iar pământurile stăpânite fără un asemenea hrisov urmau a fi trecute în stăpânirea domnului în calitate de titular al lui *dominium eminens*. Sfatul de obşte a respins însă această interpretare, argumentându-se că, potrivit basilicalelor operează prescripţia achizitivă, adică uzucapiunea de 40 de ani, care se aplica şi imobilelor domneşti. Astfel, chiar dacă s-ar fi admis ca iniţial toate pământurile erau domneşti şi că ele au ajuns în stăpânirea boierilor sau ţăranilor fără hrisov domnesc, totuşi, nu puteau fi preluate de către domn, întrucât fuseseră dobândite prin uzucapiune.

Din punct de vedere al condiţiei juridice, oamenii erau clasificaţi în liberi (în această categorie erau incluşi şi ţăranii clăcaşi), robi şi dezrobiţi. Numărul minim al zilelor de clacă era stabilit la şase, iar cel maxim la doisprezece în *Pravilniceasca Condică*, pe când *Legiuirea Caragea* prevedea numărul minim al zilelor de clacă la doisprezece.

Dintre țărani, aproximativ jumătate se aflau în stare de dependență directă față de boieri în calitate de *scutelnici* sau de *posluşnici*, pe când ceilalți depindeau de boieri în mod indirect, în calitate de *clăcaşi*.

Robii erau asimilați lucrurilor, însă li s-a recunoscut o anumită capacitate juridică, putând reprezenta pe stăpânii lor în relațiile cu terțe persoane.

Persoanele juridice sunt desemnate prin termenul de *tovărăşie* în Pravilnicească Condică şi în Legiuirea Caragea, şi prin sintagma *persoane moralicești* în Codul Calimach. Au fost prevăzute reglementari amănunțite cu privire la administrarea, înființarea, răspunderea şi stingerea persoanei juridice, precum şi privitoare la formarea capitalului şi împărțirea câştigului.

În general, reglementările privind familia, rudenia şi căsătoria rămân conforme dispozițiilor din pravilele anterioare. A fost consacrat *principiul răspunderii personale*, precizându-se că soția nu răspunde pentru faptele soțului şi nici părinții pentru faptele copiilor lor majori.

Căsătoriile între creştini şi necreştini erau interzise, precum şi cele între oamenii liberi şi robi. Copilul rezultat din unirea unei persoane libere cu una aflată în robie era întotdeauna un om liber.

Obligația de înzestrare a fetelor la măritat revenea părinților şi fraților, în baza dispozițiilor din Pravilnicească Condică şi Legiuirea Caragea, pe când Codul Calimach o prevedea doar în sarcina părinților. Zestrea fetelor trebuia apreciată în bani în momentul constituirii ei, pentru ca, la un eventual divorț din vina bărbatului, femeia să dobândească bunuri în aceeaşi valoare cu zestrea avută. Divorțul datorat adulterului soției avea ca efect pierderea zestrei, ce trecea în proprietatea bărbatului.

După modelul legiuirilor europene, au fost reglementate adopția, tutela şi curatela.

Rudenia putea fi de sânge sau duhovnicească. Rudenia de sânge era în linie dreaptă suitoare şi coborâtoare, precum şi în linie lăturalnică sau de alături. Fiecare generație însemna un grad de rudenie.

Din punct de vedere al *dreptului succesoral*, erau reglementate atât moştenirea legală, cât şi cea testamentară. De asemenea, era

clar determinată *rezerva succesorală*, adică partea din moştenire care putea fi dobândită doar de către membrii familiei, şi care era cota disponibilă, adică partea din moştenire ce putea fi dobândită şi de către persoanele străine de familie.

Vocaţia succesorală aparţinea celor trei categorii de rude de sânge: ascendenţi, descendenţi şi colaterali. Potrivit dispoziţiilor Codului Calimach, copiii naturali veneau la moştenire în concurs cu cei legitimi, pe când în baza dispoziţiilor Codului Caragea, ei veneau doar la succesiunea mamei.

Soţul supravieţuitor dobândea uzufructul (folosinţa şi culegerea fructelor) unei părţi din bunuri când venea în concurs cu copiii, urmând ca la moartea sa acele bunuri să intre în proprietatea efectivă a copiilor. Soţul supravieţuitor dobândea în deplină proprietate o cotă variind între o şesime şi o treime când venea în concurs cu copii dintr-o altă căsătorie a soţului defunct sau când nu existau copii, iar în lipsa rudelor succesibile dobândea întreaga moştenire. În lipsa oricărui moştenitor, moştenirea era declarată vacantă şi culeasă de către stat.

Pravilnicească Condică, Legiuirea Caragea şi Codul Calimach cuprind reglementări moderne în materia obligaţiilor. Astfel, era definit conceptul de „obligaţie", erau arătate izvoarele obligaţiilor, se definea contractul şi elementele sale esenţiale, erau reglementate transferul şi stingerea obligaţiilor, precum şi garanţiile reale şi personale. Ca izvoare ale obligaţiilor, cele trei legiuiri prevedeau *legea*, *contractul* şi *delictul*.

Garanţiile obligaţiilor puteau fi personale (cu intervenţia *chezaşilor*) sau reale (prin *zălogiri*, de obicei pământuri). Neîndeplinirea obligaţiilor atrăgea răspunderea civilă, al cărei caracter personal se amplifică.

Cazurile de neglijenţă sau uşurinţă în îndeplinirea obligaţiilor ori de prejudicii cauzate cu intenţie atrăgeau răspunderea delictuală. Executarea putea fi făcută nu numai asupra bunurilor, ci şi asupra persoanelor, care uneori erau obligate să-şi achite datoria prin muncă.

Stingerea obligaţiilor se putea face nu numai prin compensaţie, ci şi prin plată, dar puteau interveni şi novaţiunea, confuziunea ori dispariţia obiectului contractului.

După formă, contractele erau clasificate în *contracte scrise* şi *nescrise*, iar după efecte în *contracte unilaterale* şi *bilaterale*. Pentru a fi valabil încheiat, un contract trebuia să fie conform cu dispoziţiile legii şi bunelor moravuri. Consimţământul, ca element esenţial al contractului, pentru a fi valabil, trebuia să fie lipsit de *silă* (violenţă) sau de *vicleşug* (dol).

Obiectul contractului trebuia să fie un lucru aflat în comerţ, adică un lucru ce putea face parte din patrimoniul unei persoane. Capacitatea juridica, prevăzută pentru prima dată ca element esenţial al contractului, a fost menţionată ca fiind egală pentru toţi, arătându-se în Codul Calimach, în mod expres, că *„tot omul se socoteşte a fi vrednic de a-şi câştiga drituri în condiţiile legii"*[1].

Cele trei legiuiri, reglementează în mod amănunţit contractele de vânzare-cumpărare, închiriere, arendare, schimb şi comodat. Dintre acestea, cel mai dezbătut este contractul de vânzare-cumpărare. Astfel, definind actul de vânzare-cumpărare, *Codul Calimach* arăta şi elementele lui: acordul de voinţă, un obiect aflat în comerţ şi un preţ. Un element nou în definirea actului îl introduce *Legiuirea Caragea* şi anume posibilitatea primirii în schimb a unui alt obiect, cu condiţia ca preţuirea lui să se fi făcut în bani[2]. Modalităţile de încheiere ale actului de vânzare-cumpărare erau prevăzute expres în *Manualul lui Donici*.

Cauzele de nulitate ale contractelor de vânzare-cumpărare erau enumerate în *Pravilniceasca condică*: viciile de consimţământ izvorâte din incapacitate sau utilizarea forţei, eroarea asupra materiei lucrului cumpărat sau lipsa de publicitate a actului[3].

Se mai preciza că astfel de contracte puteau fi încheiate fie în formă scrisă (când obiectul contractului era format din bunuri imobile sau robi), fie în formă orală. În cazul pământului, trebuiau respectate regulile cu privire la *dreptul de protimis*. Totodată, era

---

[1] Codul Calimach, ediţie critică, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1958, XXVII, cap. 1410.

[2] Legiuirea Caragea, ediţie critică, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1955, p. 201.

[3] Pravilniceasca condică, ediţie critică, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1957, p. 161.

admisă anularea contractului în caz de *leziune*, adică atunci când se constata ulterior încheierii contractului, că prețul reprezenta mai puțin de jumătate din valoarea reală a lucrului.

Contractul de împrumut putea fi încheiat doar în forma scrisă și în prezența a cel puțin trei martori.

Zălogul putea fi scos la vânzare doar la cererea creditorului prin hotărâre judecătorească.

Chezașii se bucurau de *beneficiul de discuțiune*, potrivit căruia garantul urmărit în justiție de către creditor putea cere acestuia să se îndrepte mai întâi asupra debitorului principal și numai dacă debitorul principal se dovedea a fi insolvabil să se îndrepte asupra sa.

În cele trei legiuiri dobânda legală a fost fixată la 10% cu interzicerea *anatocismului* (dobânda la dobândă), precum și prin interzicerea *cametei*.

Mandatul era definit prin *Codul Calimach* ca fiind tocmeala prin care cineva primește asupra sa o treabă poruncită de altul în numele aceluia spre purtare de grijă.

În materie penală, cele trei legiuiri preiau în linii mari dispozițiile din pravilele anterioare, în special din *Cartea românească de învățătură* și *Îndreptarea legii*. Infracțiunile erau denumite *vini* și erau clasificate după gravitatea lor în: vini mari și vini mici. Din reglementările în cauză, se poate trage concluzia că noțiunea de infracțiune nu se desprinsese încă de persoana infractorului. Astfel, nu sunt arătate elementele constitutive ale infracțiunii, ci se fac referiri doar la categoriile de infractori, precum ucigași, tâlhari, hoți, plastografi etc.

Sunt incriminate, pentru prima dată în legislația românească, faptele slujbașilor și dregătorilor, precum abuzurile judecătorilor față de părți, abuzurile ispravnicilor față de cetățeni, nedreapta luare din partea agenților executori și nedreapta luare de către vornici a amenzilor de la țărani.

Potrivit noului sistem de probațiune bazat în justiție pe *înscrisuri* și *mărturii*, erau aspru pedepsiți plastografii (falsificatorii de acte), precum și martorii mincinoși. Plastografii erau pedepsiți cu tăierea mâinii, iar martorii mincinoși cu amenzi și cu trecerea în *Condica șireților*, care constituia un cazier judiciar în stadiu incipient, pentru a nu mai fi chemați a depune mărturie în viitor.

Pentru a pune bazele economiei de schimb, erau pedepsiți cei care, în mod fraudulos, declarau că sunt în stare de încetare a plăților pentru a nu-și plăti datoriile. Acești faliți frauduloși erau numiți *mofluzi mincinoși*[1] și erau condamnați împreună cu cei care tăinuiau bunurile lor sau care pretindeau în mod fals că sunt și ei creditori ai acestora.

În ceea ce privește sistemul punitiv trebuie amintite: pedeapsa capitală pentru hiclenie, omor și tâlhărie; mutilarea; bătaia cu nuiele la spate; biciuirea în târg a infractorului. Existau și pedepse infamante, precum darea infractorului prin târg, tunsoarea, tăierea nasului pentru incest, expunerea femeii vinovate de adulter în piața publică. Totodată, se aplicau și pedepse privative de libertate, precum ocna, temnița și surghiunul la mânăstire. Se mai utilizau și amenzile penale și despăgubirile.

Prevederile celor trei coduri în materia dreptului procesual, au urmărit modernizarea organizării instanțelor și a procedurii de judecată, sens în care menționăm:

- introducerea condicilor de judecată la toate instanțele;
- formularea în scris a hotărârilor judecătorești și motivarea lor în scris cu arătarea capului de pravilă;
- introducerea reprezentării în justiție prin mandatari numiți *vechili* și prin avocați, numiți *vechili de judecați*;
- ierarhizarea probelor în justiție cu accent pe probele scrise, declarațiile martorilor și cercetările instanței, numite *dovezi cu meșteșug*;
- introducerea publicității tranzacțiilor imobiliare, prin ținerea la judecătoriile de la județe de condici speciale pentru vânzările de pământ și clădiri, precum și pentru testamente și foile de zestre.

Totodată, au fost elaborate reglementări speciale cu privire la *vânzarea la mezat* (licitația), la procedura falimentului și la judecarea comercianților de către arbitri.

---

[1] Termenul „mofluz" este de origine turcească, având înțelesul de *a da faliment*.

Secțiunea a 4-a. Dreptul în perioada destrămării feudalismului și a formării relațiilor capitaliste

§1. Organizarea de stat

În perioada de destrămare a feudalismului, concepția fundamentală asupra statului a rămas teocratică. Îmbinarea autorității laice cu cea spirituală continuă. Treptat, practica numirii domnilor direct de către Poartă s-a modificat, revenindu-se la domniile pământene în anul 1822[1].

Persistă pluralismul sistemelor juridice, însă predominant este dreptul domnesc, șeful statului coordonând pravilele cu obiceiurile și cenzurându-le pe toate, însă Regulamentele Organice au limitat dreptul de legiferare al domnului[2]. Puterea executivă a domnului cunoaște noi reglementări, constând în numirea de dregători, înființarea de sate, târguri, bâlciuri, eliberarea de pașapoarte etc.

Regulamentele Organice au condiționat acordarea de titluri de nobleță, urmând ca această prerogativă să fie desființată de Convenția de la Paris.

Dreptul de judecată al domnului a suferit o lentă transformare, pentru ca Regulamentele Organice să stipuleze expres independența tribunalelor, iar Convenția de la Paris să prevadă că puterea judecătorească se exercită în numele domnului. A fost suprimat și dreptul domnului de a acorda scutiri de dări, creând scutelnici.

Domnul își exercita prerogativa de comandant suprem al armatei, numind și revocând comandanții superiori, însă în planul relațiilor externe atribuțiile sale au fost limitate: nu avea dreptul să promoveze o politică externă proprie, să încheie tratate cu statele străine, să declare război sau să încheie pace, să trimită sau să primească soli.

Principalele atribuții ale locotenenței domnești, care apare sub forma căimăcămiei, au fost: paza scaunului domnesc, preluarea

---

[1] *Gh. Platon*, Istoria modernă a României, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1985, p. 73 și urm.

[2] *Al. Buzescu*, Domnia în țările române până la 1866, Ed. Tiparul „Cartea Românească", București, 1943.

vistieriei de la domnul mazilit, încasarea dărilor şi veniturilor domneşti. Caimacamii aveau dreptul de a exercita toate prerogativele domneşti cu excepţia celor cu caracter strict personal, rezervate domnului. Regulamentele Organice le-au recunoscut dreptul de a judeca, dar nu şi de a hotărî în ultimă instanţă sau de a întări hotărârile judecătoreşti. Convenţia de la Paris a restrâns atribuţiile căimăcămiei la cele pur administrative.

Principalele atribuţii ale sfatului de obşte erau: alegerea mitropoliţilor şi episcopilor, legislaţia ordinară şi codificarea, stabilirea impozitelor, cârmuirea şi administrarea ţării, organizarea bisericii, judecarea unor procese importante.

Până la Regulamentele Organice, divanul domnesc a continuat să fie compus exclusiv din dregători. În perioada 1850-1856 atribuţiile acestor divanuri au fost: votarea bugetelor, controlarea socotelilor statului şi ale municipalităţilor, votarea proiectelor de legi, arendarea impozitelor prin mezat, dreptul de control asupra finanţelor.

Prin Regulamentele Organice s-a introdus principiul separaţiei puterilor, astfel că divanul nu a mai păstrat decât atribuţii judecătoreşti, devenind instanţă de judecată supremă sau împrumutând numele unor instanţe superioare de judecată. Menţinându-şi atribuţiile judiciare, divanul nu şi-a pierdut nici funcţia sa reprezentativă, nici atribuţiile de organ consultativ în problemele politice şi administrative.

Regulamentele Organice constituie primele legi fundamentale de organizare a Ţărilor Române, care au stabilit, după modelul constituţiilor burgheze, o organizare de stat bazată formal pe principiul separaţiei puterilor, prevăzându-se norme referitoare la alegerea domnului şi la limitarea într-o oarecare măsură a puterii domneşti. Înfiinţarea adunării obşteşti, organizarea administrativă şi judecătorească, precum şi alte măsuri au contribuit la progresul Ţărilor Române şi au creat condiţii favorabile pentru unirea lor. Regulamentele Organice au înfiinţat ministerele şi au organizat învăţământul în limba română, care a fost declarată limbă oficială.

§2. Organizarea judecătorească

Prin Regulamentele Organice din Ţara Românească (1831) şi Moldova (1832) s-a încercat separarea puterii judecătoreşti de cea

executivă, laicizarea justiției, stabilirea modului de recrutare a judecătorilor, scurtarea cursului judecății. S-au stabilit două categorii de instanțe judecătorești: ordinare,din care făceau parte instanțele civile, și extraordinare, ce cuprindeau instanțele militare și cele ecleziastice. Instanțele civile erau și ele ordinare și speciale, din a doua categorie făcând parte judecătoriile „du prin sate" sau de împăciuire și judecătoriile sau tribunalele de comerț.

Instanțele civile ordinare erau de trei grade:

- *judecătoria de județ*, instanță de prim grad compusă dintr-un președinte și doi membri, iar în Țara Românească și un procuror, numiți de domn;

- *divanurile judecătorești*, instanțe de al doilea grad de jurisdicție înființate la București (unul civil și altul penal) și Craiova (unul civil și altul penal), competente să judece apelurile declarate împotriva hotărârilor civile, comerciale și penale;

- *înaltul divan* în Țara Românească sau *Divanul domnesc* în Moldova constituiau al treilea grad de jurisdicție, fiind competente să judece apelurile declarate împotriva deciziilor divanurilor judecătorești și ale tribunalelor de comerț.

§3. Instituții și norme juridice

Legea era alcătuită din pravila bisericească și cea politicească, cuprinse în actele normative ale domniei: hrisov, carte domnească, pitac sau poruncă.

Ulterior anului 1831, termenul de lege s-a impus și generalizat pentru actele normative ale adunărilor obștești. Actele normative elaborate de către domn iau numele de *ofis* domnesc (mesaj, ordin, decret, rezoluție). Condicile sau codurile devin acum forma cea mai importantă de lege generală, fiind împărțite pe articole sau paragrafe și sistematizate pe ramuri de drept.

Legislația scrisă dobândește o importanță tot mai pronunțată față de dreptul cutumiar, sporind numărul și categoriile actelor normative ce tindeau să cuprindă și să reglementeze cele mai diverse compartimente ale vieții sociale.

Dreptul civil. Persoane. În perioada de destrămare a feudalismului, condiția juridică a persoanelor nu era foarte diferită față de

epoca anterioară. Membrii clerului şi-au păstrat aproape în totalitate poziţia privilegiată.

La finele feudalismului orăşenii capătă o poziţie tot mai proeminentă, elaborându-se legiuiri care să le reglementeze drepturile; meşteşugarii aveau organizaţii proprii cu epitropi şi regulamente. Ţăranii liberi, moşneni în Ţara Românească şi răzeşi în Moldova, îşi menţineau în general poziţia socială în faţa asalturilor marii boierimi asupra proprietăţii lor.

Capacitatea juridică a femeilor continuă să fie mult redusă, iar participarea lor la viaţa publică exclusă[1].

Dreptul comercial. Dezvoltarea comerţului a determinat şi necesitatea creării unei noi ramuri de drept prin adaptarea normelor şi principiilor dreptului civil la o nouă categorie de subiecte de drept şi la o nouă categorie de operaţii juridice[2], cu atât mai mult cu cât dispoziţiile privind acest domeniu din Codul Calimach, Codul Caragea şi Regulamentele organice s-au dovedit insuficiente.

În anul1833, respectiv 1841, în Moldova a fost tradus Codul comercial francez. Tot pe baza acestui cod, în anul 1840, în Ţara Românească a fost elaborată *Condica de comerciu* cu anexele sale, care s-a tipărit şi s-a aplicat în practica instanţelor, inclusiv a celor din Moldova[3]. Această operă legislativă cuprindea trei cărţi şi un supliment. Cartea întâi cuprindea prevederi generale referitoare la negustori, registre de comerţ (*catastife*), tovărăşii (societăţi comerciale), burse de comerţ, comisionari, samsari, cărăuşi, vânzări-cumpărări, polițe (cambii) etc. Cea de-a doua carte dezbătea problema falimentului, iar cartea a treia privea navigaţia, vasele maritime şi comerţul maritim. Anexa conţinea reglementări referitoare la organizarea instanţelor comerciale şi la procedura de judecată.

În afară de aceste norme cu un regim special, cu instanţe şi procedură proprie, s-au aplicat, în paralel, şi dispoziţiile din Codul

---

[1] *I. Ceterchi (coord.)*, Istoria dreptului românesc, vol. I, Ed. Academiei, Bucureşti, 1980, p. 504 şi urm.

[2] *Vl. Diculescu*, Bresle, negustori şi meseriaşi în Ţara Românească (1830-1848), Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1973.

[3] Acest cod a fost elaborat în aplicarea art. 241 din Regulamentul organic.

Calimach şi Codul Caragea cu privire la concursul creditorilor, ca şi cele regulamentare cu privire la organizarea profesională a comerţului, norme ce se aplicau numai celor ce erau comercianţi de profesie.

Dreptul penal. Principiile care stăteau la baza dreptului penal în această perioadă erau[1]:

- individualizarea răspunderii penale şi excluderea răspunderii familiale;
- legalitatea incriminării şi a pedepsei;
- respectul libertăţii individuale prin arestarea cu forme legale, cercetarea fără tortură şi interzicerea deţinerii preventive prelungite;
- aplicarea pedepsei după judecată printr-o hotărâre motivată;
- umanizarea pedepselor, cu excluderea pedepsei cu moartea şi a pedepselor mutilante;
- executarea pedepsei în condiţii care să tindă la corectarea vinovatului.

La începutul perioadei absolutiste, în Transilvania s-a pus în aplicare Codul penal austriac, care a rămas în vigoare până la redactarea şi punerea în aplicare a Codului penal ungar din 1878.

Sistemul punitiv prezintă încă un pronunţat caracter feudal: bătaia, închiderea la groapa ocnei etc. Legea talionului şi-a lăsat încă amprenta în cazul pedepsei aplicate calomniatorului. De asemenea, se păstrează caracterul discriminatoriu al pedepselor, făcându-se diferenţieri radicale, în funcţie de situaţia socială a infractorului. Astfel, boierii nu erau pedepsiţi cu închiderea la groapa ocnei, ci cu surghiunul la mănăstire.

Procedura de judecată. În Ţara Românească şi Moldova dreptul procedural a suferit schimbări importante prin reforma judiciară a lui Constantin Mavrocordat. Şi în Transilvania apar unele forme şi acte procedurale noi, în deosebi sub forma unor proceduri speciale folosite în anumite categorii de procese. În această perioadă se accentuează distincţia între procesele civile şi

---

[1] *I.D. Condurachi*, Trăsăturile caracteristice ale vechiului drept românesc, în Revista de Drept Penal şi Studii Penale, VIII, nr. 7-10, 1934, p. 347-420.

cele penale şi se încearcă diminuarea diferenţierii între procesele nobililor şi cele ale neînobililor.

Atât în procesele civile, cât şi în cele penale se aplică una din cele două forme procedurale: cea scrisă (solemnă) şi cea orală (sumară).

Judecata debuta cu expunerea plângerii reclamantului, urma apărarea pârâtului, se administrau probele cerute de părţi, a căror discuţie se făcea şi apoi se da hotărârea.

Din punct de vedere al moralizării justiţiei, *Regulamentele organice* realizează un progres, creând o justiţie cu magistraţi de carieră şi funcţionari judecătoreşti, toţi retribuiţi de stat cu salarii şi nu plătiţi de împricinaţi.

Erau acceptate drept mijloace: jurământul, martorii, blestemul şi cartea de blestem, înscrisurile, cercetarea la faţa locului, expertiza, prezumţiile, cunoaşterea personală a judecătorului, măsurile de asigurare.

Căile de atac erau:

- *opoziţia* (dreptul împricinatului nemulţumit de soluţia dată de a o ataca în faţa aceleiaşi instanţe în termen de 8 zile);
- *apelul* (dreptul de a ataca hotărârea la o instanţă superioară);
- *apelul la apel* (se introducea la cea de-a treia şi cea mai înaltă instanţă – Înaltul Divan).

Regulamentele organice au creat o a treia şi cea mai înaltă instanţă competentă să judece pricinile civile, comerciale sau penale:Înaltul divan (în Ţara Românească) şi Divanul domnesc (în Moldova).

Secţiunea a 5-a. Dreptul modern al României în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea (1859-1918)

§1. Organizarea de stat

Statutul dezvoltător al Convenţiei de la Paris şi *Constituţia din 1866* au consolidat statul român.

Astfel, *Statutul dezvoltător al Convenţiei de la Paris* a stabilit principiile şi normele fundamentale ale organizării de stat

moderne, a stat la baza reformelor capitaliste[1] şi a proiectat organizarea de stat pe principiul separaţiei puterilor cu accentuarea rolului puterii executive[2].

Domnitorul, Adunarea electivă şi Senatul (Corpul ponderator) exercitau în mod colectiv puterea legiuitoare. Domnitorul deţinea iniţiativa legislativă; el putea să acorde sau să refuze sancţionarea proiectelor votate de adunările legislative. Puterea executivă era exercitată de domnitor cu sprijinul miniştrilor săi, pe care el îi numea şi îi revoca. Tot el avea privilegiul irevocabilităţii, al inviolabilităţii şi neresponsabilităţii, răspunderea revenind miniştrilor care contrasemnau actele sale.

Constituţia din 1866 stabilea principiile şi normele caracteristice orânduirii sociale şi organizării de stat burgheze: drepturi şi libertăţi democratice, principiul suveranităţii naţionale, principiul guvernării reprezentative, principiul separaţiei puterilor[3].

În Transilvania, aflată sub stăpânire străină, au avut competenţă ca organe centrale, atât organele comune monarhiei dualiste, cât şi organele regatului ungar. Ca organe centrale comune, Imperiul austro-ungar avea pe împărat, Parlamentul comun şi ministerele comune. Organele centrale ale regatului ungar erau regele, Parlamentul şi guvernul. Regele, una şi aceeaşi persoană cu împăratul Austriei, dispunea de iniţiativă legislativă, drept de veto absolut asupra legilor votate de Parlamentul de la Budapesta, dreptul de a convoca Parlamentul în sesiuni extraordinare, dreptul de a dizolva Camera deputaţilor şi de a convoca o nouă cameră în 3 luni de zile.

Unităţile administrativ-teritoriale erau judeţele şi comunele (urbane şi rurale), iar ca unităţi intermediare *plăşile*. La nivel comunal funcţionau consiliul comunal (organ deliberativ) şi primarul (organ executiv). Plăşile erau conduse de pretori, numiţi de prefect ori de ministerul de interne, ce aveau atribuţii de supraveghere şi control asupra activităţii organelor comunale rurale.

---

[1] *I. Vântu, G.C. Florescu*, Unirea Principatelor în lumina actelor fundamentale şi constituţionale, Bucureşti, 1965.

[2] *M. Oroveanu*, op. cit., p. 236-262.

[3] *I. Murariu, Gh. Iancu, M.L. Puchianu, C.L. Popescu*, Constituţiile române, Bucureşti, 1993, p. 33-68.

La nivel județean, organele administrative erau reprezentate de către consiliul județean (organ deliberativ) și de prefect (reprezentantul guvernului în județ).

În Transilvania, trecerea efectivă la reorganizarea teritorial-administrativă a avut loc în aprilie 1861, când s-a revenit la comitate, districte, scaune, orașe libere regești, localități privilegiate și comune.

Mai târziu, după anul 1867, Transilvania a fost împărțită în comitate și comune. Comitatele erau conduse de următoarele organe: prefectul, congregația sau comitetul comitatului, comisia permanentă, comitetul administrativ, organele administrative (subprefectul notarul, prim jurisconsultul județean și jurisconsulții, casierul, controlorul, contabilul, arhivarul, registratorul, copiștii etc.)

Austriei i-a fost subordonată Bucovina, sub numele de Ducatul Bucovinei, acesta fiind împărțit în districte și căpitănate, iar cele din urmă au fost la rândul lor împărțite în comune.

Autoritățile rusești au împărțit Basarabia în *zemstve*, care la rândul lor au fost împărțite în comune, iar asocierea mai multor comune forma *plasa*.

§2. Organizarea judecătorească

O măsură de o importanță deosebită, din punct de vedere al organizării judecătorești, a constituit-o înființarea în anul 1861 a unei Curți de Casație unice pentru Principatele Unite. Legea organizării judecătorești, din anul 1865, ce prevedea judecătoria de plasă, tribunalul de județ, curțile cu jurați în materii criminale, Curțile de Apel și Curtea de Casațiune, a desăvârșit opera de unificare a justiției[1].

În perioada dualismului (1867-1918), în Transilvania, instanțele de judecată ordinare erau: judecătoriile de plasă, tribunalele de

[1] *A. Rădulescu*, Cercetări privitoare la înființarea Curții de Casație din România, în Memoriile secțiunii istorice a Academiei Române, s. III, t. XIV, București, 1933, p. 227-274.

Existau două tipuri de regimuri matrimoniale: separația de patrimoniu și regimul dotal, însă, se putea recurge și la alte regimuri ce nu erau reglementate de Codul civil, cum era regimul fără comunitate sau al comunității de bunuri[1].

Dreptul civil. Bunuri. Ansamblul drepturilor și obligațiilor unei persoane ce reprezentau o valoare economică alcătuiau patrimoniul. Drepturile patrimoniale puteau fi:

- drepturi reale, care îi permiteau unei persoane să-și exercite atributele determinate de lege, dându-i o putere juridică directă și imediată asupra unui lucru;

- dreptul de creanță, care este acel drept pe care o persoană îl exercită în contra alteia pentru a o obliga să dea, să facă sau să nu facă ceva.

Dreptul de proprietate era considerat sacru și inviolabil.

Felurile de dobândire a proprietății, prevăzute de Codul civil, erau următoarele: legea, tradițiunea, hotărârea judecătorească, convenția, ascensiunea imobiliară și mobiliară, prescripția achizitivă sau uzucapiunea, ocupațiunea. Erau reglementate ca dezmembrăminte ale dreptului de proprietate următoarele drepturi reale: uzufructul, servitutea, superficia, embaticul sau emfiteoza.

Proprietatea asupra bunurilor mobile se dobândea prin tradițiune corporală, iar cea a imobilelor prin înscrierea în cartea funciară[2].

Dreptul civil. Obligații și contracte. Codul civil a proclamat libertatea părților contractante, astfel că orice convenție încheiată de persoane capabile este permisă cu condiția ca ea să nu fie contrară unei dispoziții legale, ordinii publice sau bunelor moravuri[3].

Contractul sau convenția erau definite ca fiind acordul de voință a două sau mai multe persoane în scopul de a produce un efect juridic: a crea, a transmite sau a stinge un drept. Principalele

---

[1] *P. Mihăilescu*, Convențiile matrimoniale ale soților relative la interesele lor pecuniare, București, 1896, în *Gh. Bonciu*, op. cit., p. 264.

[2] *I. Kovács*, Despre problema proprietății funciare din Transilvania în lumina legislației (1848-1918), în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai", Series Historia, XVII, 1972, p. 38-48.

[3] *G. Mironescu*, Curs de drept civil, București, 1915, p. 178.

condiții ale contractelor erau: capacitatea părților contractante, obiectul contractului și cauza.

Cvasicontractele (faptele licite din care se puteau naște obligații) erau îmbogățirea fără cauză, plata nedatorată, gestiunea de afaceri. Stingerea obligațiilor se putea face prin: plată, novație, compensație, remiterea lucrului datorat, pierderea lucrului datorat, confuziune, anulare sau resciziune, efectul condiției rezolutorii.

În principal, Codul civil a reglementat următoarele contracte: vânzarea-cumpărarea, locațiunea, societatea, mandatul, împrumutul, depozitul și contractele aleatorii.

Se utilizau două tipuri de garanții:

- *garanții personale* (fidejusiunea, cauțiunea, chezășia), care constau în obligația pe care și-o luau una sau mai multe persoane de a-l îndestula pe creditor în cazul în care debitorul va fi în imposibilitate să o facă;

- *garanții reale*, care decurgeau din afectarea specială a unor bunuri de a servi la asigurarea plății creanței unui anumit creditor.

Succesiuni. Succesiunea putea fi transmisă pe cale legală (*ab intestat*), în ordinea gradelor de rudenie, și pe cale testamentară.

Existau trei clase de *succesori legali*:

- *succesori legitimi*: descendenți, ascendenți și colaterali până la gradul 12;

- *succesori neregulați*: copii naturali, soțul supraviețuitor, statul;

- *succesori anormali*: adoptatul, adoptatorul și rudele lor.

Descendenții și părinții beneficiau de protecția acordată prin instituția rezervei succesorale.

Codul proteja văduva săracă, reținându-i un drept de uzufruct, atunci când era în concurs cu descendenții, și un drept de proprietate, când era în concurs cu alte rude.

Adoptatul avea statutul de succesor legitim față de adoptatorul său, însă nu avea nici un drept față de rudele acestuia.

Testamentul îmbrăca următoarele forme: *olograf* (scris, semnat și datat de către testator), *autentic* (semnat de testator și transmis judecătorului care îi conferea autenticitate prin citirea în ședință publică) sau *mistic* (secret, semnat de testator și prezentat judecătorului, acesta încheind un proces-verbal pentru a fi deschis în condițiile arătate de testator).

Codul civil cuprindea şi anumite reglementări cu privire la *raporturile de muncă.* Era interzisă încheierea pe timp nedeterminat a unei convenţii prin care o persoană îşi angaja munca sau serviciile. De asemenea, mai era prevăzut că în litigiile dintre patroni şi muncitori cu privire la condiţiile salarizării şi la plata salariului, patronul va fi crezut pe cuvânt.

Dreptul comercial. Potrivit *Codului comercial român din 1887*, principalele acte de comerţ erau clasificate în următoarele categorii: cumpărări de produse şi mărfuri în scopul revânzării; operaţii asupra muncii; cooperaţii bazate pe ideea de credit, în special cele de bancă; depozite; operaţii asupra riscului; acte de comerţ bazate pe ideea de navigaţie.

Conform reglementărilor comerciale din acea perioadă, actele subiective de comerţ nu erau acte de comerţ prin natura lor, ci prin faptul că acestea erau făcute de un comerciant.

Erau consideraţi comercianţi, în accepţiunea Codului comercial român, cei ce făceau acte de comerţ în nume propriu şi societăţile comerciale. Astfel, pentru ca o persoană fizică să aibă calitatea de comerciant trebuia să îndeplinească trei condiţii: să facă acte de comerţ, să le facă în nume propriu şi să aibă comerţul ca o profesiune obişnuită.

Comercianţii aveau următoarele obligaţii profesionale: de a ţine registrele comerciale obligatorii (registrul jurnal, registrul inventar, registrul copier), să îndeplinească formele de publicitate şi să respecte atribuţiile ce le reveneau în conformitate cu legea comercială[1].

În Transilvania, Codul comercial din 1875 a stabilit, în materia actelor sau faptelor de comerţ, limitativ, cinci acte de comerţ obiective şi fundamentale şi şapte acte de comerţ subiective şi fundamentale[2].

În privinţa comercianţilor, în raport cu Codul civil român, în Transilvania au existat unele particularităţi, deoarece Codul de comerţ din 1875 nu cunoştea o capacitate comercială distinctă de

[1] *M. Paşcanu*, Curs de drept comercial, Bucureşti, 1907, p. 169.

[2] *S. Ionescu*, Izvoarele istorice ale dreptului comercial român şi critica noilor tendinţe de reformă, Ed. Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1943.

capacitatea generală de a lucra. De asemenea, exista o reglementare specială de evidență, denumită registrul firmelor, care în România nu exista. O altă deosebire consta în faptul că dobânditorul unui fond de comerț putea, conform dreptului comercial din Transilvania, să continue comerțul sub forma celui de la care îl dobândise.

S-au remarcat unele deosebiri între cele două coduri comerciale și în materia registrelor comerciale. Astfel, în timp ce Codul comercial român prevedea ținerea obligatorie în limba română a trei feluri de registre, dreptul transilvănean a decis ținerea oricărui fel de registru în orice limbă.

Codul comercial din 1887 a reglementat contractul de vânzare comercială, contul curent, mandatul comercial și comisionul, contractul de transport terestru, contractul de asigurare. De asemenea, prin Legea nr. 15 din 28 iunie 1906 a fost reglementat contractul de gaj comercial.

Din punct de vedere al contractelor speciale, în Transilvania Codul comercial din 1875 a reglementat mult mai pe larg contractul de vânzare-cumpărare, însă nu a legiferat contractul de report, iar contractul de cont curent a fost reglementat diferit față de Codul din 1887.

Comerțul de bursă și-a făcut simțită apariția în țara noastră abia după războiul de independență din anul 1877. Bursele erau instituții publice în care se negociau valorile publice și private, monedele, devizele, mărfurile, productele, închirierea vaselor și acoperirea riscurilor de tot felul; aveau personalitate juridică și erau de două tipuri: burse de efecte, acțiuni și schimb și burse de mărfuri.

Codul comercial a reglementat instituția falimentului ca o măsură de apărare a creditului comercial[1]. Condițiile pentru ca un comerciant să fie declarat în stare de faliment erau: să fie în încetare de plăți; încetarea de plăți să se refere la datorii comerciale.

Dreptul penal. Unificarea legislativă penală s-a realizat, în anul 1865, prin adoptarea unui nou cod penal. Partea generală a

[1] *A. Negoianu*, Insolvabilitatea în vechile legiuiri române, Ed. Vremea, București, 1931, p. 71.

Codului penal stabilea categoriile juridice de infracțiune, pedeapsă, responsabilitate penală, dar avea și numeroase lacune în privința reglementării unor instituții de bază ale dreptului penal (tentativa, concursul de infracțiuni, recidiva, instigarea, suspendarea executării pedepsei, reabilitarea etc.).

La baza reglementărilor instituțiilor penale prevăzute în Codul din 1864, stătea conceptul școlii clasice de drept penal, potrivit căruia infracțiunea era considerată ca fiind o legătură juridică între lege și infractor. Fundamentul dreptului de a pedepsi se întemeia pe liberul arbitru, responsabilitatea morală și pedeapsă. Spre deosebire de legiuirile penale anterioare s-a introdus principiul egalității tuturor cetățenilor în fața legii, ceea ce a constituit un progres incontestabil[1].

După gravitatea faptei sau de pericolul social pe care îl reprezentau, faptele penale erau clasificate în: crime, delicte și contravenții[2]. La rândul lor, crimele și delictele au fost grupate în patru categorii:

- *infracțiuni îndreptate împotriva statului*: trădarea răsturnarea ordinii de stat;
- *infracțiuni împotriva Constituției:* infracțiuni îndreptate contra sistemului parlamentar sau electoral, infracțiuni împotriva exercițiului drepturilor publice de către adunările legiuitoare, infracțiuni contra libertății;
- *infracțiuni împotriva intereselor publice*: abuzul de putere, falsificarea, ultrajul, delapidarea, opunerea față de autoritate;
- *infracțiuni îndreptate împotriva intereselor particulare*: omorul, rănirile, calomnia, sechestrarea de persoane, mărturia mincinoasă, distrugerea de bunuri ș.a.

Pedepsele se împărțeau și ele corespunzător faptelor penale: *pedepse criminale*, *corecționale* și *contravenționale* (polițienești).

Până în anul 1918, în decursul aplicării sale, Codul penal român a suferit mai multe modificări, dintre care cele mai semnificative sunt cele din 1874, 1882, 1894 și 1895.

---

[1] *I.D. Condurachi*, loc. cit., p. 347-420.
[2] *C. Avram (coord.)*, op. cit., p. 211.

În Transilvania s-a aplicat textul Codului penal din 1878, care a avut ca model codurile penale german, francez, italian şi belgian. Ulterior, el a fost revizuit pentru a se pune de acord cu noile principii ale ştiinţei penale determinate de afirmarea curentului pozitivist[1].

În Bucovina s-a aplicat Codul penal din 27 mai 1852 realizat în spiritul şcolii clasice cu împărţirea infracţiunilor în crime, delicte şi contravenţii; se admitea pedeapsa cu moartea; nu se ţinea cont de personalitatea infractorului, ci doar de raportul dintre faptă şi sancţiunea punitivă.

În Basarabia sistemul penal aplicat era cuprins în trei legiuiri: Codul pedepselor criminale şi corecţionale din 15 august 1845, Codul penal din 22 martie 1903 şi Statutul pedepselor din 20 noiembrie 1884.

Dreptul procesual civil. Procedura de judecată, reglementată de normele de procedură care se refereau la judecată în primă instanţă şi în căile de atac, cuprindea: cererea de chemare în judecată, citarea persoanelor fizice şi juridice, atribuţiile Ministerului Public, şedinţele şi poliţia lor, judecarea pricinilor, excepţii preliminare, chemarea în garanţie, sentinţa, despăgubirile şi cheltuielile, hotărârile date în lipsă şi opoziţia.

Erau acceptate ca mijloace de probă: înscrisurile, proba cu martori, expertiza, cercetarea la faţa locului, prezumţiile, mărturisirea, jurământul.

Partea nemulţumită putea să declare apel la Curte în termen de două luni de la comunicare. Hotărârile pronunţate în apel puteau fi atacate cu recurs la Curtea de Casaţie în termen de trei luni de la comunicarea hotărârii instanţei de fond. După rămânerea definitivă a hotărârii judecătoreşti, dacă debitorul refuza să se conformeze, aceasta era pusă în executare silită. Executarea se putea face asupra tuturor bunurilor mobile şi imobile ale debitorului cu excepţiile prevăzute de lege[2].

---

[1] *I. Ceterchi (coord.)*, op. cit., p. 179.

[2] *D. Alexandresco*, Hotărârile care produc autoritatea lucrului judecat, Tipografia „Arta Grafică", Soc. Anonimă, Bucureşti, 1915, p. 96.

Codul de procedură civilă din 1865 reglementa şi unele proceduri speciale, cum ar fi: oferta de plată şi consemnaţii; sechestrul asigurator şi judiciar; dispoziţiile relative la absenţi; autorizarea femeii măritate de către tribunal; despărţirea averilor dintre bărbat şi femeie; deliberările consiliului de familie; interdicţia; cesiunea bunurilor; proceduri relative la deschiderea unei succesiuni; convenţiile matrimoniale etc.

În Dobrogea, procedura judiciară aplicată populaţiei musulmane era supusă regulamentului pentru funcţionarea tribunalelor mahomedane şi procedurii de urmat înaintea acestora.

Desfăşurarea procesului cuprindea două etape în Transilvania: într-o primă etapă avea loc constituirea procesului, reclamantul susţinându-şi oral acţiunea, iar pârâtul replica, se rezolvau excepţiile prohibitive; în a doua etapă, dacă nu se reuşea încheierea unei tranzacţii, se realiza dezbaterea în fond a pricinii şi se soluţiona procesul ca urmare a probelor administrate. Căile de atac împotriva sentinţelor erau: apelul, recursul şi revizuirea.

Dreptul procesual penal. Potrivit Codului de procedură penală, acţiunea reprezintă facultatea de a recurge la autoritatea judecătorească pentru a obţine recunoaşterea unui drept violat şi asigurarea restabilirii lui prin mijloace legale.

Legiuitorul vremii a făcut distincţia între acţiunea publică şi cea privată[1]. Orice infracţiune care determina o tulburare a ordinii publice dădea naştere la o acţiune publică în faţa instanţei de judecată, chemată să constate faptul socialmente periculos şi să aplice sancţiunea împotriva infractorului. Pe lângă această acţiune, infracţiunea mai dădea naştere şi unei acţiuni private, care avea drept scop repararea prejudiciului cauzat.

Acţiunea penală era încredinţată unui corp de magistraţi, denumit Minister Public, iar odată pusă în mişcare, aceasta nu mai putea fi retrasă şi nici nu se mai putea renunţa la ea. Stingerea acţiunii penale se realiza prin hotărâre judecătorească, împăcarea părţilor şi prin prescripţie.

---

[1] *I. Tanoviceanu*, Curs de procedură penală română, Atelierele Grafice SOCEC& CO Societate anonimă, Bucureşti, 1913, p. 106.

Subiecții procesului penal erau: judecătorul, persoana împotriva căreia s-a pornit acțiunea penală, Ministerul Public, partea civilă și partea civilmente responsabilă.

Procedura înainte de judecată parcurgea trei faze: cercetările în vederea descoperirii infractorului; trimiterea infractorului în fața autorității competente pentru cercetările cuvenite; adunarea probelor referitoare la comiterea infracțiunii. Cercetarea și descoperirea, urmărirea și instrucțiunea propriu-zisă erau considerate cele trei faze care împreună constituiau primul act al procesului penal, judecata fiind cel următor, iar executarea în caz de condamnare fiind epilogul.

Procedura dezbaterilor în fața tribunalelor era publică, orală și contradictorie. Sentințele tribunalului puteau fi de condamnare, de achitare, de absolvire, de incompetență. Împotriva acestor sentințe existau două căi de atac: opoziționea și apelul.

Infracțiunile cele mai grave: crimele și delictele politice și de presă erau judecate la Curtea cu jurați. La jurați procedura dezbaterilor era publică, orală, continuă și fără întrerupere. Împotriva deciziilor acestei curți singura cale de atac era cea a recursului în casație (recursul în interesul legii, recursul în anulare și recursul util sau în interesul părților).

Curtea de Casație putea pronunța decizii de respingere și de casare (care puteau fi cu trimitere, fără trimitere, fără trimitere dar cu evocarea fondului).

Secțiunea a 6-a. Dreptul modern al României în prima jumătate a secolului XX (1918-1948)

§1. Organizarea de stat

Dreptul constituțional. Înfăptuirea statului unitar român a determinat adoptarea unei noi Constituții care să reflecte transformările ce au avut loc în organizarea statului român. Prin Constituția de la 1923 a României întregite s-a realizat unificarea organizării de stat și a legislației ca urmare a înfăptuirii unității naționale;

ea corespundea angajamentelor luate de statul român prin tratatele internaționale postbelice[1].

La baza elaborării noii Constituții stăteau textele celei din 1866, însă cuprindea și principii noi, păstrând caracterul României de stat indivizibil și de stat național unitar. Totodată, era consacrat principiul suveranității naționale și principiul separației puterilor în stat.

Constituția de la 1923 garanta drepturile și libertățile democratice, consacra principiul supremației legii și al statului de drept, organizând controlul constituționalității legilor și introducând instituția contenciosului administrativ.

În materia organizării judecătorești, recursul a fost declarat de ordin constituțional, iar justiției militare i s-a rezervat o organizare separată. A fost constituit Consiliul legislativ care avea drept obiectiv asigurarea supremației Constituției și a legalității.

Organizarea administrativă a suferit modificări atât în privința unităților administrativ teritoriale, cât și în privința înțelesului descentralizării administrative.

În 1938, regele Carol al II-lea a supus spre aprobare poporului român o nouă Constituție, încălcând prevederile de revizuire din Constituția de la 1923, pe care jurase. Constituția din 1938 păstra, formal, principiul conform căruia toate puterile statului emană de la națiunea română; prin această Constituție se asigura conducerea autoritară a regelui și supremația executivului[2]. Alte caracteristici ale acestei Constituții au fost: proclamarea numai a unor libertăți și drepturi, decretarea primatului datoriilor, centralismul birocratic și autoritar în administrația de stat.

Regele era decretat în mod expres capul statului, iar prerogativele lui nu mai erau limitate. Parlamentul a fost menținut însă, era un auxiliar al regelui. Senatul era compus din senatori numiți, senatori de drept și senatori aleși, dar nu era stabilit niciun criteriu pentru desemnarea lor, regele numindu-i după bunul său plac.

---

[1] *V.I. Brătianu*, Nevoile statului modern și Constituția României Mari, în vol. „Constituția din 1923 în dezbaterea contemporanilor", Ed. Humanitas, București, 1990, p. 54-73.

[2] *A. Ionașcu*, Constituția regelui Carol al II-lea, Tipografia „Cartea Românească", Cluj-Napoca, 1939, p. 17.

Miniştrii erau numiţi şi revocaţi de către rege. În relaţiile dintre rege şi miniştri se preciza că persoana regelui era inviolabilă, iar miniştrii de resort erau răspunzători[1].

La 30 martie 1938 a fost înfiinţat Consiliul de Coroană, ca un organ consultativ al regelui, alcătuit din membri numiţi de acesta din rândul demnitarilor statului, ai bisericii, ai armatei şi dintre personalităţile de seamă ale ţării[2].

Dreptul administrativ. Din punct de vedere al dreptului administrativ s-a ridicat problema unificării reglementării juridice, ceea ce echivala cu unificarea aparatului de stat la nivel central şi la nivel local.

În Transilvania, Basarabia şi Bucovina, anumite atribuţii erau exercitate de către organe proprii de conducere ale provinciilor care s-au unit cu ţara. În Transilvania serviciile publice erau conduse de Consiliul Dirigent, iar în Basarabia şi Bucovina aveau atribuţii similare directoratele şi secretariatele de serviciu[3].

Afacerile străine, armata, căile ferate, poşta, telegraful, circulaţia financiară, vămile, împrumuturile publice, siguranţa statului intrau în competenţa guvernului central, în care provinciile unite erau reprezentate printr-un număr de miniştri.

În anul 1920 a fost dizolvat Consiliul Dirigent al Transilvaniei, precum şi directoratele şi secretariatele de servicii din Basarabia şi Bucovina, punându-se capăt definitiv formelor regionale de conducere. În condiţiile funcţionării unui parlament unic ales de către toţi cetăţenii României, menţinerea acestor forme administrative nu se mai justifica[4].

În anul 1925 se adoptase legea pentru unificarea administrativă, conform căreia teritoriul României se împărţea, din punct de vedere administrativ, în judeţe şi comune. La rândul lor, comunele

---

[1] *P. Negulescu*, Curs de drept constituţional român. Despre principiile constituţiunii din 27 februarie 1938, Bucureşti, 1939, p. 87.

[2] *P. Strihan*, La responsabilité ministerielle et la nouvelle Constitution, Bucureşti, 1939, p. 1-15.

[3] *E. Cernea, E. Molcuţ*, op. cit., p. 319.

[4] *I.A. Galea*, Consiliul Dirigent. Organizarea, atribuţiile şi cauzele sale, Studii, 2, 1973.

puteau fi urbane şi rurale. Comunele rurale se puteau forma din unul sau mai multe sate în funcţie de numărul locuitorilor pe care îl aveau. Datorită numărului mic al populaţiei dintr-un sat, pentru formarea unei comune era necesar să se asocieze un număr mare de sate. Acest mod de alcătuire a fost dictat de faptul că legea organiza o conducere foarte costisitoare a comunei (primar, ajutor de primar, notar, secretar comunal), care trebuia remunerată din venituri proprii.

Aplicarea legii a provocat nemulţumiri în lumea satelor, de aceea, în anul 1929, s-a dat o nouă lege administrativă, potrivit căreia comunele rurale puteau fi formate dintr-un număr mai mic de sate, în acest mod putându-se realiza o mai strânsă legătură între săteni şi organele administrative comunale.

Sistemul organizării administrative a fost completat printr-o serie de legi privind crearea Consiliului Legislativ, a Consiliului Superior al Administraţiei, a Casei Pensiilor, prin adoptarea unui statut al funcţionarilor publici, înfiinţarea Camerelor Agricole, a Camerelor de Muncă, reorganizarea Camerelor de Comerţ şi Industrie.

Organizarea judecătorească. Puterea judecătorească era reprezentată prin următoarele organe: judecătorii, tribunale, Curţi de apel, Curţi cu juraţi şi Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie. Jurisdicţia pentru infracţiunile săvârşite de militari era organizată separat[1]. Instanţele de prim grad erau judecătoriile, ele fiind competente să soluţioneze litigii în materie civilă, comercială şi penală conform dispoziţiilor legale. Tribunalele şi Curţile de apel erau organizate după principiul teritorial, constituind instanţe ierarhic superioare judecătoriilor. Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie era competentă în cauze politice şi în cazurile excepţionale prevăzute de lege.

În alcătuirea personalului instanţelor judecătoreşti intrau magistraţii şi personalul auxiliar. În raport de gradul instanţei, corpul magistraţilor era ierarhizat, cele mai mici grade în magistratură fiind supleantul, substitutul şi ajutorul de judecător. În mod

---

[1] *A. Rădulescu*, Puterea judecătorească, în vol. „Constituţia din 1923 în dezbaterea contemporanilor", Ed. Humanitas, Bucureşti, 1990, p. 278-314.

excepțional, femeile erau admise în magistratură numai la instanțele pentru minori.

Legea organizării judecătorești din 1924 era considerată ca fiind de ordine publică, dispozițiile ei fiind de strictă interpretare.

Legea organizării judecătorești din 1938 nu a mai inclus printre instanțele de judecată și Curțile cu jurați și a creat două feluri de judecătorii, înființând judecătoria comunală.

În timpul regimului antonescian, organizarea judecătorească nu a suferit modificări structurale. Sporește importanța instanțelor militare, iar odată cu transformarea stării de asediu în stare de război, începând cu anul 1914, au fost create instanțe militare speciale, compuse din generali numiți de Ministerul Apărării Naționale, iar în cazuri urgente de Comandantul Armatei sau al Corpului de armată.

§2. Instituții de drept

Drept civil. Persoane. Condiția juridică a persoanelor fizice, așa cum a fost reglementată prin Codul civil, nu a suferit în această perioadă modificări notabile. Trebuie totuși menționate dispozițiile Legii din anul 1928 prin care s-a dat o reglementare unitară actelor de stare civilă (Legea actelor de stare civilă).

Totodată, au fost adoptate unele prevederi prin care s-a mai atenuat inegalitatea dintre bărbat și femeie în domeniul dreptului civil. Legea contractelor de muncă (1929) prevedea faptul că femeia nu mai trebuia să ceară consimțământul soțului în vederea încheierii unei convenții de muncă. Ea a dobândit dreptul de a-și încasa salariul și de a dispune de el, ca și de toate beneficiile sau achizițiile provenite din orice fel de remunerare.

Totodată, a fost reglementat conflictul de muncă prin Legea din septembrie 1920, dreptul la grevă prin Legea din aprilie 1929, repausul duminical prin Legea din iunie 1925, durata zilei de muncă prin Legea din aprilie 1928 ș.a.

În materia persoanelor juridice, transformările intervenite în viața social-economică au impus modificări importante. Dintre acestea cele mai semnificative sunt legate de procedura de recunoaștere a persoanelor fizice. Personalitatea juridică nu se mai

acordă prin lege, ci pe baza unei proceduri speciale desfăşurate în faţa instanţelor judecătoreşti.

Naţionalitatea română şi naturalizarea au fost reglementate prin legea referitoare la pierderea şi dobândirea naţionalităţii române din 24 februarie 1924.

Drept civil. Familie. Caracterul contractual al căsătoriei s-a accentuat, în perioada interbelică, curtajul matrimonial practicându-se pe scară largă, iar casele de toleranţă devenind ceva obişnuit[1].

În ceea ce priveşte libertatea încheierii căsătoriei, au fost introduse noi îngrădiri pentru anumite categorii de funcţionari, prin Legea asupra căsătoriei militarilor din 1931 şi Legea privitoare la căsătoria membrilor corpului diplomatic din 1938. Femeia căsătorită era incapabilă, până în 1932, când s-a adoptat Legea privitoare la ridicarea incapacităţii femeii măritate. Constituţia din 1923 a proclamat deplina egalitate între soţi în ceea ce priveşte drepturile civile.

Drept civil. Bunuri. Ca urmare a războiului mondial şi a luptelor duse de ţărănime în acest război, dreptul de proprietate asupra imobilelor rurale, reglementat prin Constituţia din 1866, a fost modificat în anul 1917.

Creşterea populaţiei oraşelor, care a dus la construirea clădirilor cu mai multe etaje şi mai multe apartamente, a determinat apariţia unor noi probleme între colocatari în privinţa părţilor comune. Reglementarea acestora s-a făcut prin legea din 3 martie 1927.

Sistemul de publicitate personală stabilit prin Codul civil a fost înlocuit prin acela al publicităţii reale, prin legile din 1932 şi 1938, care dispuneau realizarea unor lucrări de cadastru şi întocmirea unor registre funciare.

Drept civil. Obligaţii şi contracte. În acest domeniu, au fost elaborate o serie de noi reglementări, care dădeau statului posibilitatea de a dirija raporturile dintre creditori şi debitori, cu scopul de a promova interesele burgheziei şi moşierimii. Statul burghez a favorizat creditorii, schimbând nu numai regimul juridic al contractelor, ci şi pe cel al proprietăţii şi, parţial, pe cel al persoanelor.

---

[1] *I. Ceterchi (coord.)*, Istoria dreptului românesc, vol. I, Ed. Academiei, Bucureşti, 1980, p. 350.

Lipsa tot mai acută a capitalului a generat grave complicații în legătură cu practica împrumuturilor cămătărești. Împrumuturile se acordau cu dobânzi extrem de mari, pe termen scurt, care putea fi anual, lunar sau chiar săptămânal.

Legea contra cametei din anul 1931 a desființat *antihreza* (garanțiile). Din punct de vedere al privilegiilor speciale și ipotecii legale s-a creat un privilegiu imobiliar special în favoarea avocatului, pentru garantarea creanței lui de onorariu asupra imobilului adus sau conservat prin serviciile lui în patrimoniul clientului.

Transformări importante au intervenit și în fizionomia contractului de vânzare-cumpărare utilizat în relațiile comerciale. Potrivit tradiției românești, contractul de vânzare-cumpărare era translativ de proprietate. Însă, în condițiile crizei economice din 1929-1933, caracterul translativ genera serioase inconveniente pentru capitaliști, astfel că s-a recurs la vânzarea bunurilor fără transferul dreptului de proprietate, dacă prețul nu era plătit în momentul remiterii mărfurilor.

Codul civil se ocupa insuficient și în spirit retrograd de contractul de muncă, astfel că acesta a fost reglementat pe larg prin Legea contractelor de muncă din anul 1929.

Dreptul penal. Ulterior constituirii statului unitar român au existat, pentru o scurtă perioadă de timp, numeroase reglementări penale, fiind în vigoare mai multe legislații:

- în Transilvania: Codul penal din 1864, Codul penal ungar din 1878 și Codul contravențiilor din 1879;
- în Bucovina: Legea austriacă, respectiv Codul penal austriac din 1852;
- în Basarabia: Codul penal rusesc din 1903.

În condițiile existenței acestor legislații penale aplicabile în România s-a simțit nevoia abrogării unor dispoziții sancționatorii și a elaborării unor reglementări penale speciale care să aibă aplicabilitate pe întregul teritoriu al țării, lucru care s-a realizat prin Legea din 19 decembrie 1924[1].

---

[1] *I.C. Filitti, G. Vrăbiescu*, Legislația penală, în Enciclopedia României, I, p. 397-408.

Prin Codul penal din anul 1936, adoptat după îndelungate tergiversări, s-a realizat unificarea legislativă pe întreg teritoriul țării. Normele dreptului penal au fost grupate într-o parte introductivă, partea generală și o parte specială. Codul reflecta principiul răspunderii întemeiate pe responsabilitatea morală a făptuitorului, principiul individualizării legale a pedepsei în raport cu forma de vinovăție, precum și în raport cu gradul de pericol social al faptei[1]. S-a menținut împărțirea infracțiunilor în crime, delicte și contravenții, iar individualizarea judiciară a fost reglementată superior.

Particularitățile sistemului pedepselor, similar cu cel prevăzut de Codul penal din 1864, au constat într-o înăsprire a regimului punitiv, determinată de creșterea simțitoare a criminalității după primul război mondial.

În timpul regimului antonescian se constată o amplificare a incriminărilor, o înăsprire a sancțiunilor și o diminuare până la dispariție a garanțiilor procesuale. Au fost reglementate infracțiuni noi privind acțiuni potrivnice regimului, iar legislația elaborată a dat un înțeles mai cuprinzător unor infracțiuni deja reglementate.

Dreptul procesual civil. În materia procedurii civile s-a pus problema unificării legislative, care s-a realizat atât prin extinderea unor dispoziții de procedură civilă din vechea Românie în noile provincii, cât și prin adoptarea unor noi legi[2]. În acest sens, de o mare importanță a fost Legea din 19 mai 1925 cu privire la unificarea unor dispoziții de procedură civilă și comercială pentru înlesnirea și accelerarea judecăților înaintea tribunalelor și Curților de apel.

Această lege împărțea procedura de judecată în două faze: preliminară, de pregătire a judecății, care cuprindea condițiile generale pentru intentarea acțiunii și pentru întâmpinarea pârâtului și a cererii reconvenționale; după constatarea îndeplinirii cerințelor procedurale prevăzute de lege se fixa un termen pentru judecarea

---

[1] *V. Dongoroz*, Drept penal, Institutul de Arte Grafice, București, 1939.

[2] *E. Cernea, E. Molcuț*, op. cit., p. 339.

procesului în fond[1]. Un principiu inovator a fost acela care consacra rolul activ al judecătorului la conducerea procesului.

Şi procedura în faţa Curţii de Casaţie a suferit importante modificări: reducerea termenului de recurs; prezenţa părţii în instanţă, în persoană sau prin mandatar, acoperea orice viciu cu privire la cunoaşterea termenului de înfăţişare; partea care fusese prezentă la înfăţişare în persoană sau prin procurator, învestit sau nu cu dreptul de a cunoaşte termenul, nu mai era citată în tot cursul instanţei, fiind presupus că ştia termenul ulterior chiar dacă ar fi absentat.

Dreptul procesual penal. Asemănător procesului civil, şi în domeniul procesului penal a existat pentru o perioadă scurtă de timp o pluralitate de reglementări. Unificarea legislativă s-a realizat prin reglementări succesive, care au culminat cu adoptarea Codului de procedură penală din 1936[2].

Pe lângă numeroasele dispoziţii preluate din codul anterior, au fost elaborate şi unele reglementări moderne, inspirate din jurisprudenţă şi din unele coduri străine. În linii mari, prima fază a procesului (cercetarea, urmărirea şi instrucţia) şi-a păstrat caracterul inchizitorial, iar cea de-a doua (judecata) pe cel acuzatorial.

Acţiunea era pusă în mişcare de către Ministerul public, iar acuzarea se făcea cu respectarea principiilor legalităţii, oralităţii, publicităţii, individualităţii şi revocabilităţii.

S-au menţinut achitarea şi condamnarea în soluţionarea cazurilor penale, dar li s-au adăugat încetarea şi anularea urmăririi penale.

În ceea ce priveşte competenţa, noul cod a preluat, în mare, reglementările anterioare. În principiu, contravenţiile erau de competenţa judecătoriilor, delictele de competenţa tribunalelor, iar crimele de competenţa Curţilor cu juri. Curţile cu juri judecau totuşi unele delicte, pe cele politice şi pe cele de presă; ele erau alcătuite dintr-un consilier de la Curtea de apel, doi judecători ai tribunalului şi din jurati.

---

[1] *I. Ceterchi (coord.)*, op. cit., p. 410.

[2] *I. Ionescu Dolj*, Curs de procedură penală română, Ed. Librăriei Socec & Co., Societate Anonimă, Bucureşti, 1926, p. 51.

În prima fază a procesului, cercetarea era de competența poliției judiciare, urmărirea de competența Ministerului public și instrucția de competența judecătorului de instrucție, iar în cea de-a doua fază, sentința era pronunțată de către judecător, pe baza liberei convingeri motivate și cu dreptul de a administra din oficiu anumite probe.

Secțiunea a 7-a. Dreptul român între anii 1948-1989

Trecerea la revoluția socialistă,care a determinat transformări radicale în modul de organizare și exercitare a puterii a fost marcată prin proclamarea Republicii Populare Române la 30 august 1947.

Sistematizarea caracterului relațiilor de producție cu caracterul puterii politice s-a realizat prin crearea proprietății socialiste, ca proprietate a întregului popor. Sistemul de drept a suferit modificări majore astfel încât să se conformeze noului său conținut social și noilor sale finalități.

Realizată progresiv, unitatea de esență socialistă a fost conturată prin Constituțiile din anii 1948, 1952 și 1965, precum și prin legislația elaborată pe baza acestora.

Constituția din 14 aprilie 1948 consfințea principiul potrivit căruia întreaga putere emană de la popor și aparține poporului care o exercită prin organe reprezentative alese prin vot universal, egal, direct și secret.

Prevederi importante se refereau la dreptul statului în îndrumarea și planificarea economiei naționale, la existența micii proprietăți și a proprietății particulare, la revizuirea tuturor codurilor și legilor existente pentru a fi armonizate cu prevederile Constituției.

Constituția din 1952 s-a dedicat consolidării puterii democrat-populare, obiectivelor lichidării totale a contradicției dintre caracterul socialist al puterii de stat și caracterul relațiilor de producție bazate pe proprietatea privată, consacrând existența sectorului socialist, al micii producții și a celui particular capitalist în economia națională. În acest context, a fost creat noul sistem socialist al organelor statului, iar înlocuirea aparatului de stat existent cu unul nou s-a realizat prin modificările aduse legilor de organizare judecătorească și de organizare și funcționare a Parchetului.

Legea nr. 17/1949, înlocuită ulterior prin Legea nr. 6/1956, a reglementat organizarea şi funcţionarea Sfaturilor Populare şi Comitetelor lor executive.

Legea nr. 1/1961 a transformat Prezidiul Marii Adunări Naţionale în Consiliu de Stat (nou organ suprem al puterii de stat cu activitate permanentă şi subordonat Marii Adunări Naţionale).

Constituţiile din 1948 şi 1952 prevedeau drepturile şi îndatoririle fundamentale ale cetăţenilor axate pe coordonata majoră a egalităţii tuturor cetăţenilor, fără deosebire de sex, naţionalitate, rasă, religie sau grad de cultură în toate domeniile vieţii economice, politice şi culturale. Însă, în practică, drepturile şi libertăţile cetăţeneşti au fost încălcate, săvârşindu-se mari abuzuri.

Legea nr. 5 din 19 iunie 1952 a stabilit o nouă reglementare în ceea ce priveşte organizarea judecătorească şi Procuratura. Au fost create Arbitrajul de Stat (Legea nr. 5/1954), Notariatul de Stat (Decretul nr. 377/1960) şi organe jurisdicţionale obşteşti: comisiile pentru soluţionarea litigiilor de muncă şi consiliile de judecată tovărăşească.

Instituţiile juridice au suferit importante metamorfoze. În noile condiţii, dreptul civil s-a format şi dezvoltat pe două căi: elaborarea unei legislaţii adecvate şi menţinerea temporară a unei părţi din legislaţia anterioară. Codul civil elaborat în timpul lui Cuza a rămas în vigoare, însă a fost adaptat noilor condiţii.

Urmare apariţie îşi dezvoltării unor relaţii sociale noi, s-au desprins de dreptul civil ramuri de drept autonome precum: dreptul familiei, dreptul muncii, dreptul cooperaţiei etc.

Adoptarea noii *Constituţii la 21 august 1965* a marcat începutul unei perioade de destindere internă şi externă care a durat până în anul 1974. Această Constituţie a reflectat modificările produse în baza socială a statului şi în forma de stat (naţionalizările, colectivizarea agriculturii, industrializarea forţată etc.). Ea garanta în mod formal şi în total dezacord cu realităţile, inviolabilitatea persoanei (art. 31), a domiciliului (art. 32), secretul corespondenţei şi al convorbirilor telefonice (art. 33), însă organizarea statului şi mai ales organele securităţii făceau iluzorii asemenea garanţii.

Decretul nr. 135/1968 şi Legea nr. 58/1968 reglementau organizarea judecătorească. Justiţia se înfăptuia potrivit legii prin Tribu-

nalul Suprem, tribunalele județene, judecătorii, precum și prin tribunalele militare.

Importante norme juridice s-au adoptat și în domeniul dreptului financiar, dreptului civil, dreptului familiei, dreptului muncii, dreptului cooperatist, dreptului penal și dreptului procesual. Dreptul era gândit ca o măsură de extindere a capacității de conștientizare în folosirea legităților juridice încadrate în legile obiective ale dezvoltării sociale, ale transformării revoluționare a lumii, potrivit ideologiei și concepției filosofice marxiste.

În această perioadă, Statul Român a promovat, pe plan extern, o politică de impunere în viața internațională a principiilor deplinei egalități în drepturi, respectarea suveranității și independenței naționale, neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc, nerecurgerea la forță sau amenințarea cu forța, dreptul fiecărui popor de a fi stăpân pe destinul său.

Dreptul internațional public a respectat aceste principii de politică externă ale Statului Român.

Teoria marxist-leninistă a dominat în întregime știința dreptului și la finele unei prime faze de imitație a modelelor juridice sovietice, juriștii români au trecut la crearea unui sistem de valori de drept pe o bază teoretică proprie, căutând să se reconsidere și să valorifice tradiția juridică românească.

În contextul prăbușirii sistemelor socialiste din Europa Centrală și de Est, revolta populară din decembrie 1989 a pus capăt acestui regim totalitar.

Teste pentru autoevaluare studenți

1. Prin reformele lui Constantin Mavrocordat din anul 1746 în Țara Românească și 1749 în Moldova, dependența personală a fost abolită. Care a fost efectul acestei măsuri?

a) Producătorii direcți au devenit persoane libere sub raportul capacității de drept, desființându-se legarea lor de pământ;

b) Producătorii direcți au primit casa și gradina și drept de folosință a islazurilor și pădurilor;

c) Producătorii direcți au primit în proprietate pământ arabil și pădure.

2. Cauzele de nulitate ale contractelor de vânzare-cumpărare erau enumerate în *Pravilniceasca Condică*. Unde erau prevăzute expres modalitățile de încheiere ale actului de vânzare-cumpărare?

a) Legiuirea Caragea;

b) Codul Calimach;

c) Manualul lui Donici.

3. *Regulamentele Organice* stabileau două categorii de instanțe judecătorești: ordinare și extraordinare. Care erau instanțele care făceau parte din prima categorie?

a) instanțele militare și cele ecleziastice;

b) instanțele civile (ordinare și speciale);

c) divanurile judecătorești înființate la București și instanțele militare.

4. Ce au reprezentat *Regulamentele Organice*?

a) un pas înainte în pregătirea unificării instituționale;

b) un document care a introdus principii moderne în organizarea politică și administrativă;

c) toate.

5. Ce instanțe au înființat *Regulamentele Organice*?

a) tribunalele sătești ca judecătorii de pace;

b) tribunale de apel în probleme de comerț, tribunalul de pricini comerciale, judecătoria poliției, judecătorii de pace, judecătorii la județe în Țara Românească și tribunale în Moldova; forul judecătoresc suprem devenind Înaltul Divan în Țara Românească și Divanul domnesc în Moldova;

c) tribunalele de ținut.

6. Ce fel de regim politic a fundamentat în România Constituția din anul 1866?

a) democratic;

b) autoritar;

c) absolutist.

7. Care erau prerogativele Parlamentului, conform Constituției din 1866?

a) dreptul de veto absolut;

b) sancționarea și promulgarea legilor;

c) dezbaterea și aprobarea legilor.

8. Conform Constituției din anul 1938, cine era capul statului?

a) regele;

b) primul ministru;

c) mitropolitul.

9. Potrivit Codului Comercial Român din anul 1887, cine erau considerați comercianți?

a) cei ce făceau acte de comerț în nume propriu și societățile comerciale;

b) numai cei care lucrau în societățile comerciale;

c) numai cei care țineau un registru inventar.

10. Care erau cele trei condiții impuse prin Codul Comercial Român din 1887 pentru ca o persoană fizică să aibă calitatea de comerciant?

a) să facă acte de comerț, să le facă în nume propriu și să aibă comerțul ca o profesiune obișnuită;

b) să facă acte de comerț, dar să nu le facă în nume propriu;

c) să aibă comerțul ca o profesiune obișnuită.

11. Care erau instanțele de judecată obișnuite în Transilvania, în perioada dualismului?

a) judecătoriile de plasă li tribunalele de comitat;

b) tablele județorești și Curia;

c) judecătoriile de plasă, tribunalele de comitat, tablele județorești și Curia.

12. Care erau instanțele de judecată potrivit Codului de procedură penală (1865)?

a) judecătorii de plasă, tribunale de județ;

b) Curțile de apel (București, Iași, Craiova, Focșani, Galați);

c) judecătorii de plasă, tribunale de judeţ, curţile cu juri, Înalta Curte de casaţie şi justiţie.

13. Conform Codului Civil (1865) succesiunea putea fi transmisă pe cale legală, în ordinea gradelor de rudenie, şi pe cale testamentară. În ce categorii se împărţeau succesorii legali?

a) succesori legitimi şi colaterali;

b) descendenţi şi ascendenţi;

c) succesori legitimi, succesori neregulaţi, succesori anormali.

14. Conform Codului Penal (1865), crimele şi delictele au fost grupate în patru categorii. Care erau acestea?

a) trădarea, calomnia, distrugerea de bunuri, furtul;

b) infracţiuni îndreptate împotriva statului, infracţiuni împotriva Constituţiei, infracţiuni împotriva intereselor publice, infracţiuni contra intereselor particulare;

c) omorul, abuzul de putere, falsificarea operaţiunilor electorale, infracţiuni contra libertăţii.

15. Prin Regulamentele Organice, caimacamii aveau dreptul de a judeca dar nu şi de a hotărî în ultimă instanţă sau de a întări hotărârile judecătoreşti. Prin ce act s-a realizat restrângerea atribuţiilor căimăcămiei la cele pur administrative?

a) Proclamaţia de la Islaz;

b) Constituţia din anul 1866;

c) Convenţia de la Paris (1858).

16. Până la Regulamentele Organice, Divanul domnesc a continuat să fie compus exclusiv din dregători. Prin Regulamentele Organice, introducându-se principiul separaţiei puterilor, Divanul nu a mai păstrat decât anumite atribuţii. Care sunt acestea?

a) atribuţii judecătoreşti (instanţă supremă de judecată);

b) votarea proiectelor de legi;

c) votarea bugetelor.

17. Odată cu dezvoltarea comerțului a apărut, și în Principate, necesitatea creării unei noi ramuri de drept. În anul 1833, respectiv în 1841, în Moldova, a fost tradus Codul comercial francez. Care a fost actul care s-a tipărit, tot pe baza Codului francez, în anul 1840, în Țara Românească?

a) Codul Caragea;

b) Codul Comercial;

c) Condica de Comerciu.

18. Făurirea statului unitar român a impus adoptarea Constituției de la 1923, care să reflecte transformările ce au avut loc în organizarea statului român. Ce s-a realizat prin Constituția de la 1923 a României întregite?

a) unificarea organizării de stat și a legislației ca urmare a înfăptuirii unității naționale;

b) decretarea primatului datoriilor;

c) centralismul birocratic și autoritar în administrația de stat.

19. Care erau cele mai importante principii prevăzute de Constituția de la 1923?

a) principiul egalității și supremației;

b) principiul suveranității și principiul controlului constituționalității legilor;

c) toate cele de mai sus.

20. Conform Constituției din 1923, de către cine erau numiți și revocați miniștrii?

a) Rege;

b) Parlament;

c) Guvern.

21. Care Cod penal s-a aplicat în perioada anilor 1853-1880, în Transilvania?

a) austriac;

b) maghiar;

c) german.

22. În perioada regimului fanariot, cum erau numiți domnii țărilor române?

a) direct de către Poartă din rândul familiilor influente românești sau grecești;

b) direct de către Poartă numai din rândul familiilor grecești;

c) direct de către Sfatul de obște al Moldovei și Țării Românești.

23. Constituția din anul 1952 a statuat existența a trei sectoare în economia națională. Care erau acestea?

a) sectorul cooperatist, sectorul privat, sectorul socialist;

b) sectorul socialist, sectorul micii producții de mărfuri și sectorul particular-capitalist;

c) sectorul socialist, sectorul capitalist, sectorul de stat.

24. Decretul nr. 135/1968 și Legea nr. 58/1968 reglementau organizarea judecătorească. Prin ce instituții se înfăptuia justiția potrivit legii?

a) Tribunalul Suprem;

b) tribunalele militare;

c) Tribunalul Suprem, tribunalele județene, judecătorii, precum și prin tribunalele militare.

25. Care Cod penal s-a aplicat în perioada anilor 1918-1948, în Basarabia?

a) Codul penal ungar;

b) Codul penal rusesc;

c) Codul penal austriac.

Teme pentru acasă

1. În epoca lui Burebista, apare structurarea pe clase și categorii sociale a membrilor societății. Care erau aceste clase?

2. De cine era condusă provincia Dacia în timpul împăratului Traian?

3. Statul roman încasa sume considerabile din impozite. De câte feluri erau acestea?

4. Un loc aparte în viața Daciei romane l-a ocupat religia. Ce forme de cult se distingeau?

5. Care au fost principalele drepturi civile de care beneficiau cetățenii în Dacia?

6. Potrivit dreptului roman, tot teritoriul Daciei a fost transformat în ager publicus.

7. Sub ce formă se exercita dreptul de proprietate?

8. Care au fost caracteristicile justiției feudale?

9. Prin ce s-a caracterizat dreptul de proprietate în feudalism?

10. Care erau elementele actului de vânzare-cumpărare potrivit Codului Calimach?

11. Care au fost instanțele de judecată obișnuite în Transilvania, în perioada dualismului (1867-1918)?

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul VI
Dreptul românesc actual, după Revoluția din decembrie 1989

Secțiunea 1. Căderea regimului comunist în România

Căderea Zidului Berlinului și înlocuirea în noiembrie 1989 a liderului bulgar Todor Jivkov anunțau climatul revoluționar din Europa de Est. Scânteia care a dus la căderea comunismului în România s-a aprins la data de 15 decembrie 1989, la Timișoara. Întreaga țară a fost cuprinsă de ample demonstrații, care au culminat cu procesul și execuția soților Ceaușescu. Romania a fost singura țară din blocul estic care a trecut la democrație printr-o revoluție violentă, în urma căreia conducătorii au fost executați.

Politica economică precară, sărăcia din țară, precum și securitatea omniprezentă care a făcut din România un stat polițienesc, au alimentat nemulțumirea majorității populației față de regimul comunist.

În anul 1989, Ceaușescu a obținut o victorie politică importantă: achitarea datoriei externe de circa 11 miliarde, cu câteva luni mai devreme decât însuși Ceaușescu preconizase, însă acest lucru s-a datorat unei politici pline de privațiuni pentru populație, astfel că nemulțumirea maselor a luat amploare.

Scânteia de la Timișoara a dus la izbucnirea unor proteste, demonstrații și lupte de stradă, în decembrie 1989, care au determinat căderea regimului comunist. Puterea a fost preluată de *Consiliul Frontului Salvării Naționale* (CFSN), care printr-un Comunicat către țară, anunța bazele unui nou regim politic.

Revenirea la sistemul democratic, pluripartidist, după mai mult de patru decenii, a fost marcată prin Decretul nr. 8/1989, care la art. 1 prevedea: *„în Romania este liberă constituirea partidelor politice, cu excepția partidelor fasciste sau a celor care propagă concepții contrare ordinii de stat și de drept. Nici o altă îngrădire*

pe motive de rasă, naţionalitate, religie, grad de cultură, sex sau convingeri politice nu poate împiedica constituirea şi funcţionarea partidelor politice".

În activitatea lor partidele trebuiau să se bazeze pe următoarele principii:*al suveranităţii, independenţei şi integrităţii naţionale, al democraţiei, libertăţii şi asigurării demnităţii umane, inviolabilităţii şi inalienabilităţii drepturilor fundamentale ale omului.*

Secţiunea a 2-a. Constituţia din anul 1991

Din punct de vedere juridic, perioada *provizoratului politic* a luat sfârşit, odată cu adoptarea, după ample dezbateri, a unei noi Constituţii(în data de 21 noiembrie 1991). În 8 decembrie 1991, aceasta a fost aprobată prin referendum[1], intrând în istorie ca *primul act fundamental al României post-comuniste.*

Etapele şi actele politico-juridice premergătoare elaborării Constituţiei României din 1991 au fost următoarele[2]:

- *Comunicatul Consiliului Frontului Salvării Naţionale* din 22 decembrie 1989, care reglementa organizarea de alegeri libere şi democratice, separarea puterilor legislativă, executivă şi judecătorească în stat şi alegerea tuturor conducătorilor politici pentru unul sau cel mult două mandate;

- *Decretul-lege nr. 2/1989*, ce stabilea anumite prerogative specifice unui parlament (spre exemplu, numirea şi revocarea primului-ministru, numirea şi revocarea membrilor Guvernului, emiterea de decrete cu putere de lege, sau numirea şi revocarea preşedintelui Curţii Supreme de Justiţie şi a procurorului general);

- *Decretul-lege nr. 92/1990*, care constituia un act normativ cu are valoare de lege electorală şi de „mini-constituţie", datorită prevederilor privind structura bicamerală a viitorului Parlament,

---

[1] Referendumul a fost organizat pentru a conferi Legii fundamentale un plus de legitimitate (a se vedea *C. Ionescu*, Drept constituţional şi instituţii politice, Ed. All Beck, Bucureşti, 2004, p. 342).

[2] *V. Duculescu, C. Călinoiu*, Crestomaţie de Drept Constituţional, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1998, p. 9.

atribuțiile Președintelui României, desfășurarea alegerilor din mai 1990 sau raporturile dintre Parlament, Președinte și Guvern.

În 20 mai 1990,cu ocazia alegerilor parlamentare, Camera Deputaților și Senatul se reunesc în ședința comună ca Adunare Constituantă, adoptând regulamentul acesteia. Adunarea Constituantă a adoptat noua Constituție[1] a României în 21 noiembrie 1991, cu 441 voturi „pentru" și 95 voturi „împotrivă".

Din punct de vedere juridic, Constituția a fost structurată în 152 de articole, grupate în 7 titluri.

Teoreticieni ai dreptului[2] au caracterizat taxonomia articolelor din Constituția din 1991, afirmând că dispozițiile constituționale consacrau în Titlul I forma republicană de guvernământ a Statului român, care este național, suveran, independent și indivizibil. De asemenea, erau reglementate drepturile, libertățile fundamentale și îndatoririle fundamentale, libertatea de exprimare (art. 30), dreptul la grevă (art. 40), protecția proprietății private (art. 41), dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică (art. 48).

În Titlul II legiuitorul român a inclus o întreagă gamă de drepturi, libertăți și îndatoriri fundamentale ale cetățenilor, consacrate deja în documentele internaționale. Constituția marchează universalitatea drepturilor și îndatoririlor fundamentale sub toate aspectele. Se remarcă faptul că legătura între cetățeanul român și statul său nu se limitează numai la teritoriul național, cetățenii români bucurându-se de protecția statului român, oriunde s-ar afla.

Alături de drepturile și libertățile cetățenești (egalitatea în drepturi, dreptul la viață, dreptul la libera circulație, libertatea cuvântului, libertatea conștiinței, dreptul la muncă, dreptul la odihnă, dreptul la învățătură etc.), Constituția prezintă și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor: devotament față de țară, respectarea Constituției și a legilor, apărarea țării, contribuțiile financiare, exercitarea cu bună credință a drepturilor și libertăților precum și a îndatoririlor fundamentale.

---

[1] Constituția din 1991 a intrat în vigoare la data de 8 decembrie 1991, fiind publicată în Monitorul Oficial nr. 233 din 21 noiembrie 1991.

[2] *M. Constantinescu, I. Muraru*, Drept Parlamentar, Ed. Gramar, București, 1994, p. 32.

Totodată, Titlul II introduce, pentru prima dată în istoria românilor, o instituție juridică occidentală, *Avocatul Poporului*, care avea drept atribuții apărarea drepturilor și libertăților cetățenești.

Titlul III, intitulat „Autoritățile publice", stabilea anumite norme cu privire organizarea și funcționarea statală a puterii poporului, bazată pe principiul statului de drept și cel al separației puterilor în stat[1], menționându-se: Parlamentul, Președintele, Guvernul. Același Titlu III se referă, în capitolele V și VI, la *administrația publică și judecătorească*.

În Titlul IV erau reglementate economia și finanțele publice și se consfințeau obligațiile statului în domeniu.

Titlul V trasa regulile de organizare și funcționare ale Curții Constituționale, unica autoritate de jurisdicție constituțională în România, cu caracter exclusiv de competență.

Principiile generale ale activității justiției se bazează atât pe dispozițiile constituționale, cât și pe o serie de acte normative (principiul legalității, înfăptuirea justiției în numele legii, dreptul la apărare, egalitatea cetățenilor, interzicerea înființării de instanțe extraordinare, accesul liber la justiție etc.).

Titlul VI cuprindea dispoziții referitoare la revizuirea constituției, dispoziții care clasificau Constituția României în categoria constituțiilor rigide, iar Titlul VII îngloba dispoziții finale și tranzitorii cu privire la intrarea în vigoare a constituției, conflictul temporal de legi, diverse instituții.

La niciun deceniu de la adoptare, Constituția își vedea deja limitele. Ea nu fusese gândită nici pentru integrarea europeană a României, nici în vederea construirii unui sistem politic participativ, dar nici măcar pentru o practică politică facilă.

---

[1] În art. 1 alin. (4) din Constituția României se arată că „Statul se organizează potrivit principiului separației și echilibrului puterilor – legislativă, executivă și judecătorească – în cadrul democrației constituționale".

Secțiunea a 3-a. Dreptul românesc, după Revoluția din anul 1989

Urmare Revoluției din decembrie 1989, a răsturnării regimului de dictatură și a trecerii spre democrația specifică statului de drept, au avut loc o serie de transformări profunde ale dreptului. România a parcurs, sub acest aspect, o etapă importantă atât în îmbunătățirea cadrului legislativ, cât și în compatibilizarea acestuia cu reglementările dreptului comunitar, un drept relativ nou, aflat încă în perioada consolidării sale. Întregul proces de armonizare a legislației naționale cu reglementările și exigențele europene, constituie un obiectiv major care se regăsește în strategia națională a oricărui stat candidat la calitatea de membru al Uniunii Europene.

În același timp, acest proces de integrare a reprezentat o necesitate ce decurgea din însăși opțiunea țării noastre, devenind o obligație asumată prin Acordul european de asociere. Pornindu-se de la doctrina comunitară, potrivit căreia relațiile dreptului comunitar cu cel național nu se reduc la un model unic, compatibilizarea legislației naționale și concordanța acesteia cu aquis-ul comunitar s-a asigurat prin mai multe modalități (substituția, armonizarea, coordonarea sau coexistența), însă în strict acord cu convențiile europene și internaționale pe care România le-a ratificat și cu exigențele Consiliului Europei (CE) și ale Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO).

Procesul legislativ privind perfecționarea activității organelor judiciare în domeniul dreptului penal a constituit o prioritate în cadrul strategiei de reformă a întregului sistem judiciar, astfel că reglementările adoptate au avut ca scop nu numai atingerea standardelor și obiectivelor asumate, ci și îmbunătățirea legislației în ansamblul ei, inclusiv corelarea sa în plan intern[1]. Drept urmare,

---

[1] *E. Paraschiv*, Conformarea dreptului românesc penal la exigențele statului de drept, în contextul integrării europene, în volumul la Simpozionul internațional „Integrarea principiilor și normelor procedurale și de drept penal român în dreptul european", organizat de Universitatea Craiova, Facultatea de Drept și Științe Administrative Nicolae Titulescu, Ed. Universitaria, Craiova, 2006, p. 143-147.

au intervenit modificări importante şi de substanţă în toate componentele sistemului judiciar, atât în ce priveşte cadrul legislativ propriu-zis, cât şi cel instituţional.

A fost perfecţionată legislaţia privind organizarea judiciară[1] şi statutul magistraţilor[2], astfel încât să se asigure o mai bună realizare a activităţilor de administrare a probelor şi de soluţionare a cauzelor penale, cât şi independenţa magistraţilor în contextul sporirii responsabilităţii în înfăptuirea justiţiei. Instanţele de judecată au fost reorganizate, trecându-se de la două, la trei grade de jurisdicţie (pentru majoritatea cauzelor) prin înfiinţarea curţilor de apel. De asemenea, au fost dispuse măsuri organizatorice pentru specializarea judecătorilor şi procurorilor prin înfiinţarea unor secţii la instanţe pentru minori, cât şi a unor secţii separate de urmărire penală a crimei organizate şi a infracţiunilor privind regimul drogurilor, iar pentru cercetarea infracţiunilor grave de corupţie a fost înfiinţată o direcţie separată în cadrul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie.

Importante atribuţii privind încadrarea, promovarea, sancţionarea şi eliberarea din funcţie a magistraţilor au fost transferate de la Ministerul Justiţiei sau de la Ministerul Public, Consiliului Superior al Magistraturii[3], care – ca reprezentant al autorităţii judecătoreşti şi garant al independenţei justiţiei – avea menirea de a asigura funcţionarea eficientă a sistemului judiciar şi respectarea legii în desfăşurarea carierei profesionale a magistraţilor (art. 1 şi 3 din Legea nr. 542/2004).

În ce priveşte tragerea la răspundere penală a celor care încalcă drepturile şi libertăţile altora, vătămând valorile sociale ocrotite de lege, au fost luate măsuri pentru încriminarea unor noi fapte periculoase, cât şi de stabilire a unor garanţii procesuale pentru persoanele cercetate, astfel încât să se respecte demnitatea acestora şi principiul prezumţiei de nevinovăţie.

---

[1] Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară (M. Of. nr. 576 din 29 iulie 2004).

[2] Legea nr. 303/2004 privind Statutul magistraţilor (M. Of. nr. 576 din 29 iunie 2004).

[3] Legea nr. 542/2004 privind Consiliul Superior al Magistraturii (M. Of. nr. 549 din 2 iulie 2004).

Prin modificarea succesivă a Codului de procedură penală au fost sporite garanțiile procesual penale, îndeosebi cele privind măsurile privative sau restrictive de libertate, asistența juridică și reprezentarea, cele referitoare la instituirea controlului judecătoresc asupra soluțiilor procurorului de netrimitere în judecată.

Au fost elaborate și introduse instituții noi, cum ar fi: protecția martorilor, înregistrările audio și video (ca mijloace de probă), investigatorii sub acoperire, obligația de a nu părăsi țara (ca măsură preventivă) etc.[1]

Totodată, au fost modificate și completate substanțial o serie de reglementări privind dispunerea și prelungirea arestării preventive, care a fost trecută în competența instanței de judecată, fiind introduse liberarea provizorie sub control judiciar și pe cauțiune.

Au fost stabilite termene rezonabile limită în care se pot dispune măsurile preventive, precum și de soluționare a prelungirii acestora, înainte de expirarea lor, fiind totodată mărite pragurile de pedeapsă impuse pentru care poate fi dispusă arestarea preventivă.

Repararea daunelor morale, extinderea dreptului la repararea pagubei, dispozițiile speciale pentru minorii care au drepturi procesuale proprii și un regim special de detenție preventivă, constituie alte măsuri legislative dispuse în această perioadă.

Noul Cod penal[2] și noua lege de executare a pedepselor[3] cuprind dispoziții ce presupun soluții noi și o resistematizare cu privire la o serie de instituții importante, precum infracțiunea, sistemul cauzelor justificative și al celor care înlătură caracterul penal al faptei, al executării pedepsei sau consecințele condamnării, participația, sistemul sancționator, personalizarea pedepsei și introducerea altor sancțiuni, împărțirea infracțiunilor în delicte și crime după gravitatea acestora, o unificare a numeroase norme de

---

[1] *D.Șt. Paraschiv*, Limite în perfecționarea legislației românești spre integrarea europeană, Integrarea europeană și dreptul românesc, Ed. Tempus Dacoromânia Comterra Dacoromână, București, 2006, p. 318.

[2] Legea nr. 301/2004 privind adoptarea Codului penal (M. Of. nr. 575 din 29 iunie 2004).

[3] Legea nr. 294/2004 privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului (M. Of. nr. 591 din 1 iulie 2004).

incriminare prevăzute în legi speciale, o altă viziune privind regimul de executare al pedepselor, aplicarea de sancțiuni penale persoanelor juridice vinovate de săvârșirea unor infracțiuni etc. De asemenea, au fost adoptate legi speciale privind măsurile alternative la detenție și de reformare a sistemului penitenciar, ori de incriminare a unor fapte periculoase privind violența în familie, actele de terorism traficul de persoane, consumul de droguri, pornografia infantilă, spălarea de bani, evaziunea fiscală, criminalitatea organizată, actele de corupție din anumite domenii, responsabilitatea ministerială etc.

Au fost adoptate noi reglementări ori au fost perfecționate cele existente, pentru rezolvarea în bune condiții a litigiilor civile, comerciale, de contencios administrativ, de muncă sau din alte domenii, astfel încât să se asigure respectarea dreptului de proprietate, realizarea în bune condiții a dreptului la muncă, cât și a celorlalte drepturi și libertăți fundamentale înscrise în Constituție. Totodată, au fost modificate normele de procedură civilă, în vederea rezolvării litigiilor civile în cele mai bune condiții.

Legislația privind sectorul economic și financiar s-a îmbogățit permanent, permițând dezvoltarea inițiativei personale, dezvoltarea sectorului privat, creșterea calității produselor și serviciilor.

De asemenea, a fost perfecționată legislația din diferite sectoare de activitate în vederea bunei funcționări a acestora și pentru îmbunătățirea condițiilor de viață, de mediu, pentru respectarea drepturilor angajaților în raporturile de muncă etc.

Din cele prezentate rezultă că, sub aspect legislativ, dar și structural, au fost făcuți pași importanți pentru reformarea justiției penale, ca de altfel în toate domeniile sistemului judiciar și social, în ansamblu.

Se impune a fi subliniate, însă, o serie de neajunsuri și cauze care au generat adoptarea unor acte legislative de natură a nu fi apte pentru soluționarea problemelor de fond, privind îmbunătățirea cadrului legislativ și reformarea sistemului judiciar.

Astfel, au fost elaborate și adoptate o serie întreagă de legi importante, fără o consultare suficientă a specialiștilor și practicienilor direct implicați, iar alteori într-o totală lipsă de transparență, ceea ce a dus la existența unor reglementări deficitare sau contradictorii.

De asemenea, numeroase acte normative au fost emise în regim de urgență (ordonanțe, hotărâri de urgență etc.), deși domeniile reglementate reclamau adoptarea de legi organice, care intră în competența Parlamentului.

A devenit aproape o regulă ca, după adoptarea unei legi, să apară la scurt timp modificări sau completări, fiind puțin probabil ca acest fapt să poată fi pus întotdeauna pe seama lipsei de experiență, iar multe din modificările legislative s-au făcut conjunctural și fragmentat, ceea ce a îngreunat o corelare a legislației în ansamblu și a generat, totodată, o aplicare neunitară.

Adoptarea unor reglementări deficitare și numeroasele modificări ulterioare au condus la instabilitate legislativă, la o monitorizare deficitară a acesteia. Chiar în situațiile când textele de lege sunt acoperitoare și clare, de foarte multe ori nu se respectă sau pur și simplu nu se aplică, fără a se solda cu sancțiuni, astfel că nimeni nu răspunde pentru aceasta.

Denaturarea unor dispoziții cuprinse în legi prin metodologii, instrucțiuni sau norme de aplicare care au fost adoptate ulterior sau imposibilitatea de aplicare a unor legi prin întârzierea adoptării unor asemenea norme ori prin nealocarea de resurse materiale, a făcut ca multe reglementări să nu poată fi puse în practică.

În unele cazuri chiar legea are anumite lacune (voite sau nevoite), ceea ce permite interpretarea în sensul absolvirii de răspundere a celor care săvârșesc fapte dăunătoare, încurajându-se astfel comiterea de infracțiuni. În acest sens se poate exemplifica cu Legea societăților comerciale care, în primii ani de după revoluție, crea posibilitatea de evaziune fiscală, întrucât permitea înființarea succesivă a mai multor societăți comerciale, cu scutire de impozite. Astfel, după expirarea perioadei de scutire a impozitării, aceeași persoană înființa o altă societate care, de asemenea, beneficia de scutire a impozitării, operațiune care se putea repeta de un număr nedeterminat. Evaziunea fiscală a fost posibilă și prin permiterea vânzării unor societăți cu datorii foarte mari, la persoane fictive sau existente, dar insolvabile ori de negăsit. Au existat și există multe alte asemenea acte normative care permit interpretarea legii în favoarea celor care comit infracțiuni, astfel

încât aceştia să nu răspundă penal, ceea ce încurajează faptele respective ş.a.[1]

Toate cauzele prezentate, cât şi alte motive obiective şi subiective neenumerate, arată că supremaţia legii şi egalitatea cetăţenilor în faţa ei rămân încă deziderate, impunându-se a se acţiona în continuare pentru îmbunătăţirea legislaţiei, pentru întărirea respectului pentru lege, astfel încât aceasta să fie aplicată în litera şi spiritul său.

Adoptarea şi aplicarea regulilor juridice trebuie să se facă în lumina unui „drept just", care „trebuie să inspire deciziile omului politic, bărbat de stat, legiuitor sau administrator, chemat să fixeze cadrele dreptului formal, pentru a asigura domnia lesnicioasă a justiţiei în viaţa socială concretă". Legea nu poate fi plasată deasupra justiţiei şi a legii naturii, căci nu dreptul decurge din lege, ci legea din drept, iar societatea nu are nevoie de un drept pur şi simplu, ci de un drept just[2].

În viitor, concepţia asupra statului de drept şi asupra dezvoltării sistemului juridic urmează a fi reanalizată în perspectiva societăţii informaţionale globale şi a impunerii unor trăsături fundamentale cum ar fi: supunerea statului autorităţii dreptului, răspunderea membrilor executivului, independenţa instanţelor judecătoreşti, respectarea drepturilor economico-sociale ale cetăţenilor[3].

Important este ca izvoarele formale ale dreptului, să se înscrie pe linia de evoluţie a unor tendinţe dezirabile, să servească finalităţile sale şi condiţia umană, afirmându-şi în acelaşi timp propria

---

[1] *D.Şt. Paraschiv*, op. cit., p. 317.

[2] *G. Paraschiv*, Reglementări care au afectat ordinea juridică şi corelarea dreptului nostru cu cel al statelor Uniunii Europene, în Culegerea de studii a Simpozionului internaţional al Universităţii Nicolae Titulescu din Craiova, „Integrarea principiilor şi normelor procedurale şi de drept penal român în dreptul european", Ed. Universitaria Craiova, 2006, p. 194-199.

[3] *P.M. Cosmovici*, Stat şi societate. România 2020, sub egida Academiei Române şi a Programului Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare, Ed. Conspress, Bucureşti, 1998, p. 225-290.

lor mișcare internă, specificitatea și complexitatea, astfel încât „Dreptul" să fie tehnică, știință, artă[1].

Secțiunea a 4-a. Reforma constituțională din anul 2003

După blocajul instituțional care a caracterizat guvernarea între 1996 și 2000, accelerarea proceselor de integrare europeană și schimbarea mecanismelor informale ale politicii românești au adus reforma constituțională în atenția publicului.

Revizuirea Constituției României din 2003 a avut drept obiectiv principal creșterea eficienței modului de funcționare a instituțiilor statului, alături de adaptarea Legii fundamentale la exigențele integrării în Uniunea Europeană și sporirea gradului de protecție juridică a unor drepturi fundamentale.

Privită ca o schimbare de echilibru, fenomen normal, curent și constant în viața oricărui sistem politic, modificarea Constituției din 2003 nu a putut conduce, însă, la transformări radicale ale raporturilor dintre instituțiile politice.

Puținele adăugiri nu sunt spectaculoase, de fapt, Constituția României trece de la 152 la 156 de articole și de la șapte, la opt titluri. Mai mult de jumătate din articole au suferit modificări mai mici sau mai mari, cea mai importantă modificare reprezentând-o noul Titlul VI privind integrarea euroatlantică.

Modificările care au fost aduse Constituției au vizat, în primul rând, acele articole care intrau în contradicție cu statutul de viitor membru al Uniunii Europene și cu cel de membru al Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO). Astfel:

- s-a eliminat restricția aplicată cetățenilor români deținători și ai altor cetățenii să dețină funcții publice în România: „Art. 16 alin.(3). Funcțiile și demnitățile publice, civile sau militare, pot fi ocupate, în condițiile legii, de persoanele care au cetățenia română și domiciliul în țară";

---

[1] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, op. cit., p. 176-177.

- în plus, a fost introdus dreptul cetățenilor tuturor țărilor membre ale Uniunii Europene, de a vota și a candida la alegerile locale: „Art. 16 alin. (4). În condițiile aderării României la Uniunea Europeană, cetățenii Uniunii care îndeplinesc cerințele legii organice au dreptul de a alege și de a fi aleși în autoritățile administrației publice locale";

- s-a introdus prevederea în baza căreia cetățenii străini pot deține în proprietate terenuri pe teritoriul României. Astfel, la art. 44 alin. (2) se prevede: „[...] Cetățenii străini și apatrizii pot dobândi dreptul de proprietate privată asupra terenurilor numai în condițiile rezultate din aderarea României la Uniunea Europeană și din alte tratate internaționale la care România este parte, pe bază de reciprocitate, în condițiile prevăzute prin lege organică, precum și prin moștenire legală";

- s-a introdus principiul priorității tratatelor constitutive ale Uniunii Europene în fața dispozițiilor legale din România care contravin prevederilor acestor tratate, la art.148 al Constituției prevăzându-se că: „(1) Aderarea României la tratatele constitutive ale Uniunii Europene, în scopul transferării unor atribuții către instituțiile comunitare, precum și al exercitării în comun cu celelalte state membre a competențelor prevăzute în aceste tratate, se face prin lege adoptată în ședința comună a Camerei Deputaților și Senatului, cu o majoritate de două treimi din numărul deputaților și senatorilor. (2) Ca urmare a aderării, prevederile tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, precum și celelalte reglementări comunitare cu caracter obligatoriu, au prioritate față de dispozițiile contrare din legile interne, cu respectarea prevederilor actului de aderare";

Nu în ultimul rând, a fost introdus un articol care se referă la alegerile pentru Parlamentul European: „Art. 38. În condițiile aderării României la Uniunea Europeană, cetățenii români au dreptul de a alege și de a fi aleși în Parlamentul European".

Totuși, presiunea pe care o serie de actori politici, dar și o parte a opiniei publice, au exercitat-o asupra procesului de modificare a Constituției, a determinat, în cele din urmă, adoptarea unor modificări care nu sunt legate în mod direct de integrarea euro-atlantică. Astfel:

- s-a introdus, în mod explicit, principiul separației puterilor în stat: „Art. 1, alin. (4). Statul se organizează potrivit principiului separației și echilibrului puterilor – legislativă, executivă și judecătorească – în cadrul democrației constituționale";

- au fost recunoscute, ca parteneri în dialogul social, alături de sindicate, organizațiile patronale și asociațiile profesionale: „Art. 9. Sindicatele, patronatele și asociațiile profesionale se constituie și își desfășoară activitatea potrivit statutelor lor, în condițiile legii. Ele contribuie la apărarea drepturilor și la promovarea intereselor profesionale, economice și sociale ale membrilor lor";

- s-a introdus principiul garantării proprietății, renunțându-se la sintagma „proprietatea privată este ocrotită în mod egal de lege". În prezent, textul este: „Art. 44 alin. (2) Proprietatea privată este garantată și ocrotită în mod egal de lege, indiferent de titular";

- s-a renunțat la prevederea conform căreia serviciul militar este obligatoriu;

- s-au modificat prevederile legate de imunitate, în sensul că, în prezent, „deputații și senatorii pot fi urmăriți și trimiși în judecată penală pentru fapte care nu au legătură cu voturile sau cu opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului" [art. 72 alin. (2)]. Totuși, în continuare, ei „...nu pot fi percheziționați, reținuți sau arestați fără încuviințarea Camerei din care fac parte, după ascultarea lor. Urmărirea și trimiterea în judecată penală se pot face numai de către Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție. Competența de judecată aparține Înaltei Curți de Casație și Justiție";

- s-a modificat textul care reglementează inițiativa legislativă cetățenească, reducându-se numărul minim necesar de cetățeni care pot iniția o propunere legislativă, de la 250.000, la 100.000, precum și numărul minim necesar de semnături care trebuie strânse în favoarea propunerii dintr-un județ, de la 10.000 la 5.000 (cu mențiunea că acest minim trebuie atins doar într-un sfert din județele țării);

- s-a eliminat procedura de mediere din procesul legislativ, stabilindu-se domeniile în care fiecare dintre cele două Camere este Cameră decizională în procesul de legiferare (și hotărăște forma finală în care este adoptată legea). În acord cu acest lucru, s-a mai introdus prevederea conform căreia „prima Cameră sesizată se pronunță în termen de 45 de zile", pentru coduri și alte

legi de complexitate deosebită termenul fiind de 60 de zile, iar în cazul depăşirii acestor termene se consideră că proiectele de legi sau propunerile legislative au fost adoptate" [art. 75 alin. (2)];

- s-a crescut importanţa Curţii Constituţionale în procesul de legiferare, prin introducerea prevederii conform căreia „în cazurile de neconstituţionalitate care privesc legile, înainte de promulgarea acestora, Parlamentul este obligat să reexamineze dispoziţiile respective pentru punerea lor de acord cu decizia Curţii Constituţionale" [art. 147 alin. (2)]. Amintim că, anterior acestei modificări, Parlamentul putea trece peste o decizie de neconstituţionalitate a Curţii Constituţionale cu privire la o lege adoptată, prin votarea legii respective cu o majoritate de două treimi din numărul total al senatorilor şi deputaţilor;

- s-a introdus un articol special referitor la Consiliul Economic şi Social ca „...organ consultative al Parlamentului şi al Guvernului în domeniile de specialitate stabilite prin legea sa organică de înfiinţare, organizare şi funcţionare (art. 141).

Teste pentru autoevaluare studenţi

1. Conform Constituţiei României adoptată în anul 1991, prin intermediul cui se defineşte statul de drept?
   a) instituţiilor şi regulilor de guvernare;
   b) regimului democratic;
   c) legislaţiei.

2. Cui aparţine exercitarea conducerii generale a administraţiei publice potrivit Constituţiei României din anul 1991?
   a) Parlamentului;
   b) guvernului,
   c) prefecţilor.

3. Care sunt atribuţiile preşedintelui stabilite prin Constituţia României adoptată în anul 1991?
   a) emiterea de hotărâri şi ordonanţe de urgenţă;
   b) adoptarea legilor statului;
   c) promulgarea legilor.

4. Potrivit Constituției din 1991, cui îi revine sarcina de a verifica constituționalitatea legilor și a hotărârilor de guvern?
a) Curții de Conturi;
b) Curții Constituționale;
c) organizațiilor nonguvernamentale.

5. Ce instituție a introdus Constituția din 1991, pentru prima data în istoria românilor, în scopul apărării drepturilor și libertăților cetățenești?
a) Avocatul Poporului;
b) Consiliul Legislativ și Curtea Constituțională;
c) toate.

6. Care era rolul Consiliului Superior al Magistraturii, reprezentant al autorității judecătorești și garant al independenței justiției?
a) avea menirea de a asigura funcționarea eficientă a sistemului judiciar și respectarea legii în desfășurarea carierei profesionale a magistraților;
b) elabora dispoziții speciale pentru minorii care aveau drepturi procesuale proprii;
c) dispunea măsuri organizatorice în vederea specializării magistraților.

7. Pe ce principii trebuiau să se bazeze partidele în activitatea lor, imediat după Revoluția din 1989?
a) principiile suveranității, independenței și integrității naționale;
b) principiile democrației, libertății și asigurării demnității umane; principiile suveranității, independenței și integrității naționale, al democrației, libertății și
c) asigurării demnității umane, inviolabilității și inalienabilității drepturilor fundamentale ale omului.

8. Compatibilizarea legislației naționale și concordanța acesteia cu *aquis*-ul comunitar s-a asigurat prin mai multe modalități. Care au fost acestea?
a) substituția, armonizarea, coordonarea sau coexistența;
b) substituția și armonizarea;
c) coordonarea și coexistența.

9. Ce atribuții au fost transferate de la Ministerul Justiției sau de la Ministerul Public, Consiliului Superior al Magistraturii?

a) atribuții privind sancționarea și eliberarea din funcție a magistraților;

b) atribuții privind încadrarea, promovarea, sancționarea și eliberarea din funcție a magistraților;

c) atribuții privind încadrarea și promovarea magistraților.

10. În ce mod au fost reorganizate instanțele de judecată în perioada de după 1989?

a) nu s-a produs nicio modificare în organizarea instanțelor de judecată;

b) s-a trecut de la trei, la două grade de jurisdicție prin desființarea curților de apel;

c) s-a trecut de la două, la trei grade de jurisdicție (pentru majoritatea cauzelor) prin înființarea curților de apel.

Teme pentru acasă

1. Prin ce a fost marcată revenirea la sistemul democratic, pluripartidist, după Revoluția din 1989?

2. Care au fost etapele și actele politico-juridice premergătoare elaborării Constituției României din 1991?

3. Care au fost cele mai importante modificări pe care le-a adus Constituția din anul 2003?

4. Ce scop au urmărit reglementările adoptate în domeniul dreptului penal românesc de după 1989?

5. Constituția din anul 2003 a adoptat unele modificări care nu erau legate în mod direct de integrarea euro-atlantică. Care au fost acestea?

BCU IAȘI

Capitolul VII
Dreptul internațional

Secțiunea 1. Formarea dreptului internațional

§1. Antichitatea

Referitor la raporturile externe, în antichitate, scena politică a fost dominată de forme distincte de colectivități politice: imperii și orașe (îndeosebi cele grecești).

Cerințele de natură economică au determinat imperiile sau cetățile să lege raporturi pașnice cu lumea exterioară, impulsionând astfel apariția unor reguli cu privire la desfășurarea acestor raporturi, ce pot fi considerate ca norme rudimentare de drept internațional.

Între **cetățile grecești** a evoluat treptat un drept internațional cu caracter rudimentar, cu privire la încheierea tratatelor, la inviolabilitatea solilor, rezolvarea diferendelor pe cale pașnică, prin arbitraj și bune oficii, reguli pentru declararea războaielor, instituția *proxeniei* pentru protecția negustorilor străini etc.[1].

O accepție deosebită pentru evoluția ulterioară a dreptului internațional, au prezentat-o următoarele:

- *arbitrajul*, conceput și practicat de către cetățile grecești ca instrument de reglementare a diferendelor politice cât și a celor comerciale;

- *proxenia*, impusă de legăturile comerciale intense dintre cetățile grecești, prin care se acordau străinilor, pe bază de reciprocitate, anumite drepturi și privilegii în intenția protejării bunurilor și persoanelor acestora.

Trebuie subliniate eforturile cetăților grecești în direcția federalizării, bazată pe două reguli, care mai târziu vor fi luate în considerare în dreptul internațional și anume: libertatea de adeziune și

---

[1] *N.Q. Dinh, A. Pellet, P. Daillier*, Droit international public, Paris, 1987, p. 36-39.

egalitatea între membrii federației. Totodată, sunt notabile tentativele de „organizare internațională" a diferitelor entități existente: gruparea orașelor grecești în asocieri de administrare comună a sanctuarelor religioase[1].

Poziția de superioritate a **Imperiului Roman**, care nu era înclinat să-și trateze partenerii ca egali, și-a pus amprenta asupra contribuției Romei la realizarea unor reguli de drept internațional. Probabil din acest motiv Roma a manifestat o preocupare constantă de transpunere a raporturilor Imperiului cu alte popoare străine în reguli juridice, precum: cele privind solii, negocierile, încheierea și executarea tratatelor, ocrotirea străinilor, distincția dintre războaiele juste (cele considerate de Roma ca atare) și cele injuste ș.a.

Bogata activitate a romanilor în domeniul dreptului în general, a determinat pe unii autori să considere că multe dintre principiile generale ale dreptului internațional își au originea în dreptul roman[2].

După pătrunderea creștinismului în lumea romană, dreptul roman devine dreptul comun al creștinătății, ceea ce, mai târziu, va avea o influență majoră în structurarea dreptului internațional clasic, apărut și dezvoltat într-o societate de națiuni creștine.

Esențe de drept internațional s-au întâlnit și în **alte state de pe alte continente** decât Europa. Astfel, în China antică, confucianismul și filosofia lui Lao-tzî făceau referire la războaie drepte și nedrepte, la respectarea tratatelor precum și la sancțiuni internaționale, preconizându-se în final o *uniune măreață a popoarelor*[3].

Legile lui Manu (secolul al V-lea î.e.n.) și Rig Vedele (texte religioase din anii 2500 î.e.n.) consemnează existența, în India antică, unor misiuni diplomatice *ad-hoc*[4]. Tratatele erau socotite sacre, prin depunerea unui jurământ, în acest fapt avându-și originile garanțiile dreptului internațional modern.

---

[1] *R. Miga-Beșteliu*, Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public, ed. a III-a, Ed. All Beck, București, 2003, p. 20-21.

[2] *A. Nussbaum*, A Concise History of the Law of Nations, ed. I, The Macmillan Company, New York, 1954, p. 15.

[3] *K. Iriye*, The Principles of International Law in the Light of the Confucius Doctrine, RCADI, 1967, vol. 120, p. 54 și urm.

[4] *C.J. Chacko*, India's Contribution in the Field of International Law, RCADI, 1958, vol. 93, p. 121-142.

Egiptul antic a lăsat moștenire tratatul denumit *sublim* dintre Ramses al II-lea, faraonul Egiptului, și Hattusill al III-lea, regele hititilor. De asemenea, la curtea faraonilor funcționa o cancelarie pentru treburile străine[1].

Chiar și **Biblia** vorbește despre unitatea genului uman și pluralismul națiunilor, ea conținând o serie de reguli morale și juridice cu caracter superior, ceea ce evocă dreptul natural și *ius cogens*. Totodată, sunt evocate *ius inter gentes*, acorduri ce trebuie respectate, apărarea și protecția unor drepturi fundamentale ale omului. Ambasadorii trebuiau tratați cu respect, persoana lor fiind considerată inviolabilă[2].

§2. Evul Mediu

După prăbușirea Imperiului Roman de Apus (în anul 476), invazia popoarelor barbare a provocat o lungă perioadă de haos în Europa. Sorgintea societății internaționale actuale poate fi situată chiar în epoca acestei căderi, în urma căreia se înregistrează existența a trei entități imperiale, ce constituie primele elemente ale unei societăți internaționale: Imperiul Bizantin care dispare în 1453, când otomanii cuceresc Constantinopolul; Imperiul islamic (care se destramă în favoarea dinastiilor locale, ca urmare a rivalităților dintre ele; Europa Occidentală în care se consolidează regatele creștine, ca entități ale unei societăți internaționale limitate.

Dreptul de azil, armistițiul sau sancțiunile, precum și o serie de alte instituții ce țin de dreptul internațional, emanau de la biserică sau erau creația exclusivă a Papei, care de multe ori intervenea ca arbitru între monarhii.

Noțiunea de sancțiune religioasă a apărut în evul mediu, Papa sau biserica putând aplica excomunicarea sau interdicția, care antrenau interzicerea oricărui serviciu religios pe pământurile seniorilor, atunci când nu respectau comandamentele religiei.

Necesitatea dezvoltării dreptului internațional s-a impus urmare tendinței centralizării puterii în mâinile suveranilor, raporturilor

---

[1] *R. Miga-Beșteliu*, op. cit., p. 22.

[2] *D. Carreau*, Droit international public, Paris, 1988, p. 28-31.

care încep să se desfăşoare între aceştia precum şi permanentizării războiului, ca principal mijloc de reglementare a conflictelor. Dreptul internaţional s-a scindat pentru prima oară în drept al războiului şi drept al păcii, apărând reguli noi cu privire la armistiţiu şi tratamentul prizonierilor, natura tratatelor de pace şi regimul aplicat străinilor.

Secţiunea a 2-a. Dreptul internaţional după constituirea statelor moderne

Evenimentele şi transformările magistrale, care au marcat dezvoltarea progresivă a dreptului internaţional de la sfârşitul secolului al XV-lea până la Primul Război Mondial, au fost: transformarea monarhiilor europene în state moderne, care a dat naştere la statele suverane şi la societatea internaţională interstatală; noile descoperiri geografice, ce au contribuit la evoluţia procesului de colonizare; tratatele de la Westfalia prin care s-a consacrat noua ordine europeană interstatală; cucerirea independenţei de către SUA şi ţările latino-americane, ce a marcat începutul procesului decolonizării.

Principiul suveranităţii şi cel al egalităţii statelor, afirmate de tratatele westfalice, s-au impus treptat, conferind o nouă dimensiune raporturilor interstatale: recunoaşterea puterii suverane asupra teritoriului propriu şi independenţă faţă de orice ingerinţă exterioară.

Practica ambasadelor permanente în domeniul relaţiilor diplomatice capătă un caracter universal, constituindu-se reguli clare cu privire la statutul diplomaţilor, drepturile, obligaţiile şi protecţia lor.

S-au creat treptat noi tehnici de reglementare paşnică a diferendelor dintre state, precum: medierea, bunele oficii, ancheta şi concilierea, pe plan diplomatic; arbitrajul, pe plan jurisdicţional.

Se conturează ideea menţinerii păcii prin respectarea dreptului internaţional şi impunerea unei justiţii internaţionale independente. În acest context au fost convocate cele două conferinţe de la Haga, în cadrul cărora s-au codificat o serie de reguli referitoare la purtarea războiului terestru, definirea statutului juridic al navelor de război, contrabanda de război, s-a definit noţiunea de neutralitate şi s-a creat Curta Permanentă de Arbitraj.

În secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea apar, ca noi subiecte de drept internațional, organizațiile internaționale și tratatele multilaterale, prin care mai multe state sunt legate convențional printr-un singur instrument juridic. S-a ajuns astfel, prin intermediul unor tratate, la norme juridice cu caracter general și la apariția unor noi ramuri ale dreptului internațional.

În materie comercială a fost introdus principiul clauzei națiunii cele mai favorizate, iar progresele economice și tehnice au determinat instituirea unor organizații internaționale de ordonare a raporturilor interstatale în aceste domenii.

Într-o privire de ansamblu, dreptul internațional denumit „clasic" este un drept european, transpus ca drept dominant asupra ansamblului relațiilor internaționale de puterea și autoritatea Europei în societatea internațională a epocii. El apare ca un sistem de norme zămislite pe continentul european, motivate economic de politica liberului schimb și, politic, de echilibrul de putere dintre principalele state europene și de obiectivele lor politice[1].

Secțiunea a 3-a. Dreptul internațional în perioada dintre cele Două Războaie Mondiale și în epoca contemporană

Caracteristicile societății internaționale actuale au determinat evoluții diferite ale dreptului internațional contemporan. Diversificarea acestei societăți, prin apariția unor noi subiecte, a determinat ramificarea dreptului internațional în funcție de aceste subiecte. S-a realizat și o ierarhizare a noilor subiecte de drept internațional. Astfel, pe primul loc au rămas statele, care au o competență deplină în baza suveranității și egalității dintre ele; pe al doilea plan sunt situate organizațiile internaționale interguvernamentale, ale căror atribuții și competențe sunt stabilite de către state. Calitatea organizațiilor neguvernamentale, societăților transnaționale și, în unele situații, chiar a persoanelor fizice, cărora li se pot atribui unele competențe subordonate și funcționale, rămâne discutabilă.

[1] *R. Miga-Beșteliu*, op. cit, p. 30.

Un al element care a stat la baza diversificării dreptului internațional l-a constituit extinderea câmpului său normativ. Astfel, dacă inițial dreptul internațional clasic viza doar câteva domenii, precum pacea și războiul, reglementarea pașnică a diferendelor, privilegiile și imunitățile diplomatice, dreptul internațional contemporan s-a extins asupra unor domenii cum ar fi: economic, tehnic, spațiu cosmic, mediu înconjurător, protecția drepturilor omului, tratatele și organizațiile internaționale etc.

Dreptul internațional consacră unele norme vechi sau creează altele noi, însă, în același timp, conferă valoare normativă unor principii politice de bază ale raporturilor dintre state[1].

Evoluția dreptului internațional în perioada contemporană poate fi sintetizată astfel[2]:

- *dreptul internațional clasic*, în genere un drept oligarhic și plutocrat[3], se metamorfozează într-un drept al întregii comunități internaționale. Timp îndelungat, grupul națiunilor europene civilizate, a acționat ca un club închis în cadrul căruia principiile suveranității și egalității erau recunoscute exclusiv membrilor clubului. Răzbaterea în acest grup era greoaie, abia odată cu crearea Societății Națiunilor înregistrându-se un progres în recunoașterea egalității juridice a statelor. Elaborarea Cartei Națiunilor Unite a fost posibilă prin înlocuirea unei comunități închise cu o comunitate deschisă. Expresia de națiuni civilizate a fost substituită cu cea de națiuni pașnice. Treptat, vechea ordine juridică a fost schimbată cu o ordine juridică nouă care urmărea servirea intereselor tuturor națiunilor și promovarea cooperării în cadrul unei comunități internaționale organizate și instituționalizate.

- distinctiv față de dreptul internațional clasic, care era un drept al statelor, *dreptul internațional contemporan* devine un drept al

---

[1] *E. Paraschiv*, Importanța principiilor generale în cadrul izvoarelor dreptului internațional, în Law, Culture and Society – international symposium, 25-29 May, 2006, New York-Bucharest, Ed. Cartea Universitară, București, 2007, p. 45-51.

[2] *R. Miga-Beșteliu*, op. cit., p. 37.

[3] *M. Bedjaoui (coord.)*, Droit international. Bilan et Perspectives, vol. I, Editions A. Pedone et UNESCO, Paris, 1991, p. 6-11.

statelor și al oamenilor. Dreptul internațional contemporan rămâne dreptul care reglementează raporturile dintre state, însă, preocuparea pentru soarta indivizilor, ca destinatari direcți ai unor norme de drept internațional nu este știrbită. S-a ajuns la stabilirea unor norme de drept internațional privind protejarea individului și promovarea drepturilor omului în cadrul comunității internaționale.

- dacă în epoca clasică dreptul internațional era un drept de coordonare, în prezent el își păstrează acest caracter însă, totodată, tinde să fie învestit cu un rol crescând în promovarea intereselor pe termen lung ale întregii societăți internaționale: *pacea*; *dezvoltarea*, ca formă de concentrare a eforturilor statelor dezvoltate și a celor mai puțin dezvoltate pentru valorificarea resurselor naturale ale planetei, luând în considerare nevoile tuturor participanților la societatea internațională; *conservarea mediului înconjurător* prin evitarea modificărilor grave ce determină consecințe negative ireversibile.

Teste pentru autoevaluare studenți

1. Care au fost noile tehnici de reglementare pașnică a diferendelor dintre state?

a) medierea, bunele oficii, ancheta și concilierea, pe plan diplomatic; arbitrajul, pe plan jurisdicțional;

b) bunele oficii și concilierea, pe plan diplomatic; arbitrajul, pe plan jurisdicțional;

c) arbitrajul, pe plan jurisdicțional; medierea și ancheta, pe plan diplomatic.

2. Dacă inițial dreptul internațional clasic viza doar câteva domenii, precum pacea și războiul, reglementarea pașnică a diferendelor, privilegiile și imunitățile diplomatice, dreptul internațional contemporan s-a extins asupra mai multor domenii. Numiți câteva dintre acestea:

a) economic, tehnic, spațiu cosmic, mediu înconjurător;

b) protecția drepturilor omului, tratatele și organizațiile internaționale;

c) toate cele menționate anterior.

3. Principiul suveranității și cel al egalității statelor, afirmate de tratatele westfalice, s-au impus treptat, conferind o nouă dimensiune raporturilor interstatale. Care a fost aceasta?

a) recunoașterea puterii suverane asupra teritoriului propriu și independență față de orice ingerință exterioară;

b) nerecunoașterea puterii suverane asupra teritoriului propriu;

c) dependența absolută față de orice ingerință exterioară.

4. Dreptul internațional tinde să fie învestit cu un rol crescând în promovarea intereselor pe termen lung ale întregii societăți internaționale. Care a fost acesta?

a) pacea;

b) pacea, dezvoltarea, și conservarea mediului înconjurător;

c) conservarea mediului înconjurător.

Teme pentru acasă

1. Care au fost evenimentele și transformările magistrale, care au marcat dezvoltarea progresivă a dreptului internațional de la sfârșitul secolului al XV-lea până la primul război mondial?

2. În secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea apar noi subiecte de drept internațional. Care au fost acestea?

3. Ce principiu a fost introdus în materie comercială, în această perioadă?

4. Precizați ierarhia noilor subiecte de drept internațional în epoca contemporană.

5. Sintetizați în câteva cuvinte evoluția dreptului internațional în perioada contemporană.

BCU IAȘI

Capitolul VIII
Dreptul comunitar

Secțiunea 1. Istoricul formării comunităților europene și a Uniunii Europene

Intensificarea complexității vieții sociale în epoca contemporană a generat o lărgire a sferei de cuprindere a reglementărilor juridice, fiind abordate domenii noi, cu implicații interstatale, cum ar fi spre exemplu: dreptul nuclear, dreptul mediului, cooperarea internațională în domeniul protecției drepturilor omului.

Integrarea economică vest-europeană a realizat treptat și un *drept instituțional* și *substanțial comunitar*, acest corp de legi formând deja un sistem juridic, caracterizat prin trăsături specifice, un sistem cu structură și funcții unitare care au conturat o *ordine juridică comunitară*[1].

Aquis-ul comunitar[2], adică *dreptul comunitar propriu-zis*, este constituit din întregul pachet legislativ și judiciar de reglementare a drepturilor și obligațiilor ce leagă statele membre ale Uniunii Europene.

Ca realitate a dreptului pozitiv contemporan, dreptul comunitar are o anumită istorie și un anumit specific[3]. Tratându-se problema viitorului Europei după cel de-al Doilea Război Mondial s-a afirmat necesitatea unei Europe unite.

Unitatea Europei a fost susținută de Aristide Briand (1929), iar la Conferința de la Haga (1948), care a pus bazele Consiliului

---

[1] *I. Craiovan*, Tratat elementar de teoria generală a dreptului, op. cit., p. 48.

[2] *J. Pinder*, Uniunea Europeană. Foarte scurtă introducere, Ed. All, București, 2005, p. 185.

[3] *G. Paraschiv, D.Șt. Paraschiv*, Necesitatea cunoașterii și respectării normelor specifice dreptului comunitar, PRO LEGE nr. 2/2008, p. 104-114.

Europei, pentru această idee au pledat: Alcide de Gasperi, Paul Henry Spaak, Salvador de Madariaga y Rojo[1].

După modelul american, statele Europei de Vest au constituit, pe la jumătatea secolului al XX-lea, **organizații de cooperare** cum ar fi:

• *Uniunea Europei Occidentale* (prin Tratatul de la Bruxelles, din 17 martie 1948 revizuit prin Acordul de la Paris din 23 octombrie 1954) care conține o clauză de angajament militar în caz de agresiune împotriva unuia din membrii organizației. Uniunea Europei Occidentale și-a regăsit rolul după semnarea Tratatului de la Maastricht, potrivit căruia devine „brațul înarmat" al Uniunii Europene[2].

Din punct de vedere al asocierii, sistemul Uniunii Europei Occidentale cuprinde patru grade: membrii efectivi (cele 10 state membre ale Uniunii Europene și ale NATO), membrii asociați (statele membre NATO, dar nemembre ale Uniunii Europene – Islanda, Norvegia și Turcia), partenerii asociați (state care nu sunt nici membre NATO și nici membre ale Uniunii Europene) și statele ce au statut de observator (Danemarca și Irlanda)[3].

• *Organizația Tratatului Atlanticului de Nord* (NATO), înființată prin Tratatul de la Washington, din 4 aprilie 1949, cuprinde mai multe state europene, Statele Unite ale Americii precum și Canada. Pactul Nord-Atlantic instituționalizează legătura de apărare între Statele Unite ale Americii și Europa.

• Constituită în materie economică, la 16 aprilie 1948, *Organizația Europeană de Cooperare Economică* (OECE), avea scopul de a gestiona ajutorul american în cadrul Planului Marshall. Organizația a continuat să existe și după încheierea programului de ajutor, ca spațiu de promovare a unui comerț liber între statele membre, a primit membri noi din lumea necomunistă, iar în 1961 a

---

[1] *D. Mazilu*, Integrarea europeană. Drept comunitar și instituții europene, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 26.

[2] *P. Fontaine*, Construcția europeană de la 1945 până în zilele noastre, Ed. Institutul European, Iași, 1998, p. 7.

[3] *V. Vese, A.L. Ivan*, Istoria integrării europene, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2001, p. 218.

devenit *Organizația Economică pentru Cooperare și Dezvoltare* (OECD)[1]. Actual, Organizația Economică pentru Cooperare și Dezvoltare își desfășoară activitatea în scopul concentrării politicilor economice din statele membre, prin reuniuni ministeriale anuale, și a monitorizării evoluției înregistrate de economiile în cauză.

• *Consiliul de Ajutor Economic Reciproc* (COMECON, ianuarie 1949) a fost creat de regimurile populare din Estul și Centrul Europei sub dominația URSS.

• *Consiliul Europei*[2] (Tratatul de la Londra, din 9 mai 1949), constituie o reuniune a statelor europene cu regim democratic pluralist și acționează pentru protecția drepturilor omului, completând, pe plan politic, organizațiile precedente. For de cooperare interparlamentară, de dialog politic, Consiliul Europei reprezintă un instrument de armonizare a drepturilor naționale în vederea creării „Marii Europe" federale, în care să se dezvolte un drept regional european pe bază de convenții.

Dintre importantele acțiuni desfășurate de Consiliul Europei, se detașează adoptarea *Convenției europene a drepturilor omului* (semnată la Roma, la 4 noiembrie 1950, și intrată în vigoare la 3 septembrie 1953), urmată de constituirea *Curții Europene a Drepturilor Omului* (CEDO), instanță de jurisdicție internațională independentă și permanentă[3], ce garantează un nivel minim de respectare a drepturilor fundamentale și a libertăților oamenilor, de către administrațiile și tribunalele democrațiilor europene, permițând examinarea recursurilor cetățenilor împotriva propriilor jurisdicții naționale.

---

[1] *P. Mélandri*, Les États-Units face à l'unification de l'Europe. 1945-1954, Ed. Pedone, Paris, 1980.

[2] A nu se confunda Consiliul Europei (organizație internațională înființată în 1949 cu scopul de a proteja și promova valorile comune precum și dezvoltarea economică și socială a țărilor din Europa), cu Consiliul Uniunii Europene (format din miniștrii statelor membre ale Uniunii Europene), ori cu Consiliul European (termen folosit pentru a descrie întâlnirile regulate ale șefilor de stat sau de guvern ai țărilor membre).

[3] *Fr. Sudre*, Drept european și internațional al drepturilor omului (traducere) Ed. Polirom, Iași, 2006, p. 424.

Încă de la început, comunitățile europene au urmărit realizarea unei cooperări mai puternice între statele membre, crearea unor piețe comune în marile sectoare industriale sau comerciale și apropierea progresivă a legislațiilor în favoarea dezvoltării armonioase a economiilor tuturor celor care vor adera. În acest scop s-au instituit Tratatele comunitare, a căror importanță rezidă în faptul că ele singure pot antrena modificări obligatorii ale legislațiilor naționale și, uneori, pot chiar să le impună direct întreprinderilor private din cadrul Comunității Economice Europene.

La mijlocul secolului al XX-lea, organizațiilor de cooperare astfel instituite li se vor adăuga organizații restrânse de tip nou de integrare, și anume *Comunitățile europene*, care duc la o nouă viziune federală[1].

• Plecând de la măsura punerii sub control a industriei de armament, la 18 aprilie 1951, a fost semnat *Tratatul instituind Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului* (CECO), ratificat de 6 state semnatare (Franța, Germania, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg) și încheiat pentru o durată de 50 de ani. A intrat în vigoare la data de 10 august 1952. Obiectivele Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului erau: expansiunea economică și ocuparea forței de muncă; creșterea nivelului de trai al celor care lucrau în industria minieră și siderurgică; crearea unei piețe unice pentru cărbune și oțel; prevenirea exploatării excesive a materiilor prime.

Termenul pentru care a fost instituită Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului a expirat în data de 23 iulie 2002, astfel că toate activele și sursele financiare ale acesteia au trecut în proprietatea comunităților rămase, reunite sub denumirea de Comunitatea Europeană, iar din punct de vedere juridic domeniul cărbunelui și al oțelului urma a fi guvernat de dispozițiile Tratatului Comunității Economice Europene.

• În data de 25 martie 1957 au fost semnate, la Roma, tratatele de constituire a *Comunității Europene a Energiei Atomice* (CEEA/EURATOM) și *Comunității Economice Europene* (CEE). În

---

[1] *A. Fuerea*, Manualul Uniunii Europene, ed. a II-a, Ed. Universul Juridic, București, 2004, p. 12.

aceeaşi zi este semnată şi Convenţia referitoare la instituţiile comune: *Adunarea parlamentară comună* şi *Curtea de Justiţie.*

Prin Tratatul institutiv al Comunităţii Economice Europene a fost stabilit cadrul în care instituţiile comunitare au ca misiune promovarea dezvoltării armonioase a activităţilor economice în ansamblul Comunităţii, o extindere continuă şi echilibrată, o stabilitate mărită, o creştere accentuată a nivelului de viaţă şi relaţii mai strânse între statele membre[1]. Întrucât aceste prevederi au caracter general, ele nu pot crea obligaţii juridice în mod direct; importanţa lor constă în aceea că orientează interpretarea dreptului comunitar în direcţia atingerii obiectivelor Comunităţii Economice Europene.

Tratatul Comunităţii Economice Europene a instituit, potrivit unei decizii a Curţii de Justiţie din anul 1964, o ordine juridică proprie, integrată sistemului juridic al statelor membre de la intrarea în vigoare a Tratatului şi care se impune jurisdicţiilor acestora; prin constituirea unei Comunităţi pe durată nelimitată, dotată cu atribuţii proprii, cu personalitate juridică, cu o capacitate de reprezentare pe plan internaţional cu puteri reale izvorâte din limitarea de competenţe sau dintr-un transfer de atribuţii ale statelor către Comunitate, acestea şi-au limitat, chiar dacă în domenii restrânse, drepturile lor suverane şi au creat un sistem d drept resortisanţilor şi chiar lor; având un izvor autonom, dreptului născut din tratat nu ar putea să i se opună, pe cale juridică, un text intern, oricare ar fi acesta, fără ca să-şi piardă caracterul comunitar şi fără să se pună problema chiar a bazei juridice a Comunităţii[2].

În anul 1965 prin *Tratatul de la Bruxelles*, instituţiile de lucru ale celor trei Comunităţi (CECO, CEEA, CEE) s-au reunit într-o *Comisie Unică* şi un *Consiliu Unic.* Ulterior, prin cooptarea de noi membri comunităţile europene s-au extins.

---

[1] *O. Ţinca*, Drept comunitar general, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1999, p. 8.

[2] Curtea de Justiţie a Comunităţilor Europene, 15 iulie 1964, *Flaminio Costo, ENEL*, Recueil de la jurisprudence de la Cour de justice des Communautés Européennes, 1964, p. 1141.

• *Actul Unic European* (din anul 1986) a intrat în vigoare la data de 1 iulie 1987 şi urmărea desăvârşirea pieţei unice, extinderea votului majoritar în cadrul Consiliului Comunităţii Europene, întărirea rolului Parlamentului European etc. Erau stabilite norme cu privire la mişcarea liberă a bunurilor, serviciilor, a capitalurilor şi a persoanelor pe tot cuprinsul Comunităţilor.

Succesul incontestabil al Actului Unic European se traduce prin importanţa producţiei legislative a Comunităţii vizând desăvârşirea pieţei interne, facilitată de dezvoltarea practicii de vot a Consiliului European. Meritul Actului Unic European rezidă din faptul că, pentru prima oară într-un tratat internaţional ratificat, este menţionată Uniunea Europeană ca obiectiv al statelor membre.

• *Tratatul privind Uniunea Europeană* semnat la Maastricht, în anul 1992, avea drept obiectiv crearea unei uniuni economice, politice şi monetare între statele membre, prevăzându-se dispoziţii referitoare la politica externă şi de securitate comună, de cooperare în domeniul justiţiei şi al afacerilor interne.

• Intrat în vigoare la 1 mai 1999, *Tratatul de la Amsterdam* aduce unele modificări Tratatului de la Maastricht. Prin acest Tratat se conferă stabilitate caracterului democratic al instituţiilor, rolul cetăţeanului fiind accentuat şi punându-se accentul pe responsabilităţile politice ale Uniunii, atât în interior, cât şi în exterior.

O schimbare marcantă adusă de Tratatul de la Amsterdam se referă la cooperarea poliţiei şi cea judiciară în materie penală. Astfel, fără a prejudicia competenţele Comunităţii Europene, scopul Uniunii este de a oferi cetăţenilor un nivel ridicat de protecţie într-un spaţiu de libertate, securitate şi justiţie, elaborând o acţiune în comun între statele membre în domeniul cooperării poliţiei şi a celei judiciare în materie penală, prevenind rasismul şi xenofobia şi luptând împotriva acestor fenomene.

Acest obiectiv este atins prin prevenirea criminalităţii organizate sau sub orice altă formă şi prin lupta împotriva acestui fenomen (terorism, degradarea fiinţelor umane şi crime împotriva copiilor, trafic de droguri, trafic de arme, corupţie şi fraudă) datorită:

- unei cooperări mai strânse între forţele de poliţie, autorităţile vamale şi celelalte autorităţi competente din statele membre,

simultan, în mod direct şi prin intermediul Oficiului european de poliţie (Europol);

- unei cooperări mai strânse între autorităţile judiciare şi celelalte autorităţi competente din ţările membre;

- unei apropieri, atât cât este nevoie, a regulilor de drept penal din statele membre.

• Printr-o reuniune de vârf, desfăşurată la Bruxelles în anul 1998, s-au aprobat propunerile Comisiei Europene şi ale Institutului Monetar European (înlocuit în 1998 cu Banca Centrală Europeană) ca 11 din cele 15 ţări membre să adopte *moneda unică europeană* începând cu 1 ianuarie 1999. În 2001 Grecia s-a alăturat şi celor 11 în zona euro, iar la 1 ianuarie 2002, statele membre, cu excepţia Danemarcei, Suediei şi Marii Britanii, au trecut la utilizarea efectivă a monedei unice europene[1].

• *Tratatul de la Nisa* semnat în 26 februarie 2001 şi intrat în vigoare la 1 februarie 2003, conţine prevederi menite să adâncească integrarea europeană, prin perfecţionarea mecanismului decizional, în perspectiva lărgirii Uniunii la 27 de state. Majoritatea instituţiilor Uniunii Europene au suferit modificări: a crescut numărul parlamentarilor europeni, s-a schimbat ponderea voturilor în Consiliul Uniunii Europene, numărul comisarilor europeni poate fi schimbat prin decizia Consiliului Uniunii Europene etc.[2] Modificările aduse, de către Tratatul de la Nisa, instituţiei jurisdicţionale de la Luxemburg sunt următoarele:

- Curtea se va întruni în Camere sau în Marea Cameră conform regulilor prevăzute de statutul Curţii de Justiţie, statut anexat Tratatului;

- Curtea de Justiţie va fi asistată de 8 avocaţi generali; la cererea Curţii, numărul avocaţilor generali poate creşte;

- Marea Cameră va fi compusă din 13 judecători;

- fiecare stat membru va avea un reprezentant;

- se prevede posibilitatea creării de camere jurisdicţionale specializate, în anumite domenii specifice (de exemplu, pentru litigii care implică funcţionari comunitari);

---

[1] *D.C. Dragoş*, Uniunea Europeană. Instituţii. Mecanisme, ed. a 2-a, Ed. All Beck, Bucureşti, 2005, p. 22-23.

[2] *O. Ţinca*, Tratatul de la Nisa, în Dreptul nr. 9/2001, p. 14.

- se prevede o repartizare mai bună a competențelor între Curte și Tribunalul de Primă Instanță.

Secțiunea a 2-a. Uniunea Europeană și sistemul său instituțional

Natura juridică a Uniunii Europene. Termenul de *Uniune Europeană* a fost utilizat începând cu anul 1992, când Tratatul de la Maastricht a denumit astfel ansamblul format din Comunitățile europene și formele de cooperare interguvernamentală între statele membre ale Comunităților europene.

Spre deosebire de Comunitățile europene, Uniunea Europeană nu dispune, deocamdată, de personalitate juridică[1]. Ea este mai degrabă un concept politic decât unul juridic, deoarece nu substituie Comunitățile europene, ci le înglobează într-un ansamblu mai larg[2].

La aderare, statele membre ale Uniunii Europene își pot transfera competențele numai unei persoane juridice aflate la un nivel superior, deci numai Comunităților Europene sau unui organ comunitar precum Banca Centrală Europeană, nu și Uniunii Europene[3]. De aceea este acceptată explicația potrivit căreia, pentru a-și realiza obiectivele, Uniunea Europeană utilizează Comunitățile Europene, completate cu formele de cooperare interguvernamentală prevăzute în tratate.

Obiectivele Uniunii Europene erau:

- promovarea progresului economic și social; realizarea pieței unice, a uniunii economice și monetare și introducerea monedei unice;

- afirmarea identității Uniunii pe plan internațional; realizarea unei politici de apărare comune;

- apărarea drepturilor și intereselor cetățenilor europeni, prin instituirea cetățeniei europene;

---

[1] *O. Ținca*, Drept comunitar general, op. cit., p. 47.

[2] *R. Munteanu*, Drept european, Ed. Oscar Print, București, 1996, p. 101.

[3] *P. Moreau Defarges*, Les Institutions européenes, 6eme edition, Armand Colin, Paris, 2002, versiunea în limba română, Ed. Armacord, Timișoara, 2002, p. 37.

- dezvoltarea Uniunii ca spațiu de libertate, securitate și justiție, prin cooperarea în domeniul justiției și afacerilor externe;
- dezvoltarea *acquis*-ului comunitar.

Sistemul instituțional al Uniunii Europene s-a construit în jurul a cinci instituții fundamentale: *Comisia Europeană*, care inițiază politici și le pune în aplicare; *Consiliul Uniunii Europene* – organul legislativ, care acționează pe baza propunerilor Comisiei; *Parlamentul European*, inițial cu rol consultativ, însă în ultima perioadă tot mai important în procesul de luare a deciziilor comunitare; *Curtea Europeană de Justiție*, care are sarcina de a interpreta actele comunitare și tratatele institutive, în caz de conflict juridic; *Curtea de Conturi*, instituție cu rol de control financiar al administrării bugetului comunitar. Mai târziu, acest sistem a fost completat și cu alte organe comunitare, precum *Comitetul Regiunilor, Comitetul Economic și Social* etc.

• *Curtea de Justiție a Comunităților Europene* (CJCE) își găsește originile în Tratatul instituind Comunitatea Economică a Cărbunelui și Oțelului (1952), care prevedea înființarea unei Curți de Justiție independente care să asigure respectarea dreptului în funcționarea comunității. La rândul lor, Tratatele de la Roma au înființat fiecare câte o Curte de Justiție (în cadrul Comunității Economice Europene, respectiv a Comunității Europene a Energiei Atomice), având atribuții în domeniul jurisdicțional.

Fiind o instituție jurisdicțională care asigură uniformitatea interpretării și aplicării dreptului comunitar, Curtea de Justiție a Comunităților Europene are competența de a soluționa litigii care implică statele membre ale Uniunii Europene, instituții comunitare, persoane fizice sau juridice din spațiul Uniunii Europene[1].

Dornici să înlăture pluralitatea instituțiilor chemate să îndeplinească aceleași sarcini, în cele trei Comunități Europene, reprezentanții statelor fondatoare au semnat – în același timp cu Tratatele de la Roma – *Convenția relativă la anumite instituții comune ale Comunităților Europene*, potrivit căreia o Curte de Justiție unică va exercita competențele atribuite de fiecare din cele trei Tratate

[1] *R. Bercea*, Drept comunitar. Principii, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 51-56.

constitutive ale Curților de Justiție din cadrul CECO, CEE și EURATOM.

Obiectivul judecătorilor europeni trebuie să fie interesul comunitar, ei neputând fi influențați în deciziile lor de apartenența la un stat membru. Litigiile aduse în fața sa sunt fie între instituțiile comunitare, fie între Comisia Europeană (în numele Uniunii Europene) și statele membre, fie între statele membre, fie între persoane fizice sau juridice și Uniunea Europeană. Curtea nu are competențe de natură penală, ci numai administrative sau civile.

Curtea de Justiție este compusă din *judecători* (s-a urmărit ca, întotdeauna, Curtea să cuprindă cel puțin un judecător din fiecare stat membru) și *avocați generali* numiți de comun acord pentru o perioadă de 6 ani de către guvernele statelor membre (ei beneficiază de imunitate de jurisdicție chiar și după încetarea funcției lor, pentru actele ce le-au săvârșit în exercițiul acesteia); judecătorii la rândul lor desemnează, prin vot secret, un *Președinte*, pentru un mandat de 3 ani ce poate fi reînnoit; *grefierul* este numit de către Curte pentru o perioadă de 6 ani, el este asistat de un grefier adjunct care îl poate înlocui la nevoie; fiecare judecător și avocat general primește asistența a doi referenți.

Curtea de Justiție exercită o combinație inedită de funcțiuni care îi conferă un caracter singular în raport cu categoriile jurisdicționale tradiționale. În primul rând are rolul de *jurisdicție administrativă*, deoarece controlează respectarea legalității de către instituțiile comunitare și sancționează eventualele încălcări. Ea are însă și rolul de *jurisdicție constituțională*, prin aceea că stabilește delimitările de competență între instituțiile Comunității ori între Comunitate și statele membre.

La aceste funcții jurisdicționale se adaugă competențele *consultative* ale Curții, mai ales în ce privește compatibilitatea acordurilor încheiate de Comunitate cu state terțe, față de Tratatele constitutive.

Curtea de Justiție a Comunităților Europene exercită, într-o oarecare măsură și o *jurisdicție internațională*, fiind competentă să soluționeze litigiile apărute între statele membre, referitoare la aplicarea Tratatelor de la Roma și Paris.

Prin Tratatul instituind Comunitatea Europeană Curtea a fost investită cu o *competență prejudicială* exclusivă pentru a-l interpreta, instituirea Tribunalului de Primă Instanță neaducând vreo atingere acestei atribuții. Astfel, Curtea de Justiție are competență să decidă: asupra interpretării Tratatelor; asupra validității și interpretării actelor adoptate de instituțiile comunității și de Banca Centrală Europeană; asupra interpretării statutelor organismelor create printr-un act al Consiliului, dacă statutele prevăd aceasta.

• Înființat în baza dispozițiilor Actului Unic European (17 februarie 1986), prin decizia Consiliului Uniunii Europene din 24 octombrie 1988 și intrat în vigoare la 1 septembrie 1989, *Tribunalul de Primă Instanță* are scopul de a consolida garanțiile judiciare acordate persoanelor fizice prin instaurarea unui al doilea nivel al autorității judiciare, permițând astfel Curții de Justiție să se concentreze asupra atribuției sale de bază, aceea de interpretare uniformă a legislației comunitare.

Tribunalul de Primă Instanță, cu sediul la Luxembourg, este un organism autonom, separat de Curtea de Justiție din punct de vedere organizatoric. El are propriul grefier și propriile reguli de procedură.

Necesitatea înființării Tribunalului de Primă Instanță a fost determinată de două considerente:

- faptul că numărul acțiunilor introduse la Curtea de Justiție a crescut permanent de la înființarea ei, iar durata procedurilor s-a prelungit, cu efecte negative asupra posibilităților de rezolvare a solicitărilor statelor (de interpretare uniformă a dreptului comunitar), cât și în ce privește clarificarea acțiunilor și pozițiilor părților justițiabile;

- necesitatea perfecționării protecției juridice a intereselor părților și a menținerii calității supravegherii judecătorești în ordinea juridică comunitară, astfel încât să se permită Curții de Justiție să-și exercite cu responsabilitate și exigență sporită sarcina sa fundamentală de interpretare a dreptului comunitar.

Inițial, propunerile pentru înființarea celei de-a doua instanțe jurisdicționale comunitare nu au avut sorți de izbândă, din cauza controversei legate de caracterul judiciar sau administrativ al acesteia.

Abia în anul 1986, prin Actul Unic European s-a decis ca, la cererea Curții de Justiție și după consultarea Comisiei Europene și a Parlamentului European, Consiliul Uniunii Europene poate, acționând unanim, să constituie pe lângă Curtea de Justiție un Tribunalul de Primă Instanță, căruia să i se transfere competențele de a examina și decide asupra unor categorii de acțiuni și proceduri introduse de persoanele fizice și juridice, sub rezerva unui drept de recurs la Curtea de Justiție (numai privind aspectele de drept și în conformitate cu condițiile stabilite în Statut).

În consecință, prin Decizia nr. 88/591 din 24 octombrie 1988 a Consiliului, a fost înființat Tribunalul de Primă Instanță al Comunităților Europene, acordându-i-se competențe determinate.

Tribunalul de Primă Instanță se poate pronunța în:

- acțiuni directe introduse de persoane fizice sau juridice împotriva actelor instituțiilor, organelor, oficiilor sau agențiilor Uniunii Europene (ale căror destinatare sunt sau care le privesc în mod direct și individual), precum și împotriva actelor normative (dacă îi privesc direct și dacă nu presupun măsuri de executare) sau, de asemenea, împotriva abținerii de a acționa a acestor instituții, organisme, oficii sau agenții (spre exemplu, o acțiune introdusă de o întreprindere împotriva unei decizii a Comisiei prin care i se aplică o amendă);
- acțiuni introduse de statele membre împotriva Comisiei;
- acțiuni introduse de statele membre împotriva Consiliului cu privire la actele adoptate în domeniul ajutoarelor de stat, la măsurile de protecție comercială („dumping") și la actele prin care Consiliul exercită competențe de executare;
- acțiuni prin care se urmărește obținerea unor despăgubiri pentru prejudiciile cauzate de instituțiile Uniunii Europene sau de funcționarii acestora;
- acțiuni ce au la bază contracte încheiate de Uniunea Europeană, prin care se atribuie în mod expres Tribunalului competența de judecare;
- acțiuni în materia mărcilor comunitare;
- recursuri împotriva deciziilor Tribunalului Funcției Publice a Uniunii Europene, limitate la chestiuni de drept.

Deciziile pronunțate de Tribunal pot fi atacate în termen de două luni cu recurs, limitat la chestiuni de drept, la Curtea de Justiție.

• În anul 2004, în urma Deciziei Consiliului nr. 2004/752/CE/EURATOM din 2 noiembrie 2004, a fost înființat *Tribunalul Funcției Publice al Uniunii Europene.* Tribunalul Funcției Publice sau Tribunalul Civil funcționează pe lângă Tribunalul Primei Instanțe și are sediul în Tribunalul Primei Instanțe.

Litigiile soluționate de Tribunalul Funcției Publice au drept obiect nu numai probleme referitoare la relațiile de muncă propriu-zise (remunerație, desfășurarea carierei, recrutare, măsuri disciplinare etc.), ci și regimul de securitate socială (boală, vârstă, invaliditate, accidente de muncă, alocații familiale etc.).

Totodată, Tribunalul Funcției Publice soluționează litigiile privind anumite categorii de personal, îndeosebi personalul din cadrul EUROJUST, EUROPOL, al Băncii Centrale Europene și al Oficiului pentru Armonizare în cadrul Pieței Interne (OAPI). În schimb, acest Tribunal nu poate să soluționeze litigiile dintre administrațiile naționale și agenții lor.

Secțiunea a 3-a. Integrarea României în Uniunea Europeană

Relațiile dintre cele România și Uniunea Europeană au fost inițiate la sfârșitul anilor `60 și s-au concretizat în acorduri comerciale bilaterale, suspendate în anii `80 din cauza încălcării drepturilor omului de către regimul comunist din România.

Semnarea la 25 aprilie 2005 a Tratatului de aderare a României la Uniunea Europeană a marcat o raportare tot mai profundă și realistă a eforturilor țării noastre pentru traducerea legislației europene și omogenizarea legislației naționale la acquis-ul comunitar[1].

Prin ratificarea tratatului de aderare România s-a obligat să respecte tratatele de înființare al Uniunii Europene și dreptul

[1] A fost semnat la Luxemburg după ce în perioada februarie - aprilie 2005 au fost îndeplinite toate aspectele tehnice legate de semnarea Tratatului.

comunitar potrivit interpretării Curții de Justiție a Comunităților Europene, să întreprindă toate măsurile generale și speciale pentru îndeplinirea obligațiilor ce decurg din dreptul primar, respectiv să se abțină de la orice acțiune care ar periclita realizarea scopurilor fixate de tratatele fundamentale.

Aderarea României la Uniunea Europeană a avut loc la 1 ianuarie 2007. Această dată a fost propusă la Summit-ul de la Salonic din 2003 și confirmată la Bruxelles pe 18 iunie 2004. Raportul de țară privind progresele României din octombrie 2004 a afirmat de asemenea data de 1 ianuarie 2007 ca dată de aderare pentru România și Bulgaria, cele două țări semnând Tratatul de aderare la Luxemburg, în data de 25 aprilie 2005.

Integrarea faptică a țării noastre în Uniunea Europeană, a presupus adaptarea dispozițiilor de drept penal material și procesual penal la reglementările și principiile specifice dreptului comunitar, care, în principiu, este în acord cu preceptele dreptului natural, asigurându-se astfel respectarea drepturilor fundamentale ale indivizilor, cât și premisele realizării personalității umane în toate planurile vieții social-economice.

Potrivit Comisiei Europene, în acest demers țara noastră trebuia să elimine unele deficiențe precum: insuficientul respect față de preeminența dreptului și față de drepturile fundamentale ale omului; situarea instituțiilor din domeniul juridic și al afacerilor interne în primele stadii ale reformei; insuficienta aliniere a legislației naționale la normele comunitare privind lupta împotriva crimei organizate, a corupției și ambiguitatea unor acte normative privind competența poliției și justiției.

Reforma și drumul spre o integrare efectivă se impune a fi realizate prin adoptarea unei concepții democratice, în ansamblu, care își va găsi expresia, în plan juridic, într-un sistem legislativ unitar, în cadrul căruia statul apare ca o entitate ce servește binele public, permițând cetățenilor săi să-și realizeze propria personalitate, cu respectarea drepturilor omului și a justiției sociale. În acest cadru se afirmă statul de drept, caracterizat, în principal, prin absența puterii arbitrare din partea guvernanților[1].

[1] *P.M. Cosmovici*, op. cit., p. 225-290.

Ținând seama de aceste deziderate, ordinea juridică a Comunității Europene se va integra în ordinea juridică națională, iar dispozițiile comunitare vor crea în mod direct drepturi și obligații pentru particulari, judecătorii naționali trebuind să le garanteze respectarea[1].

Teste pentru autoevaluare studenți

1. Prin ce tratat s-au adus schimbări marcante cu privire la cooperarea poliției și cea judiciară în materie penală?

a) Tratatul de la Amsterdam;

b) Tratatul de la Nisa;

c) Tratatul de la Maastricht.

2. Marcați enunțul greșit:

a) Curtea de Justiție a Comunităților Europene nu are competență prejudicială.

b) Curtea de Justiție a Comunităților Europene are rolul de jurisdicție administrativă, deoarece controlează respectarea legalității de către instituțiile comunitare și sancționează eventualele încălcări;

c) Curtea de Justiție a Comunităților Europene are rolul de jurisdicție constituțională, prin aceea că stabilește delimitările de competență între instituțiile Comunității ori între Comunitate și statele membre.

3. Care erau obiectivele Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului?

a) expansiunea economică și ocuparea forței de muncă; creșterea nivelului de trai al celor care lucrau în industria minieră și siderurgică;

b) crearea unei piețe unice pentru cărbune și oțel; prevenirea exploatării excesive a materiilor prime;

c) toate cele menționate mai sus.

---

[1] *N. Popa*, Teoria generală a dreptului, op. cit., p. 77.

4. Când a avut loc aderarea României la Uniunea Europeană?
a) la 1 decembrie 2006;
b) la 1 ianuarie 2007;
c) la 1 ianuarie 2008.

5. Prin ratificarea tratatului de aderare România s-a obligat:
a) să respecte tratatele de înființare al Uniunii Europene și dreptul comunitar potrivit interpretării Curții de Justiție a Comunităților Europene;
b) să întreprindă toate măsurile generale și speciale pentru îndeplinirea obligațiilor ce decurg din dreptul primar, respectiv să se abțină de la orice acțiune care ar periclita realizarea scopurilor fixate de tratatele fundamentale;
c) toate cele menționate anterior.

Teme pentru acasă

1. Din ce este constituit aquis-ul comunitar?
2. Care erau obiectivele Uniunii Europene?
3. Descrieți sistemul instituțional al Uniunii Europene.
4. Care este componența Curții de Justiție a Comunităților Europene?
5. În baza căror considerente a fost înființat Tribunalul de Primă Instanță?
6. În ce cauze se putea pronunța Tribunalul de Primă Instanță?
7. Soluționarea căror litigii intră în competența Tribunalului Funcției Publice?
8. Ce a presupus integrarea faptică a țării noastre în Uniunea Europeană?
9. Ce deficiențe trebuia să înlăture România, potrivit Comisiei Europene, pentru a se putea integra în Uniunea Europeană?
10. Cum s-au impus a fi realizate reforma și drumul spre integrarea efectivă a României în Uniunea Europeană?

Bibliografie

I. Monografii, cursuri, tratate, culegeri

Alexandresco, D., Hotărârile care produc autoritatea lucrului judecat, Tipografia „Arta. Grafică", Soc. Anonimă, Bucureşti, 1915

Antim, S., Concepţia economică a dreptului, Tipografia Gutenberg, Bucureşti, 1915

Avram, C. (coord.), Bică, Gh., Bitoleanu, I., Vlad, I., Radu, R., Paraschiv, E., Introducere în istoria dreptului, Ed. Fundaţiei România de Mâine, Bucureşti, 2007

Bark, W.C., Origins of the medieval world, Stanford University Press, California, 1974

Bedjaoui, M. (coord.), Droit international. Bilan et Perspectives, vol. I, Editions A. Pedone et UNESCO, Paris, 1991

Bercea, R., Drept comunitar. Principii, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2007

Bitoleanu, I., Introducere în istoria dreptului, Ed. Fundaţiei România de Mâine, Bucureşti, 2006

Bloch, M., La societa feudale, Einaudi, Torino, 1974

Boboş, Gh., Teoria generală a dreptului, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1996

Bonciu, Gh., Istoria dreptului românesc, Ed. Fundaţiei România de Mâine, Bucureşti, 2000

Bonnecase, J., Introduction a l'étude du droit, Paris, 1933

Brătianu, Gh., Sfatul domnesc şi adunarea stărilor în Principatele române, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1995

Brătianu, V.I., Nevoile statului modern şi Constituţia României Mari, în vol. „Constituţia din 1923 în dezbaterea contemporanilor", Ed. Humanitas, Bucureşti, 1990

Buzescu, Al., Domnia în ţările române până la 1866, Ed. Tiparul „Cartea Românească", Bucureşti, 1943

Carbonnier, J., Sociologie juridique, Ed. A. Collin, Paris, 1977

Carreau, D., Droit international public, Édition A. Pédone, Paris, 1988

Cătuneanu, I.C., Curs elementar de drept roman, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1924

Cernea, E., Molcuţ, E., Istoria statului şi dreptului românesc, ediţie revăzută şi adăugită, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2004

Ciobanu, V., Jurnal ieşean la sfârşit de veac (1775-1800), Ed. Junimea, Iaşi, 1980

Constantinescu, M., Muraru, I., Drept Parlamentar, Ed. Gramar, Bucureşti, 1994

Cosmovici, P.M., Stat şi societate. România 2020, sub egida Academiei Române şi a Programului Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare, Ed. Conspress, Bucureşti, 1998

Craiovan, I., Finalităţile dreptului, Ed. Continent XXI, Bucureşti, 1995

Craiovan, I., Teoria generală a dreptului, Ed. Militară, Bucureşti, 1997

Craiovan, I., Tratat elementar de teoria generală a dreptului, Ed. All Beck, Bucureşti, 2001

Crişan, I.H., Burebista şi epoca sa, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977

Damian, C.C., Transformarea concepţiei dreptului, Bucureşti, 1939

David, R., Grands systèmes de droit contemporains, Dalloz, Paris, 1978

David, R., Traité élémentaire de droit civil comparé, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1950

Decugis, H., Les étapes du droit, des origines à nos jours, Sirey, Paris, 1958

Del Vecchio, G., Lecţii de filozofie juridică, traducere de Drăgan, I.C., Ed. Europa Nova, Bucureşti, 1993

Densuşianu, N., Vechi cântece şi tradiţii populare româneşti, Texte poetice din răspunsurile la Chestionarul istoric (1893-1897), text îngrijit de Oprişan, I., Ed. Minerva, Bucureşti, 1975

Diculescu, Vl., Bresle, negustori şi meseriaşi în Ţara Românească (1830-1848), Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1973

Dinh, N.Q., Pellet, A., Daillier, P., Droit international public, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1987

Djuvara, M., Drept raţional, izvoare şi drept pozitiv, Biblioteca Universitară de Drept, Bucureşti, 1935

Djuvara, M., Teoria generală a dreptului. Drept raţional, izvoare şi drept pozitiv, Ed. All, Bucureşti, 1995

Dogaru, I., Dănişor, D.C., Dănişor, Gh., Teoria generală a dreptului, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1999

Dongoroz, V., Drept penal, Institutul de Arte Grafice, Bucureşti, 1939

Dragoş, D.C., Uniunea Europeană. Instituţii. Mecanisme, ed. 2, Ed. All Beck, Bucureşti, 2005

Drâmbă, O., Istoria culturii şi civilizaţiei, vol. I, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984

Duculescu, V., Călinoiu, C., Crestomaţie de Drept Constituţional, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1998

Duguit, L., Transformation du droit privé, Ancienne Libraire Thorin et Fils, Paris, 1921

Dumitrescu, V., Arta neolitică în România, Bucureşti, 1968

Duverger, M., Institutions politiques et droit Constitutionnel, Presses Universitaires de France, Paris, 1956

Firoiu, D., Istoria dreptului românesc, Ed. Academiei, Bucureşti, 1987

Fontaine, P., Construcţia europeană de la 1945 până în zilele noastre, Ed. Institutul European, Iaşi, 1998

Friedman, W., Théorie générale du droit, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1964

Fuerea, A., Manualul Uniunii Europene, ed. a II-a, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2004

Geldert, W., Elements of English Law, Oxford University Press, London, 1966

Gonidec, P.F., Les droits africains, évolution et sources, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1968

Guiraud, J., L'inquisition médiévale, Grasset, Paris, 1928

Hanga, V., Istoria statului şi dreptului R.P.R., ed. a III-a revizuită şi întregită cu indicaţii bibliografice, vol. I, Litografia şi Tipografia Învăţământului, Bucureşti, 1957

Hanga, V., Mari legiuitori ai lumii, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977

Hanga, V., Principiile dreptului privat roman, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989

Hegel, G.W.F., Principiile filosofiei dreptului, Ed. Academiei, Bucureşti, 1969

Ionaşcu, A., Constituţia regelui Carol al II-lea, Tipografia „Cartea Românească", Cluj-Napoca, 1939

Ionescu Dolj, I., Curs de procedură penală română, Ed. Librăriei Socec & Co., Societate Anonimă, Bucureşti, 1926

Ionescu, C., Drept constituţional şi instituţii politice, Ed. All Beck, Bucureşti, 2004

Ionescu, S., Izvoarele istorice ale dreptului comercial român şi critica noilor tendinţe de reformă, Ed. Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1943

Iorga, N., Istoria comerţului românesc, I, ed. a 2-a, Bucureşti, 1936

Iorga, N., Istoria românilor, vol. I, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988

Macrea, M., Viaţa în Dacia romană, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1969

Marcu, L., Istoria dreptului românesc, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1997

Maxim, M., Ţările Române şi Imperiul Otoman, în *Cernovodeanu, P., Edroiu, N., Bălan, C. (coord.)*, Istoria românilor. Românii între Europa clasică şi Europa luminilor (1711-1821), vol. VI, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 2002

Mazilu, D., Integrarea europeană. Drept comunitar şi instituţii europene, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2001

Mélandri, P., Les États-Units face à l'unification de l'Europe. 1945-1954, Ed. Pedone, Paris, 1980

Miga-Beşteliu, R., Drept internaţional. Introducere în dreptul internaţional public, ed. a III-a, Ed. All Beck, Bucureşti, 2003

Mironescu, G., Curs de drept civil, Bucureşti, 1915

Molcuţ, E., Oancea, D., Drept roman, Ed. Naturismul, Bucureşti, 1991

Molcuț, E., Le role de la communauté villegeoise dans la formation du droit coutumier en Roumanie, Analele Universității București, XXI, nr. 2, 1972

Moreau Defarges, P., Les Institutions européenes, 6eme edition, Armand Colin, Paris, 2002, versiunea în limba română, Ed. Armacord, Timișoara, 2002

Munteanu, R., Drept european, Ed. Oscar Print, București, 1996

Murariu, I., Iancu, Gh., Puchianu, M.L., Popescu, C.L., Constituțiile române, București, 1993

Naschitz, A., Teorie și tehnică în procesul de formare a dreptului, Ed. Academiei, București, 1969

Negoianu, A., Insolvabilitatea în vechile legiuiri române, Ed. Vremea, București, 1931

Negulescu, P., Curs de drept constituțional român. Despre principiile constituțiunii din 27 februarie 1938, București, 1939

Nistor, I., Istoria Bucovinei, Ed. Humanitas, București, 1991

Nussbaum, A., A Concise History of the Law of Nations, ed. I, The Macmillan Company, New York, 1954

Oroveanu, M., Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale, Ed. Cerma, București, 1995

Panaitescu, P.P., Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orânduirea feudală, Ed. Academiei, București, 1964

Paraschiv, D.Șt., Limite în perfecționarea legislației românești spre integrarea europeană, în Integrarea europeană și dreptul românesc, Ed. Dacoromână Tempus Dacoromânia, Comterra, București, 2006

Paraschiv, E., Apariția și evoluția legii în sistemul de drept românesc, în „1st International Congres on Foundational Research în Law and Philosophy of Law, 28-29 May 2005, București", Ed. Cartea Universitară, București, 2006

Paraschiv, E., Conformarea dreptului românesc penal la exigențele statului de drept, în contextul integrării europene, în volumul la Simpozionul internațional „Integrarea principiilor și normelor procedurale și de drept penal român în dreptul european", organizat de Universitatea Craiova, Facultatea de Drept și Științe Administrative Nicolae Titulescu, Ed. Universitaria, Craiova, 2006

Paraschiv, E., Drept privat roman, Ed. Almarom, Râmnicu Vâlcea, 2003

Paraschiv, E., Importanța principiilor generale în cadrul izvoarelor dreptului internațional, în Law, Culture and Society – international symposium, 25-29 May, 2006, New York-Bucharest, Ed. Cartea Universitară, București, 2007

Paraschiv, E., Legea – izvor de drept, în volumul „Probleme teoretice și practice de drept în perioada premergătoare aderării României la UE", Ed. Cartea Universitară, București, 2006

Paraschiv, G., Reglementări care au afectat ordinea juridică și corelarea dreptului nostru cu cel al statelor Uniunii Europene, în Culegerea de studii a Simpozionului internațional al Universității Nicolae Titulescu din Craiova, „Integrarea principiilor și normelor procedurale și de drept penal român în dreptul european", Ed. Universitaria Craiova, 2006

Pârvan, V., Dacia. Civilizațiile străvechi din regimurile carpato-dunărene, ed. a V-a, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1972

Paşcanu, M., Curs de drept comercial, București, 1907

Petrescu Dâmbovița, M., Daicoviciu, H., Teodor, D. Gh., Bârzu L., Preda, F., Istoria României de la începuturi până în sec. al VIII-lea, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1995

Pinder, J., Uniunea Europeană. Foarte scurtă introducere, Ed. All, București, 2005

Platon, Gh., Istoria modernă a României, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1985

Poirier, J., Introduction à l'appareil Juridique – Tipologie des Syistèmes juridiques, Ethologie Générale, Encyclopedie de la Pleiade, Paris, 1968

Popa, N., Dogaru, I., Dănișor, Gh., Dănișor, D.C., Filosofia dreptului. Marile curente, Ed. All Beck, București, 2002

Popa, N., Teoria generală a dreptului, Ed. Actami, București, 1996

Popa, N., Teoria generală a dreptului, Ed. All Beck, București, 2002

Popa, V.V., Drept privat roman, Ed. All Beck, București, 2004

Popescu, S., Concepții contemporane despre drept, Ed. Academiei Române, București, 1985

Popescu, S., Teoria generală a dreptului, Ed. Lumina Lex, București, 2000

Poulantzas, N., Nature des choses et droit. Essai sur la dialectique du fait et de la valeur, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1965

Preda, F. (coord.), Geto-dacii în izvoarele antice. Culegere de texte, Ed. Universității din București, București, 1978

Rădulescu, A., Cercetări privitoare la înființarea Curții de Casație din România, în Memoriile secțiunii istorice a Academiei Române, s. III, t. XIV, București, 1933

Rădulescu, A., Puterea judecătorească, în vol. „Constituția din 1923 în dezbaterea contemporanilor", Ed. Humanitas, București, 1990

Rigaux, Fr., Introduction à la science du droit, Editions vie ouvreire, Bruxelles, 1974

Speranția, E., Introducere în filosofia dreptului, Tipografia „Cartea Românească", Cluj, 1946

Strihan, P., La responsabilité ministerielle et la nouvelle Constitution, București, 1939

Stroe, C., Culic, N., Momente din istoria filosofiei dreptului, Ed. Ministerului de Interne, București, 1994

Sturdza, D.A., Sturdza, D.C., Petrescu, Gh. (coord.), Acte și documente relative la istoria renașcerii României, vol. I, Tipografia Carol Göbl, București, 1888

Sudre, Fr., Drept european și internațional al drepturilor omului, (traducere) Ed. Polirom, Iași, 2006

Ștefănescu, Șt., Bănia în Țara Românească, Ed. Științifică, București, 1966

Tanoviceanu, I., Curs de procedură penală română, Atelierele Grafice SOCEC& CO Societate anonimă, București, 1913

Tomulescu, C.Șt., Drept privat roman, Tipografia Universității din București, București, 1973

Ținca, O., Drept comunitar general, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1999

Vântu, I., Florescu, G.C., Unirea Principatelor în lumina actelor fundamentale şi constituţionale, Bucureşti, 1965

Vasiu, I., Istoria vechiului drept românesc, Ed. Albastră, Cluj-Napoca, 1997

Vasiu, I., Reflectarea vechilor instituţii ale dreptului românesc în cultura populară românească, Ed. Nemira, Bucureşti

Vese, V, Ivan, A.L., Istoria integrării europene, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2001

Voicu, C., Teoria generală a dreptului, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2002

Zlătescu, V.D., Panorama marilor sisteme contemporane de drept, Ed. Continent XXI, Bucureşti, 1994

II. Studii şi articole publicate în reviste de specialitate

Bergman, H.J., The Historical Background of American Law, în Talks an American Law, New York, 1971

Cazangiu, Al., Istoricul probei cu martori, în Justiţia Nouă, XIII, nr. 6, 1957

Chacko, C.J., India's Contribution în the Field of International Law, RCADI, 1958, vol. 93

Condurachi, I.D., Trăsăturile caracteristice ale vechiului drept românesc, în Revista de Drept Penal şi studii penale, VIII, nr. 7-10, 1934

Daicoviciu C., Dacia, în Revue d'archeologie et d'histoire anciene, Bucureşti, 1958

Iriye, K., The Principles of International Law in the Light of the Confucius Doctrine, RCADI, 1967, vol. 120

Kovács, I., Despre problema proprietăţii funciare din Transilvania în lumina legislaţiei (1848-1918), în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", Series Historia, XVII, 1972

Nicolăescu Plopşor, C.S., Le paleolitique en Roumanie, în „Dacia" nr. 5-6/1938

Paraschiv, G., Paraschiv, D.Şt., Necesitatea cunoaşterii şi respectării normelor specifice dreptului comunitar, PRO LEGE nr. 2/2008

Păunescu, Al., Evoluția istorică pe teritoriul României din paleolitic până la începutul neoliticului, în Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, nr. 31, 1980

Ținca, O., Tratatul de la Nisa, în Dreptul nr. 9/2001

III. Alt surse

Codul Calimach, ediție critică, Ed. Academiei Române, București, 1958

Codul lui Hammurabi. Gândirea asiro-babiloniană în texte, traducere și comentarii *Daniel C.*, Ed. Științifică, București, 1975

http://en.wikipedia.org/wiki/Giri_(Japanese)

Istoria dreptului românesc, colectiv, responsabil de volum *Hanga, V.*, Ed. Academiei, București, 1980

Istoria dreptului românesc, sub redacția *Ceterchi, I.*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1980

Legile lui Manu sau Instituțiunile civile și religioase ale Indiei, traducere de I. Mihălcescu, Tipografia N. Stroia („Biblioteca istoriei religiunilor" 2), București, 1920

Legiuirea Caragea, ediție critică, Ed. Academiei Române, București, 1955

Pravilniceasca condică, ediție critică, Ed. Academiei Române, București, 1957

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PRINT multicolor
Str. Bucium nr. 34 Iaşi
tel.: 0232/211225
fax: 0232/211252
office@printmulticolor.ro
www.printmulticolor.ro
SERVICII TIPOGRAFICE COMPLETE

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2012/123

24.90

Seminare și Teste

Prin conținutul ei lucrarea implică o largă deschidere spre alte științe, precum istoria doctrinelor sociale, economice și politice, istoria diplomației și istoria militară, istoria filosofiei și a religiilor, prezentând o viziune cuprinzătoare asupra dreptului, de la apariție, până în prezent.

Astfel, aceasta prezintă practica și gândirea juridică din toate etapele istorice, cu referire la centrele de civilizație ale omenirii: Orientul antic, lumea greco-romană, tradițiile romanității în evul mediu și în epoca modernă, prezentând influența lor asupra dreptului românesc.

De asemenea, în lucrare sunt definite noțiunile specifice dreptului, referitoare la persoane, familie, drepturi, obligații, răspundere și contracte, proprietate și succesiune etc., concepte care înlesnesc însușirea ramurilor principale ale dreptului.

Totodată, este prezentată evoluția concepțiilor politice, a științei dreptului și jurisprudenței de-a lungul istoriei, de la formele incipiente la societatea modernă, întemeiată pe separația puterilor, pe guvernarea legilor și pe garantarea constituțională a drepturilor și libertăților omului, demonstrând, în baza datelor și faptelor oferite de această disciplină, înrudirea dreptului românesc cu dreptul roman și, implicit, cu valorile europene la care am aderat.

BCU IASI / UNIVERSITY LIBRARY

Preț 24,90 lei
ISBN 978-606-18-0041-4
9 786061 800414
www.beckshop.ro